

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Nela Chudová

Dysfunkční konsocionalismus: Případová studie Bosny a Hercegoviny

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Tomáš Lebeda Ph.D.

OLOMOUC 2019

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

Podpis: .....

„Mír za každou cenu je totiž nejhorším možným způsobem, jak odvrátit válku.“

Giovanni Sartori

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce Doc. PhDr. Tomáši Lebedovi Ph.D. za odborné vedení a připomínky, které napomohly psaní této magisterské diplomové práce. Zároveň bych chtěla poděkovat všem občanům Bosny a Hercegoviny a mezinárodním aktérům, kteří autorce poskytli cenné odpovědi na její otázky.

Obsah

ÚVOD:	1
1. Teoretická východiska.....	8
1.1. Modely politického uspořádání v rozdělených společnostech	8
1.1.1. Lijphartův konsocionalismus.....	10
1.1.2. Kritika Lijphartova modelu	20
1.1.3. Centripetalismus (neboli integrativní majoritarianismus)	23
1.1.4. Integrativní konsensualismus	25
1.1.5. Explicitismus / Komunalismus.....	27
2. Společenský a politický kontext.....	29
2.1. Charakter bosenské války.....	29
2.2. Post-daytonské uspořádání Bosny a Hercegoviny.....	33
2.2.1. Předsednictvo	37
2.2.2. Rada ministrů	38
2.2.3. Parlament Bosny a Hercegoviny	40
2.2.4. Sněmovna reprezentantů a politické strany	41
2.2.5. Ústavní soud a systém soudů Bosny a Hercegoviny	42
2.2.6. Federalismus a segmentární autonomie.....	43
2.2.7. Role mezinárodního společenství.....	44
3. Analytická část	52
3.1. Naplňuje Bosna a Hercegovina charakteristiky Lijphartova konsocionalismu?	52
3.2. Role a vliv vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu	58
3.3. Realita sdílení moci – limity konsociačního uspořádání v bosenském případě	67
ZÁVĚR.....	73
PRAMENY A LITERATURA.....	79
SEZNAM ZKRATEK.....	96
PŘÍLOHY.....	98
Příloha č.1: Rozhovor s Janem Pšenickou.....	98
Příloha č.2: Rozhovor s Drahoslavem Štefánkem.....	101
Příloha č.3: Rozhovor s Hasanem Dzonlagićem	103
ABSTRAKT	106
ABSTRACT	107

ÚVOD:

Jaké druhy volebních systémů a ústavního pořádku mohou pomoci demokracii přežít v zemích rozštěpených etnickými, náboženskými či jazykovými konfliktními liniemi? Jaký koncept v pluralitních společnostech zvolit, aby garantoval funkčnost, reflektoval lokální odlišnosti a zaručoval stabilitu? Může demokracie v segmentovaných společnostech vůbec fungovat? Debata na téma nejvhodnějšího modelu pro rozdělené společnosti započala v politologických kruzích až ve druhé polovině 20. století, společně s narůstajícím počtem zemí, v nichž vyvstala potřeba nastavit politický systém reflektující soužití dvou a více etnických či náboženských společenských skupin. Mezi vědci přitom neexistuje konsensus v odpovědi na otázku, který politický systém je pro rozdělené společnosti univerzálně nejvhodnějším řešením.

Jedním z možných řešení ustavení a zachování demokracie v heterogenních společnostech je model konsociační demokracie americko-nizozemského politologa Arenda Lijpharta, který zformuloval přesně před padesáti lety. Teorie konsociační demokracie reprezentuje specifickou formu demokracie typickou pro rozdělené společnosti. Základním předpokladem konsocionalismu je teze, že i etnické, nábožensky a kulturně rozdělené společnosti mohou nekonfliktně koexistovat v rámci jednoho státu, a to díky spolupráci politických lídrů jednotlivých segmentů. Lijphart přichází se zásadní hypotézou, že v zemích s fragmentovanou společností může existovat stabilita díky „ústavnímu inženýrství“, v němž mají „(...) kolektivní skupinové struktury garantovány rovnost a autonomii.“ (Lijphart citován in McGarry 2001: 37) Tento přístup byl přelomový proto, že do té doby panovalo mezi politology přesvědčení, že demokracie může úspěšně fungovat jen v zemích, kde nejsou hranice mezi jazykovými, náboženskými či etnickými skupinami (Kaiser 1997: 430). Mezi dominantní přístupy, které předpokládají možnost ustavení a zachování demokracie v pluralitních společnostech, patří kromě konsocionalismu také například centripetalismus, integrativní konsensualismus a explicitismus. Těmto přístupům se autorka bude krátce věnovat v první kapitole.

Konsocionalismus je velmi populárním nástrojem řešení etnických a etno-nacionalistických konfliktů, který však ve více případech ukazuje své nedostatky. Příkladem může být Severní Irsko, kde tzv. Velkopáteční dohoda z roku 1998 nastavila také konsociační principy (např. Melichar 2005). Přestože se tím násilný konflikt podařilo transformovat na politickou úroveň, ostré politické rozpory nadále znemožňují spolupráci klíčových elit. Země

tak v únoru 2019 překonala dosavadní světový rekord v nejdelším období bez funkční vlády, které trvá již přes dva roky (Independent.co.uk 2019a). Jedním z nejviditelnějších a nejznámějších příkladů nedokonalostí konsocionalismu je dle autorky případ post-daytonské Bosny a Hercegoviny (BiH). Politický systém BiH je se svými třemi prezidenty, třinácti premiéry a více než sedmi sty poslanci parlamentu považován za nejkomplicovanější na světě (rferl.org 2018a; Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 12). Konsociační uspořádání v BiH zavedla Daytonská dohoda připravená mezinárodním společenstvím v roce 1995. Ta ukončila jeden z nejkrvavějších konfliktů v Evropě od druhé světové války – občanskou válku odehrávající se v zemi mezi lety 1992 a 1995. Mírová dohoda obsahovala budoucí ústavní text země, jež vykazuje množství konsociačních znaků (Constitution BiH – zejména Articles I, II, III, IV), jež měly být nejúčinnějším řešením pro dlouhodobou udržitelnost.

Bosna a Hercegovina je dnes považována za „*hluboce rozdělenou společnost*“, „*etnickou demokracii*“ a „*Etnopolis*“, kde etnonárodní skupiny žijí izolovaně ve svých vlastních homogenních politických a správních jednotkách.“ (Hronešová 2012: 9) V zemi důsledkem historických událostí dominuje identitární štěpení kombinující etno-nacionalistické a etno-náboženské prvky. BiH tvoří tři konstitutivní národy¹ – Bosňáci, bosenští Srbové a bosenští Chorvati, z nichž každý má své dominantní náboženské vyznání (Smrčková 2006). Převažujícím náboženstvím Bosňáků je islám, většina Chorvatů vyznává římskokatolické křesťanství a u Srbů dominuje pravoslaví. Toto etno-náboženské štěpení významně posiluje nacionalistická rétorika stále dominující mezi politickými představiteli BiH. V říjnu 2018 například Milorad Dodik – jeden ze tří „prezidentů“ země – oznámil, že jeho prioritou bude postavení srbského lidu v rámci federace a Republiky srbské a že preferuje rozdělení země (rferl.org 2018b; Balkaninsight.com 2019a). Etno-náboženské rozdělení se odráží také ve fragmentovaném stranickém systému země. Po volbách v roce 2018 zasedlo v celostátním parlamentu BiH (Sněmovně reprezentantů), který čítá 42 poslanců, celkem čtrnáct stran² (parties-and-elections.eu 2018).

---

¹ Konstituování národa zde neprobíhalo na základě společného jazyka, ale na základě náboženské diferenciaci (Smrčková 2006).

² Autorka vypočítala index efektivního počtu stran, který navrhly M. Laakso a R. Taagepera. Index efektivního počtu stran měří velikost stranického systému podle toho, kolik se do něj „vejde“ politických stran (vážených podle jejich velikosti). Výsledek pro poslední volby do zákonodárného shromáždění BiH vyšel 10,836. Což se blíží evropskému rekordmanovi, Polsku, kde hodnota indexu efektivního počtu stran činila v roce 1991 neuvěřitelných 13,9 (Kubát 1998: 236). Autorka rovněž vypočítala index fragmentace podle D. Raeho, kde hodnota činila 0,907 (v Polsku v roce 1991 tato hodnota činila až 0,942). Na základě vypočítané hodnoty lze říci, že se jedná o fragmentovaný multipartismus. Jelikož hodnota indexu fragmentace se pohybuje mezi 0,0 (jednostranický systém; všichni poslanci patří do jedné strany) a 1,0 (každý poslanec náleží jiné politické straně). Hodnota vyšší než 0,7 signalizuje existenci multipartismu (Kubát 1998: 235).

Cílem práce je identifikovat na základě analýzy fungování konsociačního uspořádání v Bosně a Hercegovině možné limity ústavního inženýrství jakožto nástroje stabilizace demokracie v etno-nábožensky rozdělených společnostech. Autorka přitom analýzou zjistí, nakolik konsociační praxe v Bosně a Hercegovině reálně naplňuje Lijphartovu charakteristiku konsociační demokracie. Práce rovněž zhodnotí faktor výrazné role mezinárodního společenství v procesu post-konfliktní demokratizace a stabilizace země. Konkrétně se zaměří na otázku, zda pozice Vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu, který je nejen zástupcem mezinárodního společenství v zemi, ale i formálně jejím nejvyšším politickým představitelem, přispívá ke stabilizaci politického systému či naopak.

Z metodologického hlediska je předkládaná diplomová práce kvalitativní případovou studií, analyzující data, primární prameny i sekundární literaturu, kde je cílem hluboké porozumění fungování konsocionalismu v Bosně a Hercegovině a významu vysokého představitele mezinárodního společenství v zemi. Na základě typologií případových studií profesora Roberta K. Yina lze říci, že se jedná o studii explanatorní. Profesor Jan Hendl vysvětluje explanatorní teorii následovně: „*Explanatorní studie podává vysvětlení případu tím, že rozvádí jednotlivé příčinné řetězce, které lze u případu identifikovat. Přitom obvykle využívá nějakou teorii.*“ (Hendl 2008: 108) Autorka si za teoretický rámec této práce zvolila konsociační demokracii Arenda Lijpharta, z níž také následně vyvozuje ověřované hypotézy. Autorka si vybrala právě teorii konsociační demokracie a nikoliv konsensuální, jelikož mezi vědci panuje široká shoda na tom, že tzv. daytonské uspořádání v Bosně a Hercegovině aplikovalo na postkonfliktní politické uspořádání země konsociační principy (Zahar 2004: 126; Donais 2013: 196; Belloni 2004: 365; Kasapović 2005: 3; Bahtić-Kunrath 2011: 899).

K naplnění cílů práce, tedy identifikaci limitů konsociačního uspořádání v zemi, a zhodnocení fungování role vysokého představitele v procesu postkonfliktní demokratizace v Bosně a Hercegovině autorka formuluje následující výzkumné otázky:

V1: Jaké faktory ovlivnily vznik konsocionalismu v Bosně a Hercegovině? A kolik znaků konsociačního uspořádání podle Arenda Lijpharta politický systém Bosny a Hercegoviny naplňuje?“

V2: Nakolik se model konsociačního uspořádání osvědčil v praxi? Které nástroje konsociačního uspořádání se v praxi ukázaly jako funkční/nefunkční pro bosenský politický systém?“

V3: Je funkce vysokého představitele, resp. Úřad vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu, systémově prospěšná? Do jaké míry ovlivnil úřad vysokého představitele (ne-)funkčnost konsociačního systému v zemi?

Diplomová práce je rozdělena do tří hlavních kapitol – teoretické, kontextuální a analytické, přičemž se všechny dále dělí do logicky členěných podkapitol. První kapitola pokrývá teoretický rámec práce. Je věnována teoretickému, konceptuálnímu a definičnímu zázemí textu, které je následně aplikováno na zvolenou problematiku. Autorka v ní zhodnocuje teorie politického uspořádání ve fragmentovaných společnostech a využití těchto teorií pro postkonfliktní budování států s důrazem na konsociační model demokracie Arenda Lijpharta, jenž je pro tuto diplomovou práci stěžejní. Součástí kapitoly je také kritické zhodnocení Lijphartovy konsociační teorie. Na základě teorie autorka práce vyvozuje dvě hypotézy, které jsou rovněž představeny v této kapitole.

Kritickému zhodnocení konsociačních principů v zemi předchází kapitola druhá, zabývající se politickým a společenským kontextem v zemi, jež je nezbytná pro pochopení následující analytické části práce. První podkapitola seznamuje s obecným charakterem občanské války, který zásadně ovlivnil rozdělení země mezinárodním společenstvím. Druhá podkapitola se pak zaměřuje na post-daytonské uspořádání Bosny a Hercegoviny. A zahrnuje fungování exekutivních a legislativních organů v zemi jak na úrovni celostátní, tak na úrovni jednotlivých entit, a také nezbytnou roli mezinárodního společenství v zemi. Analytická část práce je pak předmětem kapitoly třetí a je vzhledem k zaměření diplomové práce stěžejní. Zabývá se aplikovatelností principů konsocionalismu na případ Bosny a Hercegoviny. Tato kapitola má autorku přivést k následnému kritickému zhodnocení fungování konsociační demokracie v zemi a k definování jejích limitů v BiH. První podkapitola této části zodpovídá otázku, zda Bosna a Hercegovina naplňuje charakteristiky Lijpharova konsocionalismu. Druhá podkapitola zkoumá roli a vliv vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu a následně jej kriticky hodnotí. Poslední podkapitola se zabývá limity konsociačního uspořádání na bosenském případě.

Vzhledem k teoretickému ukotvení práce autorka ve své první kapitole čerpá zejména z publikací stěžejního teoretika v oblasti konsociační demokracie Arenda Lijpharta, jenž se tématem konsocionalismu soustavně zabývá přes půl století. Koncept konsociační demokracie Lijphart rozvinul ve své zásadní monografii *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands* z roku 1968. Lijphart svou konsociační teorii v průběhu let ještě několikrát upravoval, a to nejen kvůli kritice, které jeho teorie v průběhu času čelila. Jeho výzkum kulminoval v roce 1977 monografií *Democracy in Plural Societies*, v níž definuje

konsociacionalismus na základě čtyř principů, které autorka následně využívá pro svou analýzu. V této knize Lijphart také poprvé identifikuje faktory příznivé pro zavedení a udržení konsociační demokracie. Lijphartův přístup se během desítek let vývoje proměnil v několika ohledech. Lijphart postupně zahrnoval více a více zemí (od jednoho případu v roce 1968 po devět případů v roce 1977). Tímto nárůstem počtu případů se Lijphart posunul od případové studie ke srovnávacím statistickým metodám. Zejména v knize *Patterns of Democracy* dokonce využil korelační a regresní analýzy. Pro první kapitolu je velmi podstatný jeho článek „*Consociational Democracy*“, uveřejněný v roce 1969 v časopise *World Politics*, jenž významně ovlivnil řadu současníků. Teoretická část využívá kromě vědeckých publikací Lijpharta také odborných článků a publikací i dalších „ústavních inženýrů“, kteří se dlouhodobě zabývají demokratickým uspořádáním pro fragmentované společnosti. Mezi nimi například Hans Daalder, Eric A. Nordlinger, Benjamin Reilly, Andrew Reynolds a v neposlední řadě také Donald Horowitz.

Od podpisu Daytonské mírové dohody (DPA), která završila bosenská mírová jednání, již uplynulo téměř dvacet pět let. V průběhu tohoto období bylo o bosenském konfliktu, mírových jednáních či o fungování systému nastaveného v rámci DPA publikováno značné množství odborné literatury. Kvůli nedostatečnému množství a kvalitě prací zabývající se BiH z politologického hlediska v českém prostředí autorka vychází především z anglicky, chorvatsky či bosensky psaných zdrojů. V českém politologickém prostředí neexistuje nikdo, kdo by se soustředil specificky na oblast BiH. U autorů, kteří pocházejí z BiH, autorka brala v potaz jejich případnou zaujatost vzhledem k silnému nacionalismu v zemi. Jelikož je Bosna a Hercegovina velmi dynamickým státem z hlediska častých změn na různých místech, jako problematickou zde autorka vnímá poměrně častou neaktuálnost prací.

Válečnému a poválečnému období v Bosně a Hercegovině, jež autorka zkoumá ve své druhé kapitole, se věnuje rozsáhlé množství zahraničních, zejména anglicky psaných prací. Stejně tak existuje množství anglicky psaných prací o historii Bosny a Hercegoviny obecně. Dějinám Bosny a Hercegoviny se v českém prostředí věnuje například historik a specialista na dějiny Balkánu Miroslava Tejchman ve své vrcholné monografii *Balkán ve 20. století*. Přehledně zpracovaný vývoj vzniku národa Bosňáku můžeme najít v publikaci *Bosenští Muslimové (Bosňáci)* historika Ladislava Hladkého. Dějiny etnického rozdělení BiH přehledně zpracovává odborník na řešení konfliktů Roland Paris v kapitole *Bosnia and Croatia – Reinforcing Ethnic Divisions* z vynikající monografie *At War's End – Building Peace After Civil Conflict*. Dalším příkladem velmi dobře zpracovaného válečného a poválečného vývoje v zemi může být publikace dvou amerických politologů Stevena L. Burga a Paula S. Shoupa

s názvem *The War in Bosnia and Herzegovina – Ethnic conflict nad International Intervention*. Ta vysvětluje nejen politické okolnosti války, ale pomáhá porozumět i dynamice etnického konfliktu. Oblast etnického rozdělení země je dostatečně a kvalitně zpracovaná. Pro porozumění federálnímu uspořádání země a segmentární autonomii autorka čerpá například ze zdařilé monografie *Multinational Federalism in Bosnia and Herzegovina* specialisty na institucionální design v postkonfliktních společnostech Soerena Keila. Institucionální nastavení země je až na problematičtější jazykové podání poměrně dobře a přehledně zpracováno trojicí autorů Sašou Gavrićem, Damirem Banovićem a Marinou Barreiro v monografii zvané *The Political System of Bosnia and Herzegovina: Institutions – Actors – Processes*.

Mezi kvalitní odborné články a publikace, ze kterých autorka čerpala především ve své třetí kapitole, patří stať italského politologa Roberta Belloniho, který se dlouhodobě zabývá mezinárodní intervencí v konfliktních oblastech. Stať nese název *Peacebuilding and Consociational Electoral Engineering in Bosnia and Herzegovina* a přichází s provokující tezí, že poválečná volební zkušenost BiH ukazuje, že volby měly problematický, nezamýšlený dopad na budování míru v zemi a přichází s návrhy na zlepšení volebního rámce. Další z důležitých autorů poslední kapitoly je výzkumnice Valery Perry, která se Bosnou a Hercegovinou zabývá již více než 20 let. Mimo jiné zde pomáhala dohlížet na první komunální volby. Její článek *Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina: Does the Road to Confederation go through the EU?* mapuje proběhlé pokusy o ústavní reformu v zemi.

Vzhledem k povaze práce mají naprosto zásadní význam pro vypracování podkapitoly 2.2 a také pro vypracování třetí kapitoly primární prameny. Zejména samotná Daytonská mírová dohoda, Ústava Bosny a Hercegoviny, jež byla přijata jako součást Daytonské dohody, ústavy jednotlivých entit, rozhodnutí Ústavního soudu BiH a Evropského soudu pro lidská práva a interní dokumenty legislativních a exekutivních orgánů země. Z důvodu neodmyslitelného propojení BiH s mezinárodním společenstvím, ať už s Organizací spojených národů (OSN), Evropskou unií (EU) či Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), jsou přínosným zdrojem informací také dokumenty těchto organizací. Pro vystihnoutí postojů jednotlivých stran autorka čerpá také z mediálních rozhovorů s předními bosenskými politiky. Aktuální politické události v zemi však nejsou pro zahraniční zpravodajské servery příliš důležité, a proto autorka spíše čerpá z lokálního zpravodajství, například ze zpravodajského serveru Sarajevo Times či Balkan Insight.

Autorka ve své práci vychází také z e-mailové komunikace s některými diplomaty v současnosti působící v BiH. Dále čerpá z výpovědí bosenských občanů, s nimiž vedla rozhovory přímo v Bosně a Hercegovině. Autorka také zformulovala otázky vycházející

z povahy práce (Příloha č. 1), které následně rozeslala všem zainteresovaným zástupcům mezinárodního společenství (všem dosavadním vysokým představitelům pro BiH, zástupcům OSN, NATO, OBSE, EU...) a také všem čtrnácti politickými stranám, které v současnosti reprezentují občany v Parlamentním shromáždění. Bohužel návratnost těchto dotazníků byla velmi nízká, což považují za slabinu práce. Ze všech rozeslaných dotazníků se autorce vrátilo vyplněné pouze tři dotazníky, které jsou však pro účely práce významné. Na dotazníky odpověděl vedoucí kanceláře Rady Evropy v Bosně a Hercegovině, velvyslanec Drahošlav Štefánek, dále zástupce Slovenského ministerstva zahraničí – ředitel odboru států jihovýchodní Evropy a Turecka pan velvyslanec Ján Pšenica. Posledním respondentem je občan Bosny a Hercegoviny Hasan Dzonlagić, s nímž autorka vedla rozhovor v průběhu pobytu v BiH. Zde se otevírá prostor pro další výzkum, jelikož autorka za dobu psaní práce nenarazila na žádný odborný článek či monografii, která by na základě hloubkových rozhovorů prováděla analýzu postojů občanů BiH či zástupců mezinárodního společenství.

Mezinárodní organizace a národní instituce BiH mají naprostou většinu relevantních dokumentů na svých webových stránkách, díky čemuž autorka pracuje i s primárními prameny. Naopak je velice problematické získat relevantní data a statistiky praktického fungování politického systému, například využívání vzájemného veta na úrovni entit. Tato data autorce nebyli schopni poskytnout ani zástupci Národního shromáždění Bosny a Hercegoviny. Nedostupnost (a dost možná neexistence) takových dat a statistik tak limituje výzkum v některých částech práce.

1. Teoretická východiska

Předložená diplomová práce vychází z konceptu konsocionalismu nizozemsko-amerického politologa Arenda Lijpharta, který je jedním z možných přístupů k ústavnímu inženýrství předpokládající možnost ustavení a zachování demokracie v pluralitních společnostech. První kapitola proto představuje model konsociační demokracie, přičemž poukazuje na jeho hlavní slabiny a kritiky. Dále uvádí další přístupy navazující na konsocionalismus (centripetalismus, integrativní konsensualismus a explicitismus), jež lze využít k fungování demokratického uspořádání v rozdělených společnostech. Tyto přístupy nejčastěji doporučují komparativní politologové zaměřující se na ústavní inženýrství. Autorka v první podkapitole představuje krátce modely politického uspořádání v rozdělených společnostech postavených na principu sdílení moci (*power-sharing*) a následně hlavní teoretická východiska konsociačního modelu. Z nich poté vychází při posuzování vhodnosti, potažmo funkčnosti konsociačního nastavení politického systému v Bosně a Hercegovině.

1.1. Modely politického uspořádání v rozdělených společnostech

Do 60. let 20. století převažoval předpoklad, že hlavními pilíři, na nichž by se měla demokracie rozvíjet, jsou společensko-kulturní homogenita a většinový konsensus (Lijphart 2018: 2; Doorenspleet, Ammar 2018: 12). Současně rostlo znepokojení nad tím, že klasické modely západního stylu s relativně slabými stranickými systémy a koalicemi se ukázaly jako nepoužitelné pro heterogenní státy (Fakhoury 2009: 35–36). V 60. letech toto přesvědčení někteří politologové napadli a vypracovali srovnatelné typy demokracie, které pomohly vysvětlit stabilitu v roztržštěných společnostech. Západní model demokracií nebyl schopen vysvětlit funkčnost systému v menších evropských zemích, které se navzdory své segmentaci těšily značné stabilitě.³ Navzdory předpokladu, že demokracie fungují pouze v homogenních společnostech, hledali vědci konkrétní model, který chrání podstatu demokracie a pomáhá sladit roztržštěnost se stabilitou. Pozornost tak byla přesunuta k modelům souvisejícím s chováním elit.

Jak uvádí Lijphart ve své knize *Democracy in Plural Societies*, „je těžké dosáhnout a udržet stabilní demokratickou vládu v pluralitních společnostech (...), sociální homogenita a politický konsensus jsou totiž považovány za faktory, které vedou ke stabilní demokracii.“

---

³ Například v Almondově analýze byly tyto společnosti považovány za oscilující mezi „anglo-americkým typem“ a „kontinentálním evropským systémem“, přesto těmto státům nikdy nebyla přidělena vlastní kategorie (Almond 1956: 391–409).

(Lijphart 1977: 1) Autoři jako je například Arend Lijphart, Gerhard Lehmbuch, Van Lorwin a jiní však přicházejí s tvrzením, že je sice těžké dosáhnout a udržet stabilní demokratickou vládu v pluralitních společnostech, ale za dodržení určitých podmínek to není nemožné (Lijphart 1977: 1–3).

Zatímco Val Lorwin využil k popisu tohoto jevu termínu „segmentovaný pluralismus“ (Val Lorwin 1971), Gerhard Lehmbuch označil tuto konkrétní formu demokracie za proporční nebo konkordanční (Lehmbuch 1967; Kaiser 1997: 427). Dalšími komparativními teoretiky, kteří se zabývají fungováním demokracie v segmentálně rozdělených společnostech jsou například nizozemský politolog Hans Daalder či americký profesor Eric A. Nordlinger, který ve svém díle *Conflict Regulation in Divided Societies* analyzuje šest států s fragmentovanými společnostmi – Belgie, Nizozemsko, Rakousko, Švýcarsko, Libanon a Malajsii. Podle kritiků však tato monografie přináší více otázek než odpovědí (např. Fred R. von der Mehden 1976). V této souvislosti je nicméně nejznámějším pojmem konsociační demokracie, již Arend Lijphart vyvinul jako alternativní model k centrifugálním a dostředivým demokraciím (Lijphart 1968a; Lijphart 1969). Lijphart ve svém nejnovějším příspěvku ke konsociační demokracii zmiňuje, že pro něj byli velkým zdrojem inspirace právě zmiňovaní Lehmbuch, Daalder či Lorwin a dále například Luc Huyse či Kenneth D. McRae (Lijphart 2018: 3). Teorie konsociační demokracie se objevila v návaznosti na pluralitní koncepce především v americké politologii. Do té doby se moderní demokracie rozlišovala v podstatě na dva typy – (funkční) anglo-americkou demokracii a (nefunkční) francouzskou (srov. Sartori 2001; Novák 2001).

Jádro zkoumání konsocionalismu představovaly menší evropské země, které byly nejprve považované za „deviantní případy“, protože neodpovídaly obvyklým typologiím. Díky tomu rostlo přesvědčení, že je k pochopení složité politické reality těchto zemí potřebná nová teoretická forma. Časem tak země jako Nizozemsko, Belgie, Švýcarsko a Rakousko přestaly být neprozkoumanými výjimkami a staly se úspěšnými příklady konkordanční nebo konsociační demokracie (Lijphart 1969; Lorwin 1971, McRae 1979). Dle Lijpharta (na rozdíl od některých jeho kritiků) je tento nový demokratický model považován za použitelný i pro fragmentované společnosti třetího světa.

Z Lijphartova pojetí konsocionalismu vychází také jeho kritici formulující vlastní přístupy pro hluboce rozdělené společnosti, kteří se snaží současně vyvarovat chyb, jichž se podle nich Lijphart dopustil. Mezi tyto přístupy můžeme zařadit centripetalismus (integrativní majoritarianismus), zformulovaný profesorem Timothy D. Siskem a nejčastěji obhajovaný Benjaminem Reillym a Donaldem Horowitzem, jenž koncept nejvýrazněji rozpracoval. Druhým přístupem je integrativní konsensualismus, jehož nejhlásitějším zastáncem je americký

profesor a specialista na ústavní inženýrství Andrew Reynolds. Explicitismus⁴ je posledním významným přístupem, který definovali autoři Benjamin Reilly a Andrew Reynolds ve své knize *Conflict and Peace Building in Divided Societies* (Cabada, Charvát, Stulík 2015: 224–234). Všechny tři přístupy budou v následující podkapitole blíže představeny, a to z důvodu autorčina záměru zjistit, zdali by jeden z výše zmíněných přístupů či určitá kombinace s konsocionalismem nebyly vhodnějším modelem pro politické uspořádání Bosny a Hercegoviny

1.1.1. Lijphartův konsocionalismus

Konsocionalismus je složitým souborem pravidel a norem, které mají umožňovat demokratickou správu a mírové soužití různých společenských segmentů v pluralitních společnostech. Podle Lijphartovy definice konsociační demokracie „*znamená vládu kartelu elit, která usiluje o přeměnu demokracie s fragmentovanou politickou kulturou ve stabilní demokracii.*“ (Lijphart 1969: 216) Základním argumentem Lijpharta je, že spolupráce na úrovni elit může překonat konfliktní potenciál, který je spojen s hlubokým štěpením (Lijphart 2018: 2). Politickou stabilitu ve fragmentovaných společnostech Lijphart vnímá jako výsledek působení zástupců subkultur, kteří usilují o to, aby působili proti imobilizujícím účinkům fragmentace (Lijphart 1969: 216). Nezbytnost spolupráce elit podtrhuje i Robert Dahl, spojení konsociační demokracie vnímá téměř jako synonymum pro „centralizované národní vyjednávání“ (Dahl 1982: 74). Na rozdíl od některých komponentů konsocionalismu panuje na tomto definičním „jádro“ mezi konsociačními teoretiky i jejich kritiky od počátku vzniku přes evoluci teorie shoda (Andeweg 2000: 511).

Lijphart v článku *Consociational Democracy* přiznává, že prvním, kdo využil pojem „*konsociační*“, nebyl on sám, nýbrž americký politolog a sociolog David Apter v roce 1961 ve svém díle *Political Kingdom of Uganda* (Lijphart 1969). O vysvětlení politické stability existující v některých menších evropských demokraciích navzdory roztržité politické kultuře se pokoušeli také někteří další odborníci. Lijphart se se svým konceptem konsociační demokracie v první řadě soustředil na Nizozemsko a následně jej dále rozvinul, aby poukázal na podobnosti mezi tak odlišnými zeměmi, jako jsou Rakousko, Švýcarsko, Libanon a Kolumbie⁵

---

⁴ Komparativní zkušenost navrhuje čtyři specifické systémy, které se považují za zvláště vhodné pro rozdělené společnosti. Bývají nejčastěji doporučovány jako část „balíčků“ ústavního inženýrství, ve kterém je volební systém pouze jedním elementem. Některá ústavní nastavení zdůrazňují inkluzivnost a proporcionalitu, jiné umírnění a akomodaci. V této souvislosti jsou zmiňovanými čtyřmi hlavními volbami konsocionalismus, centripetalismus, integrativní konsensualismus a explicitismus (Reilly, Reynolds 2000: 446).

⁵ Podle Lijpharta jsou nejlepším příkladem konsociační demokracie v Evropě: Švýcarsko od roku 1943, Rakousko mezi léty 1945 a 1966, Belgie od roku 1970 a Nizozemsko od roku 1917 do roku 1974. Lijphart nachází také

(Lijphart 1968a; Lijphart 1969). Lijphart ve svých pozdějších textech začal nahrazovat pojem konsociační demokracie souslovím demokracie s mechanismy sdílení moci (*power-sharing democracy*) nebo také využívá pojem politika narovnávání vztahů (*politics of accommodation*) (Cabada, Charvát, Stulík 2015: 217),

Lijphartovo pojetí konsocionalismu bývá široce akceptováno jako významný přístup ke studiu typologie demokratických režimů. Tento koncept je vnímán jako průlomový zejména pro novou perspektivu, která narušila dosavadní převažující přístup k fungování demokracie – totiž že demokracie se může rozvinout a úspěšně fungovat jen tam, kde nejsou hranice mezi jazykovými, náboženskými či etnickými skupinami (Kaiser 1997: 430).

Arend o šestnáct let později přichází s novým konceptem konsensuální demokracie, který ale, jak sám zmiňuje, je inspirován teorií konsociační demokracie (Lijphart 1999). Nejvýznamnějším novým zjištěním Lijpharta v knize *Patterns of Democracy* byla celková nadřazenost konceptu konsensuální demokracie s ohledem na výkonnost vlády (Lijphart 2018: 6). Univerzálnost tohoto modelu bývá nejčastěji kritizovanou částí (např. Novák 1999: 133).

Tato práce využívá teoretického rámce konsociačního, nikoliv konsensuálního modelu z několika důvodů. Zaprvé, konsensuální demokracie není plošně přijímaným konceptem. Například Giovanni Sartori říká: „*zatímco původního Lijpharta přijímám, zde už ho následovat nemohu.*“ (Sartori 2001: 83) Stejný názor zastává také český politolog Miroslav Novák, který velmi důsledně rozlišuje mezi konsocionalismem a konsensualismem, přičemž ke druhému zmíněnému se vyjadřuje velice kriticky (Novák 1998: 133–135). Lijphart pokládá za nezbytnou podmínku spolupráci elit, která má za úkol brzdit dezintegrační tendence společnosti. Z definice konsensuální demokracie se však tato nezbytná podmínka zcela vytrácí (Lijphart 1999: 31–47).

Dalším problémem Lijphartova nového modelu je jeho nenápadný odklon od teze, že demokracie je nejlepší pro segmentované, heterogenní a polarizované společnosti k tvrzení, že se jedná o nejvhodnější konsensuální model pro prakticky všechny společnosti. Toto tvrzení však vyvrací nejen Sartori: „*Tak tomu ale není. Konsociační demokracie je systém křížících se tlaků, který drží pohromadě vyvažující, solidární elity, jež si předsevzaly, že budou neutralizovat dostředivé tendence své společnosti. Konsensuální demokracie je naopak jednosměrný spád, který vede k sebeposilujícímu systému menšinových choutek.*“ (Sartori 2001: 86)

Mezi vědci existuje široká shoda na tom, že tzv. daytonské uspořádání v Bosně a Hercegovině aplikovalo na postkonfliktní politické uspořádání země konsociační principy (Zahar 2004: 126; Donais 2013: 196 a další). Otázkou však zůstává, nakolik je Bosna čistým

---

úspěšné příklady konsocionalismu za hranicemi Evropy, a to v Kolumbii mezi léty 1958 a 1974, v Malajsii od roku 1955 a v Libanonu mezi léty 1943 a 1975 (Lijphart 1996: 259).

příkladem konsocionalismu tak, jak ho Lijphart definoval. Z výše uvedených důvodů se autorka rozhodla pro svou práci využít široce přijímaný koncept konsociační demokracie.

1.1.1.1. Vývoj konsocionalismu a jeho základní znaky

Arend Lijphart se inspiroval slavnou typologií politických systémů Gabriela Almonda, již představil ve svém článku *Comparative Political System* v roce 1956. Almond rozlišoval na základě vztahů mezi politickou kulturou, sociální strukturou a politickou stabilitou čtyři typy západních demokratických systémů, a to anglo-americký (Velká Británie a Spojené státy americké), evropský kontinentální (Francie, Německo, Itálie), preindustriální a totalitní (Lijphart 1969: 207–208; Almond 1956: 392–393).

Lijphart však Almondovu typologii považoval za nedostatečnou, a proto v 60. letech 20. století vytvořil novou typologii demokratických režimů (Lijphart 1968b), která se opírá o dva základní prvky: a) zda je společnost kulturně homogenní nebo segmentovaná a b) zda se politické elity chovají soutěživě či kooperativně (Novák 2001: 45–46). Na základě těchto dvou proměnných Lijphart definoval čtyři typy demokratických systémů:

Tabulka č. 1: Základní typologie demokracie podle Lijpharta:

	Segmentovaná společnost	Homogenní společnost
Spolupracující chování politické elity	Konsociační demokracie	Depolitizovaná demokracie
Konkurenční chování politické elity	Odstředivá/centrifugální demokracie	Centripetální/dostředivá demokracie

Zdroj: Autorka podle Lijphart, Arend: *Consociational Democracy* (Lijphart, 1968b; Lijphart 1969: 207–225).

Zatímco odstředivá demokracie je charakteristická nestabilitou, fragmentací a soutěživým chováním elit, dostředivá demokracie kombinuje stabilitu, homogenní politickou kulturu a soutěživé chování elit. Třetí typ, depolitizovaná demokracie, je charakteristická homogenní politickou kulturou a kooperativním chováním elit. Poslední, konsociační demokracie odkazuje na deviantní případ fragmentované, ale stabilní demokracie.

Pro tuto diplomovou práci je stěžejní právě poslední typ, tzv. demokracie konsociační, které věnoval největší pozornost i sám Lijphart. Koncept konsociační demokracie Lijphart poprvé rozvinul v roce 1968 ve své práci *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands* na příkladu Nizozemska, kde se snažil vysvětlit „paradox“

politické stability ve společnosti rozdělené třídním a náboženským štěpením. Koncept konsocionalismus však Lijphart následně ještě několikrát modifikoval na základě analýz různých zemí⁶ a finální podobu teorie konsocionalismu představil ve své práci *The Puzzle of Indian Democracy: A Consociational Interpretation* z roku 1996.

Lijphartův konsocionalismus postupem času expandoval od pozměňovacího návrhu k demokratické teorii. Jeho cílem bylo přispět k rozšíření demokratické stability v několika malých evropských zemích (Andeweg 2000: 517). Od 80. let 20. století Lijphart postupně dochází k přesvědčení, že konsociační a konsenzuální modely demokracie jsou nadřazeny většinovému modelu pro všechny demokracie téměř ve všech ohledech (Lijphart 2018: 4).

Lijphart stále více usiloval o explicitní propojení svých empirických závěrů s politickými doporučeními. Tato snaha byla poprvé implicitně zmíněna již v jeho prvním díle *Politics of Accommodation* a následně zcela jasně řečena v knize *Democracy in Plural Societies* a dále ve všech dalších knihách.

Základní charakteristiky konsociační demokracie:

Aby mohl být Lijphartův koncept konsociační demokracie v dalších kapitolách aplikován, je nyní třeba vymezit, za jakých podmínek je fungování konsocionalismu možné. K pochopení fungování tohoto systému je důležité také představit čtyři základní principy politického systému konsociačních demokracií, které Lijphart poprvé definuje v knize *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration* (Lijphart 2018: 3). Jako první a současně nejdůležitější autor zmiňuje vládu velké koalice (*grand coalition*) politických lídrů zastupujících všechny důležité segmenty pluralitní společnosti. Druhým základním prvkem konsociační demokracie je vzájemné menšinové veto neboli pravidlo „konkurenční“ většiny, které má zajistit dodatečnou ochranu důležitých zájmů všech menšin. Proporcionalita, jež je prvkem třetím, má fungovat nejen na úrovni volebního systému, ale má být všudypřítomná a celosystémová. Lijphart říká, že by proporcionalita měla být uplatňována například také při obsazování státní správy a přerozdělování veřejných prostředků. Posledním, neméně důležitým prvkem je vysoký stupeň autonomie pro každý segment za účelem spravování svých vnitřních záležitostí (Lijphart 1977: 25; Lijphart 2018: 3). Ačkoliv vládu velké koalice Lijphart sám

---

⁶ Lijphartův vývoj se proměňoval zejména v zahrnování stále více zemí: od jediného případu v roce 1968 přes devět případů v roce 1977 až po třicet šest zemí v roce 1999.

označuje jako nejdůležitější, všechny čtyři prvky fungují komplementárně a jejich fungování je odvislé od specifických podmínek fungujících v dané zemi (Lijphart 1977: 36).

1) **Vláda velké koalice (*grand coalition*)**

Zatímco menšinové veto, proporcionalita a vysoký stupeň autonomie jsou sekundárními nástroji konsociační demokracie, exekutivní sdílení moci (*executive power-sharing*) mezi politicky nejvýznamnějšími aktéry Lijphart považuje za primární konsociační nástroj pro rozdělené společnosti.⁷ Velká koalice má především zajistit účast na spravování země všem zástupcům relevantních segmentů společnosti (Lijphart 1977: 25–31; Lijphart 1979: 500; Lijphart 2002: 39). Možnost účasti na vládě posiluje podle autora důvěru elit v konsociační systém a také jejich ochotu ke spolupráci. Političtí aktéři zastoupení ve velké koalici lépe spolupracují, aktivně přistupují k hledání konsenzuálních řešení a důvěřují si (Lijphart 1977: 25-31).

Velká koalice však nemusí nutně znamenat pouze nejvyšší exekutivní orgán, ale může nabývat nejrůznějších podob a forem. Lijphart v knize uvádí, že „*základní charakteristikou velké koalice není zvláštní institucionální uspořádání jako účast lídrů všech významných segmentů na řízení pluralitních společností.*“ (Lijphart 1977: 31) Ačkoliv je široký koaliční kabinet (Švýcarsko, Rakousko) prototypem konsocionalismu, i jiné institucionální formy, ve kterých budou zahrnuty všechny segmenty společnosti, mohou posloužit stejnému účelu (Lijphart 1996: 259–260).

Možnosti spolupráce představují případy, kde jsou například nejvyšší vládní funkce postavené mimo kabinet rozděleny mezi jednotlivé segmenty – rozdělení funkcí prezidenta, premiéra a předsedy vlády (Libanon) nebo rozdělení funkcí prezidenta a viceprezidentů (Bosna a Hercegovina, Kypr). Může jít o vládu všech politických stran (Švýcarsko) či o inkluzivní koaliční kabinet náboženských, jazykových či etnických stran (Rakousko či Malajsie). Možností jsou i tělesa, která jsou fakticky postavena mimo vládní úroveň, typicky poradní sbory a výbory (Belgie, Nizozemsko – sociální a ekonomický rada či Pětka v Československu), které sice mají velmi limitovanou formální sílu, ale často rozhodující vliv (Lijphart 1977: 31–36; Lijphart 1996: 259–260; Cabada, Charvát, Stulík 2015: 218). Všechny výše zmíněné koalice jsou možné, jelikož umožňují spolupráci elit (Lijphart 1969: 213–214).

Lijphart se v tomto smyslu vyjadřuje také k vhodnosti parlamentního či prezidentského režimu pro potřeby velké koalice a přichází s názorem, že parlamentní režim je vždy

---

⁷ Lijphart tyto nástroje rozlišuje na primární a sociální ve svých pozdějších dílech (Lijphart 2002: 39).

upřednostňován. Prezidentské režimy totiž nutně znamenají převahu lídra, což není pro konsociační vládu ideální. Nicméně ani v prezidentských systémech Lijphart existenci velké koalice nevylučuje (Lijphart 1977: 33).

2) Vzájemné (tzv. menšinové) veto

Ačkoliv participace na velké koalici představuje důležitou politickou ochranu pro všechny segmenty, neposkytuje spolehlivou a absolutní ochranu. Z tohoto důvodu Lijphart dodává pojistku vzájemného menšinového veta, která subkulturám umožňuje zabránit rozhodováním, která by mohla poškozovat jejich zájmy. Každý segment má díky tomu možnost zablokovat politická rozhodnutí pomocí svého práva veta (Lijphart 1996: 261–262; Lijphart 1979: 501). Lijphart tvrdí, že velká koalice nestačí k ochraně práv menšin, protože rozhodnutí ve velkých koalicích jsou přijímána většinovým hlasováním.

Tato „pojistka“ může být zajištěna jak neformální/nepsanou dohodou, tak formálně přijatým pravidlem – např. možností zakotvení veta v ústavě či v právních předpisech země. V Rakousku bylo toto pravidlo sice dohodnuto formálně ještě předtím, než vznikla vláda velké koalice, ale například ve Švýcarsku a Nizozemsku fungovalo veto na principu nepsané dohody (Lijphart 1977: 36–38). Menšinové veto v *power-sharing* demokraciích je obvykle postaveno na pouhém neformálním porozumění, že menšiny mohou účinně chránit svou autonomii tím, že zablokují veškeré pokusy o její eliminaci či snížení (Lijphart 1996: 261).

Lijphart současně upozorňuje na úskalí, která s sebou princip vzájemného veta může přinést. Tím nebezpečím je, že veto v sobě skrývá potenciální nebezpečí tyranie menšiny, která si může pod pohrůzkou veta vynutit téměř cokoliv, což může následně negativně ovlivnit spolupráci v rámci velké koalice. Toto úskalí Lijphart následně hned vyvrací a zmiňuje tři důvody, proč nebezpečí není tak velké, jak se může na první pohled zdát. Prvním důvodem je, „že veto je vzájemné a všechny menšinové segmenty jej mohou použít.“ (Lijphart 1977: 37) Pocit dostupnosti veta jako potenciální zbraně dává segmentům pocit bezpečí, což činí podle Lijpharta skutečné využití veta nepravděpodobným. Posledním důvodem je, že „všechny segmenty si uvědomují nebezpečí zablokování systému v případě, že budou institut veta zneužívat.“ (Lijphart 1977: 37) Klíčovou podmínkou pro využívání vzájemného veta je ochota elit uchovat stávající politický systém a jejich vzájemná kooperace.

3) Proporcionalita (poměrný systém)

Realizace výše uvedených prvků v politickém systému je možná se zajištěním proporčního principu. Princip proporcionality je významnou odchylkou od majoritního pravidla

a podobně jako vzájemné veto je úzce propojeno s principem velkých vládních koalic (Lijphart 1977: 38). Proporcionalita je podle Lijpharta „*obecným principem konsociační demokracie, který platí nejen při výběru volebního systému, ale také například při složení státní správy a přerozdělování veřejných prostředků.*“ (Lijphart 2002: 52) Poměrné zastoupení vychází ze základního nastavení politického systému, tj. je zakotveno ústavně či upraveno zvláštním zákonem o volbě politické reprezentace nebo obsazování nevolených těles (administrativ, občanských služeb a školství) (Bauerová 2013: 28; Lijphart 2004: 105). V této souvislosti je však nutno poznamenat, že čisté proporcionality nelze nikdy dosáhnout.⁸ Široké zastoupení všech skupin je esenciální nejen na úrovni vlád a parlamentů, ale také v rámci státní služby, soudnictví, armády a dalších (Lijphart 2004: 105).

Princip proporcionality ve vztahu k reprezentaci segmentů se může projevovat podreprezentací velkých segmentů anebo nadreprezentací malých segmentů (získají stejné zastoupení jako velké segmenty), vše záleží na konkrétním nastavení politického systému. Důležité je také na tomto místě zmínit mechanismus, který je zakotven v ústavách a jiných zákonných textech, sloužící k ochraně menšin, aby nebyly znevýhodňovány v procesu rozhodování. Hovoříme zde o uplatnění zákona majorizace, který se v praxi uplatňuje tak, že příslušníci „konstitutivních“ národů (jsou definováni ústavou) hlasují odděleně a pro přijetí rozhodnutí je nutný souhlas většiny zástupců ze všech konstitutivních národů (Bauerová 2013: 30).

Co se týká volebního systému, princip proporcionality přikazuje určitou formu poměrného zastoupení. Poměrný systém, který produkuje co nejvíce proporční výsledky, a tím následně v parlamentu zahrnuje všechny významné společenské segmenty, je jednoznačně upřednostňován před většinovými metodami. Aby se podpořila tvorba soudržných a disciplinovaných stran se silnými vůdci, Lijphart doporučuje dát stranickým organizacím moc nad nominacemi. Proto v této souvislosti doporučuje zavedení přísně vázaných kandidátních listin⁹ a nízké volební prahy¹⁰. On sám doporučuje nastavení volebních prahů tak, aby nepřesáhly tři procenta, ale samozřejmě to závisí na konkrétních menšinách a jejich velikostech

---

⁸ Poměrná reprezentace má zaručit, aby se hlasy přepočítávaly na křesla ve spravedlivém „poměru“. V ideálním případě by to mělo vypadat tak, že procento hlasů, které strana získala, by mělo odpovídat procentu získaných mandátů. Tohle se ale v praxi nikdy neděje zejména z důvodu, že proporční systém je poměrně komplikovaný a obsahuje řadu komponent, jimiž lze míru proporcionality ovlivňovat (zejména volební formule a velikost obvodů). Poměrný mechanismus tak může nabývat mnoha podob, které vedou k velmi odlišným výsledkům. Platí jednoduchá premisa, čím více mandátů ve volebním obvodu rozdělujeme, tím proporčnější výsledky získáme a naopak (srov. Lebeda 2006; Sartori 2001).

⁹ Ve svých pozdějších pracích souhlasí i s návrhem Donalda Horowitz na využívání Alternativního hlasování (Bauerová 2013: 30).

¹⁰ Volební prahy se v poměrných volebních systémech pohybují od nulové hranice v Jižní Americe přes velmi nízký práh 0,67 % v Nizozemsku až po pětiprocentní hranici v Německu a na Novém Zélandu (Lijphart 2002: 53).

v zemi (Lijphart 2002: 52–53). Vůči nastavení volebního systému se vymezují zejména tři hlavní přístupy, které navazují na konsocialismus, a sice centripetalismus, integrativní konsensualismus a explicitismus/komunalismus.

Lijphart si uvědomuje, že volební zákony mohou mít nezamýšlené důsledky v praxi, zejména pak, když jsou volební pravidla příliš složitá. Jednou z nevýhod proporčního volebního systému je, že často produkuje velké množství stran a s tím roztržštěný stranický systém. Otázkou je, do jaké míry se tato roztržštěnost stran promítne do formování a následného fungování vládní koalice.

4) Autonomie segmentů a federalismus

Princip segmentální autonomie znamená, že „*rozhodovací pravomoci jsou co nejvíce delegovány na jednotlivé segmenty.*“ (Lijphart 1979: 500) Autonomie segmentů doplňuje princip velké koalice – tzn. ve všech otázkách, které jsou ve společném zájmu, rozhodnutí přijímají společně lídři jednotlivých segmentů, ale ve všech ostatních otázkách by rozhodování mělo být ponecháno na jednotlivých segmentech. Ideální konsocialismus podle Lijpharta maximalizuje obojí – sílu segmentů v oblasti společných zájmů a jejich svobodu organizovat své vlastní záležitosti autonomie¹¹ (Lijphart 1979: 500).

Tato oblast zahrnuje nejen autonomii vázanou na území, ale také autonomii neteritoriální, která může být spojena například s odlišnými náboženskými skupinami. Řešením, které se osvědčilo například v Indii, Nizozemsku či Belgii, bylo poskytnutí autonomie v oblasti vzdělávání prostřednictvím státní finanční podpory jak pro státní školy, tak pro soukromé. Podle Lijpharta toto řešení umožňuje, aby byl stát naprosto neutrální v otázkách vzdělanosti (Lijphart 2004: 105). Stejný přístup by měl být uplatňován i v případě, že skupiny nejsou geograficky koncentrovány.

Konsociační demokracii a federalismus, dva ústavní modely, spojuje podle Lijpharta schopnost řešit problémy v pluralitních společnostech. Oba dva modely sledují stejný cíl, a sice poskytnutí politického nastavení, ve kterém může být napětí mezi jednotlivými segmenty pluralitní společnosti akomodováno v rámci jednoho suverénního státu (Lijphart 1979: 499). Jinými slovy, cílem obou přístupů je zachování politické a územní celistvosti pluralitních společností a federace je prostředek, jenž segmentální autonomii podporuje. Vhodnost a výhodnost federací Lijphart demonstruje na příkladě kantonů ve Švýcarsku a spolkových

---

¹¹ Lijphart v této souvislosti cituje Jana-Erika Lane: „*Každá skupina v demokratickém systému bude mít tendenci respektovat demokratická pravidla hry, a proto se podílet na demokratické stabilitě, jestliže zaručí uspokojivou kombinaci vlivu na centrální politický systém a autonomii, s ohledem na své vlastní záležitosti.*“ (Lijphart 1979: 500)

republik v Rakousku. Kantony a spolkové republiky kopírují segmentální dělení společnosti, čímž je zaručeno a podporováno oddělení jednotlivých segmentů (Bauerová 2013: 32; Lijphart 1977: 25–44).

Andeweg upozorňuje na to, že konsocionalismus může vést k nerozhodnosti a neefektivnosti, a u všech čtyř výše zmíněných základních principů konsociační demokracie nachází negativní důsledky, které mohou jednotlivé principy přinést. „*Vyjednávání elit v rámci velkých koalic může zpomalit proces rozhodování, uplatňování proporcionality v případě obsazování státní služby se kříží se jmenováním za zásluhy, segmentální autonomie vede k násobení agentur a vybavení a vzájemné menšinové veto může produkovat zablokování systému.*“ (Andeweg 2000: 529) Lijphart sám si však tyto problematické aspekty uvědomuje, a proto říká, že „*všechny prvky konsociační demokracie musí být aplikovány s pozorností, sebekázní a opatrností.*“ (Lijphart 1977: 44; Lijphart 1977: 50–51) S kritikou v tomto případě přichází i další autoři, zejména ve spojitosti s kvalitou demokracie. Kritice konsocionalismu je vyhrazen prostor v závěru první kapitoly.

Příznivé podmínky pro fungování konsociační demokracie

Konsociační demokracie se vyznačuje několika podpůrnými prvky, které Lijphart označuje jako příznivé podmínky pro konsociační demokracie. Na základě analýzy pěti příkladů úspěšného fungování konsociační demokracie (Rakouska, Belgie, Nizozemska, Švýcarska a Libanonu) Lijphart poprvé přichází s výčtem podmínek, které ale sám považuje za předběžné (Fakhoury 2009: 41–42). Tyto podmínky však nejsou v práci detailněji rozvedeny z důvodu nedůležitosti pro stanovený cíl práce. Autorka se soustředí zejména na finálně definované podmínky z roku 1996, které následně ověřuje na případu Bosny a Hercegoviny.

Reformulaci podmínek můžeme pozorovat již v roce 1969 ve článku *Consociational Democracy*. Proměny se objevují také v knize *Democracy in Plural Society* z roku 1977, kde nalzáme největší změny ve formulaci podmínek. Další úpravy Lijphart provádí v díle *Power-Sharing in South Africa*, které je vnímáno prizmatem vyvrcholení konsocionalismu jako normativního přístupu, protože jeho vize konsociační demokracie zde dosahuje rozhodující fáze zrání (Bogaards 2000: 402). Na základě kritiky se zde tedy Lijphart snaží opět lépe přeformulovat příznivé podmínky. Pro větší přehlednost lze výsledky Lijphartových reformulací podmínek příznivých pro fungování konsociační demokracie pozorovat v tabulce číslo dva.

Tabulka č. 2: Příznivé podmínky pro rozvoj konsocialismu v rozdělených společnostech:

Lijphart 1969: 216–222	Lijphart 1977: 53–103	Lijphart 1985: 119–128; Lijphart 1996: 262–263
1. Délka trvání konsociačního modelu v zemi	Vícenásobné vyvážení moci	Absence etnických nebo náboženských většin
2. Přítomnost externí hrozby	Více stranický systém	Segmenty jsou zhruba stejně velké
3. Vícečetná rovnováha moci mezi subkulturami	Malá země	Omezený počet segmentů
4. Relativně nízké náklady na rozhodovací aparát	Stupeň pluralismu	Přítomnost externí hrozby
5. Zřetelné hranice mezi konfliktními liniemi	Průřezové štěpení	Málo početná populace
6. Uzavřené kulturní jednotky	Segmentální izolace a federalismus	Socioekonomická rovnost mezi skupinami
7. Vnitřní politická soudržnost subkultur	Tradice kompromisu a akomodace	Geografická koncentrace segmentů
8. Přiměřená artikulace zájmů ze strany jednotlivých subkultur	Reprezentativní stranický systém	Tradice kompromisu a akomodace posilující konsociační řešení
9. Široký souhlas na principu vlády kartelu elit	Přítomnost svrchované loajality	Přítomnost svrchované loajality (loajalita k celému státu, nejen k segmentu)

Zdroj: Autorka podle Andeweg 2000: 522 (Lijphart 1969, 1977, 1985, 1996; Andeweg 2000: 522).

V knize *Power sharing in South Africa* se Lijphart zmiňuje o devíti podmínkách, které se následně udržely více méně až do současnosti. Je třeba však mít stále na paměti, že sám Lijphart vnímá tyto podmínky jen jako jakési příznivé a usnadňující předpoklady, nikoliv nutné a dogmatické (Lijphart 1977: 55-99; Lijphart 1985: 119–128; Lijphart 1996: 262–263).

Mezi podpůrné prvky konsociační demokracie Lijphart řadí (1) absenci etnických nebo náboženských většin, protože, je-li v systému některý segment v převaze, hůře se mezi segmenty hledá konsensus. Mezi elitami se také jedná snadněji, když jsou (2) segmenty přibližně stejně velké. Tato podmínka je současně důležitá pro vznik mocenské rovnováhy zabraňující dominanci jedné skupiny. Pro úspěšnou aplikaci konsociační demokracie je rovněž důležitý (3) omezený počet segmentů, jelikož přítomnost příliš mnoha skupin v rozdělených společnostech vede k obtížnějším jednáním. Velmi důležitým prvkem je i (4) přítomnost externí hrozby, která hraje zásadní roli při posílení vazeb mezi elitami a uvnitř subkultur. K tomuto

bodů Lijphart poukazuje na historické zkušenosti, které postupně vedly k přijetí konsociačního systému. Tuto tezi podtrhuje pěti empirickými důkazy, pěti zeměmi, které se uchýlily ke konsociačním praktikám právě v reakci na vnější hrozbu. Lijphartovým přesvědčením je, že konsocionalismus se nejlépe uplatňuje v menších zemích, které využívají parlamentarismus s proporčním volebním systémem. Z tohoto důvodu je jeho další podmínkou, která má vliv na instalaci konsociační demokracie, (5) málo početná populace, nepřekračující počet dvanácti milionů obyvatel. Lijphart v případě velikosti státu upozorňuje na výhody malých států, kde se překážky překonávají snadněji než v případě velkých států, kde funguje větší disproporcionalita (Lijphart 1977: 65). Důležitou roli hraje také (6) socioekonomická rovnost mezi skupinami a (7) geografická koncentrace segmentů, která společně se zřetelnými hranicemi mezi segmenty snižuje potenciál konfliktu a antagonismu, který se objevuje, pokud je kontakt mezi segmenty blízký. Z tohoto důvodu je lepší, aby byl kontakt mezi segmenty omezen na minimum. Tomuto velmi napomáhá federalismus. Předposledním podpurným prvkem konsociačního řešení je (8) tradice kompromisu a akomodace. Posledním prvkem, který Lijphart zformuloval, je (9) přítomnost svrchované loajality, a to nejen vůči svému segmentu, ale především vůči státu (Lijphart 1996: 262–263; Lijphart 1969: 216–222).

1.1.2. Kritika Lijphartova modelu

Od svého vzniku je konsocionalismus kontroverzní teorií a během své čtyřicetileté existence musel čelit kritice hned z několika stran. Lijphart se však svým kritikům staví čelem a například v knize *Power sharing in South Africa* z roku 1985 vyhraduje celou kapitolu komplexním a systematickým reakcím na jednotlivé výtky kritiků (Lijphart 1985: 83–116).

Mezi experty zaměřujícími se na ústavní inženýrství v rozdělených společnostech panuje široká shoda na několika bodech. Zaprvé, teoretici se shodují na tom, že hluboké etnické či jiné společenské rozdělení představuje závažný problém pro demokracii. Teoretici vycházejí z předpokladu, že je obtížnější zavádět a udržovat demokracii v rozdělených než v homogenních společnostech. Toto tvrzení lze historicky vysledovat už v názoru Johna Stuarta Milla, který v roce 1861 napsal, že „*demokracii je téměř nemožné ustavit v zemi tvořené různými národnostmi – tedy multietnické společnosti – a je zcela nemožné ji ustavit v jazykově rozdělené zemi, kde lidé čtou a mluví jinými jazyky.*“ (Mill 2008: 344–345) Zadruhé, odborníci souhlasí s tím, že problém hluboce fragmentovaných společností je větší v zemích, které nejsou ještě demokratizovány nebo nejsou plně demokratizovány než v zemích s dokončeným procesem demokratizace. Na těchto prvních dvou bodech panuje téměř univerzální shoda. Posledním bodem částečné shody jsou dvě klíčové složky, potřebné pro úspěšné fungování

demokracie v rozdělených společnostech. Těmito složkami jsou exekutivní sdílení moci a autonomie segmentů.¹² V tomto bodě se již ale názorově rozcházejí například s Donaldem Horowitzem (Lijphart 2002: 38–39). Ústřední předpoklad konsocionalismu, že spolupráce politických elit napříč segmenty je nástrojem k dosažení stabilní demokracie v segmentovaných společnostech, zůstává víceméně nezpochybnován.

Lijphart sám uznává, že konsociační demokracie má několik nevýhod. Zaprvé, existují jisté pochybnosti ohledně demokratické kvality modelu a zadruhé podle některých kritiků konsociační demokracie může bránit účinnosti rozhodování a způsobit stagnaci a nestabilitu. Rozhodování ve velkých koalicích je pomalejší, stejně tak vzájemné menšinové veto může vést k zablokování.

Nejčastěji bývají kritizovány dvě oblasti Lijphartova konsocionalismu: koncept *power-sharing* jako takový a princip segmentální autonomie, a zejména pak definice a operacionalizace jeho klíčových parametrů (viz např. Daalder 1974; Barry 1975; van Schendelen 1985; Lustick 1997; Andeweg 2001; Horowitz 2002; Yakinthou 2009). Lijphart ve své kapitole *The Wave of Powersharing Democracy* v knize Andrewa Reynoldse zmiňuje šest nejdůležitějších kritik a také následné odpovědi na ně. První tři kritiky se zaměřují na údajné nedostatky exekutivního sdílení moci: není dostatečně demokratický,¹³ nemůže fungovat v praxi a neobsahuje pobídky k umírněnému chování (hlavním kritikem v této oblasti je Donald Horowitz). Lijphart se s těmito výtkami vypořádává představením konkrétních případů z praxe a také obecným a nesporným předpokladem politických věd, že politické strany chtějí získat moc a ve více stranických systémech budou strany chtít být součástí vládnoucí koalice¹⁴ (Lijphart 2002: 43).

Dvě další kritiky se zaměřují na údajné problémy související s poskytováním autonomie etnickým skupinám. Zejména regionální autonomie je v této souvislosti, podle kritiků, problematická, jelikož namísto posilování soudržnosti ji spíše oslabuje a zvyšuje možnost konfliktu mezi etnickými skupinami (Lijphart 2002: 40). Kritici se domnívají, že v případě poskytnutí regionální autonomie jednotlivým segmentům (forma federálního nebo silně decentralizovaného systému) vzniká nebezpečí, protože jednotlivé skupiny budou chtít více a více a nakonec budou tlačit k úplnému odtržení od celku (např. Eric A. Nordlinger). Zde

---

¹² Lijphart tyto dvě složky řadí mezi „primární charakteristiky“ konsociační demokracie (Lijphart 2002: 39).

¹³ Konsociační demokracie bývá některými autory označována jako „elitářská demokracie“ (Van Schendelen), „konsociační oligarchie“ (Huntington) nebo „buržoazní demokracie“ (Van Den Berghe), která legitimizuje svou existenci prostřednictvím proporcionality (Fakhoury 2009: 51–52).

¹⁴ Lijphart ale také zmiňuje koaličního teoretika Kaare Stroma, který poukazuje na to, že za specifických podmínek strany mohou preferovat nebýt součástí vládní koalice (více v Lijphart 2002: 43).

Lijphart říká, že v případě silného separatistického sentimentu hrozí odtržení i u jednotného a centralizovaného systému a zároveň dodává, že neexistují empirické důkazy, které by potvrdily tyto obavy.

Poslední námitka spočívá v tom, že oba elementy, sdílení moci i autonomie, podobně jako další prvky konsocionalismu, jsou založené na evropských nebo západních zkušenostech a jsou nevhodné pro multietnické společnosti v jiných částech světa (Lijphart 2002: 40). Na tuto výtku Lijphart reaguje, „*vzhledem k tomu, že exekutivní sdílení moci, autonomie a další aspekty byly podrobněji studovány na evropských případech, evropskými vědci, je někdy mylně považován za evropský nebo západní model, který je nevhodný pro multietnické společnosti v jiných částech světa.*“ (Lijphart 2002: 45) Bohužel tento názor, podle autora, ignoruje takové příklady, jakými jsou Libanon, Malajsie či Kolumbie, kde bylo exekutivní sdílení moci a princip autonomie rozvíjen místními vůdci bez vnějšího vlivu či pomoci.

Lijphart sám uznává, že teorie konsociační demokracie není bezchybná. Za obzvláště platnou a vážnou kritiku vnímá obtížnost přesné definice, a hlavně měření, u kterého po letech¹⁵ bádání došel k závěru, že „*budeme muset žít s koncepty, které mají velmi důležitý teoretický a politický význam, ale nejdou přesně měřit.*“ (Lijphart 2002: 46) Lijphart bývá kritiky (například Ianem S. Lustickem) obviňován ze záměrného „konceptuálního natahování“ (*stretchingu*) s tím, že se snažil rozšiřovat koncept tak, aby se do něj vešlo co nejvíce rozdělených společností, i z vágnosti konsociačního modelu (Lustick 1997: 111–112, 115–117). Lijphart se však domnívá, že se nejedná o koncepční natahování a tvrdí, že praktiky, které jsou zahrnuty pod koncept výkonného sdílení moci, mají dostatečně společné jádro.

Předmětem kritiky bývá také průběžně se měnící seznam příznivých a nepříznivých podmínek/faktorů.¹⁶ Kromě toho, že v průběhu času zůstaly pouze čtyři z těchto podmínek neměnné po celou dobu existence konceptu (segmentální autonomie, existence vnější hrozby, rovnováha politické moci mezi stejně velkými segmenty a málo početná populace) (Charvát 2018: 88), si kritici pokládají také otázku, jaký význam tyto podmínky vůbec mají, když sám Lijphart zmiňuje, že je nelze považovat ani za nutné, ani za dostačující podmínky (např. Boogaards 1998 či Van Schendelen 1984). Zdá se, že tyto podmínky nesehrávají významnější

---

¹⁵ Během sedmdesátých a osmdesátých let se Lijphart snažil operacionalizovat a kvantifikovat stupně exekutivního sdílení moci, stupně federalismu a decentralizace, stupně proporcionality a další. To vedlo k rozvoji konceptu konsenzuální demokracie, u kterého může být každý aspekt vyjádřen v kvantitativním pojetí (Lijphart 2002: 46).

¹⁶ Lijphart sám nemá jasno v terminologii. Ve své hlavní publikaci, ve které formuluje tyto „podmínky“, sám využívá čtyři různé výrazy. Ironické je také to, že tyto faktory nazývá podmínkami, ačkoliv následně tvrdí, že nezáleží na jejich přítomnosti či absenci, konsociační inženýrství může fungovat bez ohledu na ně (Fakhoury 2009: 57–58).

roli, vůči čemuž se staví někteří autoři, kteří by tyto podmínky rádi viděli jako nezbytně nutné (například Donald Horowitz).

Vážně bylo zpochybněno také Lijphartovo tvrzení, že konsociační demokracie je jediné řešení pro hluboce rozdělené společnosti. Vědci pochybují o tom, že by tento statický politický model měl být navržen pro všechny pluralitní společnosti, a obhajují spíše specifická řešení přizpůsobená samotné zemi (Fakhoury 2004: 53).

1.1.3. Centripetalismus (neboli integrativní majoritarianismus)

Tento přístup vznikl, podobně jako integrativní konsensualismus a explicitismus/komunalismus, v reakci na teorii konsociační demokracie. Hlavní kritika centripetalistů vůči konsociačnímu modelu směřuje proti hypotéze předpokládající kooperativní chování elit a zdůrazňující, že elity bývají v segmentálních otázkách výrazně umírněnější než jejich podporovatelé (Cabada, Charvát, Stulík 2015: 224). Tuto kritiku centripetalisté demonstrují na příkladech Bosny a Hercegoviny, Srí Lanky či Rwandy. Tyto příklady ukazují, že těmi, kdo nejčastěji těží ze společenského dělení a ze zachování či podněcování etnocentrické politiky, jsou často právě elity. A proto nemají důvod chovat se tak, jak předpokládá konsociační model – spolupracovat za účelem zajištění funkční demokracie a ustavovat kartel napříč askriptivními hranicemi (Horowitz in Cabada, Charvát, Stulík 2015: 224–225).

Podle Reillyho a Reynoldse postrádá konsociační model také mechanismy podněcující kooperativní chování v rozdělených společnostech a úspěch konsocialismu je tak odvislý od politické vyspělosti a uvědomělosti politických lídrů jednotlivých segmentů (Reilly a Reynolds in Cabada, Charvát, Stulík 2015: 225). Horowitz přichází s tvrzením, jež podporuje tuto tezi, a sice, že je častokrát velmi obtížné identifikovat lídra v rámci každého segmentů, jelikož dochází k soupeření o pozice segmentálních lídrů, což vnímá jako významnou překážku pro dosažení kompromisu mezi segmenty (Horowitz 2002: 29–30).

Za autora termínu centripetalismus bývá považován Timothy D. Sisk. Centripetalisté podporují urovnávání konfliktů prostřednictvím sdílení moci za účelem zvládnutí konfliktů ve fragmentovaných společnostech. Nejvýznamnějšími zastánci tohoto směru jsou Benjamin Reilly a především Donald Horowitz, který koncept nejvýrazněji rozpracoval, ačkoliv jej označuje jako integrativní majoritarianismus, a ne centripetalismus (Cabada, Charvát, Stulík 2015: 224). Reilly říká: „*centripetalisté považují za nejefektivnější řízení konfliktů nikoliv replikovat stávající etnické rozdělení v zákonodárných sborech a dalších zastupitelských*

orgánech, ale spíše zavádění institucionálních iniciativ pro společnou spolupráci etnik, za účelem podpory společného soužití mezi soupeřícími skupinami.“ (Reilly in Jarrett 2018: 38)

Hlavní rozdíl mezi centripetalismem a konsocionalismem je, že sdílení moci by v pojetí centripetalistů mělo zahrnovat i integrační principy a nemělo by pouze urovnávat vztahy (*accommodation*) na svém vyhrazeném území. Dalším z rozdílů mezi dvěma výše zmíněnými přístupy spočívá v protichůdných představách o nejlepším volebním systému¹⁷ a koaličním nastavení. Centripetalisté rozlišují mezi předvolebními a povolebními koalicemi a dle jejich názoru je na rozdíl od konsocionalismu nejlepší dobrovolná multietnická koalice dohodnuta před volbami (Horowitz 2014: 5–7). Tato předvolební koalice totiž přispívá k akomodaci existujícího konfliktu, jelikož je založena na kompromisu v etnických otázkách a musí získat volební podporu napříč segmenty (Horowitz 1991: 167–176 in Charvát 2018: 89).

Jako problematické centripetalisté vnímají také geografické členění skupin s vlastní autonomií, což podle nich ve svém důsledku spíše upevňuje segmentální dělení společnosti, namísto odstraňování. Tuto problematiku vnímají i skrze výběr volebního systému konsocionalistů – listinný poměrný volební systém totiž umožňuje zvolení etnických lídrů výlučně členy vlastní skupiny, což následně přenáší problém štěpení i na půdě vlády / zastupitelského orgánu (Charvát 2018: 90). Centripetalisté proto navrhují pro fragmentované společnosti volební systém alternativního hlasování (AV), který podporuje akomodativní chování, zejména z důvodu hledání druhotné podpory u ostatních skupin (Reilly 2006: 86).

Volební systém alternativního hlasování je většinová volební metoda, která funguje na principu přerozdělování hlasů v rámci jednokolové volby. V systému AV voliči volí kandidáty v pořadí dle svého výběru a označují „1“ svého favorita, „2“ svou druhou volbu atd. Systém tak umožňuje voličům vyjádřit své preference mezi kandidáty, a nikoliv určit pouze první volbu. Pokud žádný z kandidátů nemá nad padesát procent prvních preferencí, převedou se hlasy na nižších preferencích a hlasy jsou přesouvány tak dlouho, dokud se nevyskytne většinový vítěz (Reilly, Reynolds 2000: 439). Jinými slovy AV umožňuje prostřednictvím mechanismu ordinálního hlasování sdružovat hlasy z různých segmentů u jednoho kandidáta a vzájemnou výměnu preferencí. Jako důležitý předpoklad centripetalisté postulují, že ani jeden segment nedisponuje většinou, a z toho důvodu je odkázán i na hlasy ostatních segmentů. Vzhledem k tomu, že v rámci AV voliči rozdělují druhé a další preference, musí každý kandidát usilovat o hlasy napříč segmenty. Politici jsou zde vnímání jako racionální aktéři, kteří chtějí maximalizovat své volební zisky, a proto přizpůsobí svou volební strategii, chovají se umírněně

---

¹⁷ Výběr volebního systému je podle mnoha teoretiků ústavního inženýrství nejdůležitějším institucionálním rozhodnutím pro jakoukoliv demokracii (Reilly, Reynolds 2000: 441).

a akomodativně vůči ostatním segmentům, a to nejen po dobu volební kampaně, ale po celou dobu trvání jejich poslaneckého mandátu, protože si chtějí do budoucna udržet své pozice (Reilly, Reynolds 2000: 439; Chytilík, Hušek 2004: 83–89; Cabada, Charvát, Stulík 2015: 171–173; Cabada, Charvát, Stulík 2015: 226–227). Donald Horowitz navrhuje kromě využívání volebního systému AV také přímou volbu prezidenta a federalismus. Zde se však dostává do rozporu s Benjaminem Reillym, který tvrdí, že logice centripetalismu je nejbližší unitární stát nebo ne-etické federální uspořádání (Reilly 2006: 89).

Centripetalismus jako prostředek řízení konfliktů v rozdělených společnostech bývá kritizován za to, že má většinový charakter, zatímco jiné metody zdůrazňují důležitost poměrného zastoupení ve všech legislativních opatřeních. Autoři se ale brání tím, že je jeho majorita zaměřena na široce založené strany a inkluzivní koalice, spíše než na většinové a menšinové skupiny, které se skládají z etnicko-národnostních skupin. Podlé kritiků také neexistuje příklad úspěšné aplikace centripetálního inženýrství v praxi (Sisk citován v Cabada, Charvát, Stulík 2015: 228).

1.1.4. Integrativní konsensualismus

Integrativní konsensualismus (IK) bývá nejčastěji obhajován americkým profesorem Andrew Reynoldsem (1996) a jeho snahou je propojit základní filozofii (integrovat konsensus) konsocialismu a centripetalismu. Ačkoliv oba přístupy, konsocialismus i integrativní konsensualismus, obsahují princip *power-sharingu*, sdílejí podobné vlastnosti, jakými jsou proporcionalita, federalismus, bikameralismus a menšinové veto, zásadně se liší v institucionálních mechanismech, které využívají k zajištění těchto vlastností. Jedním z klíčových rozdílů je preferovaný volební systém, jehož prostřednictvím má být tohoto demokratického přístupu dosaženo. Zatímco konsocialismus preferuje listinný poměrný systém, integrativní konsensualismus dává přednost systému jednoho přenosného hlasu (Reilly, Reynolds 2000: 456–457).

Je zajímavé, že racionálně integrativního konsensualismu sdílí mnohé s logikou centripetalismu, ale jeho institucionální nastavení je v rozporu s tím, co zmiňuje Horowitz a Reilly, a pravděpodobně produkuje také rozdílné výsledky. IK se opírá o principy proporcionality a koaličního vládnutí, zatímco volby pod vedením centripetalistů by produkovaly neproporční parlamenty a jednostranicovou exekutivu (Reilly, Reynolds 2000: 456).

Jak již bylo výše zmíněno, zatímco centripetalisté zvolili volební systém alternativního hlasování, pro zastánce integrativního konsensualismu je jedním ze dvou nejdůležitějších bodů institucionálního nastavení využití volebního systému jednoho přenosného hlasu, jelikož podle

jejich názoru zajišťuje proporční, inkluzivní a spravedlivé zastoupení menšin v rozhodovacím procesu. A díky mechanismu sdružování hlasů prostřednictvím ordinálního hlasování zajišťuje integrační účinky (Reilly, Reynolds 2000: 441). Systém jednoho přenosného hlasu (STV) se řadí do skupiny poměrných volebních systému (výsledné obsazení mandátů odpovídá poměrné podpoře kandidátům ve volebním obvodě), ale kombinuje také prvky většinového volebního systému (hlasování pro konkrétní osobnost).

Systém STV využívá menší nebo střední vícemandátové obvody, kde volič označí kandidáty dle svých preferencí na voličský lístek stejným způsobem jako v alternativním hlasování. Poté, co jsou sečteny všechny první preference, je stanovena kvóta¹⁸, které musí kandidát dosáhnout, aby byl zvolen. Každý kandidát, který získal více prvních preferencí, než udává stanovená kvóta, je okamžitě zvolen. Pokud nikdo nedosáhne kvóty, kandidát s nejnižším počtem prvních preferencí je odstraněn a jeho druhé preference jsou rozděleny mezi zbývající kandidáty. Nadbytečné hlasy zvolených kandidátů (ty hlasy, které přesahují kvótu) jsou rozděleny podle druhých preferencí na volebních lístcích, dokud nejsou všechna křesla pro daný volební obvod rozdělena. Tento systém funguje například v Severním Irsku nebo na Maltě (Reilly, Reynolds 2000: 441; Chytilík, Šedo 2004: 106–107).

Jaké jsou tedy reálné účinky tohoto systému? Volební systém STV produkuje dosti rozdílnou podobu systému politických stran, a vše tak záleží na charakteru země, ve kterém je využíván. Systém STV propojuje personalizovanou volbu a poměrné zastoupení, díky tomu volič nedává hlas politické straně, ale jednotlivým kandidátům, ale konečně rozdělení mandátů politickým stranám ve volebních obvodech odpovídá poměrnému rozdělení (Chytilík, Šedo 2004: 113). Smysl celého systému spočívá v možnosti rozdělení hlasů napříč stranami, což by v rozdělených společnostech mělo vést k umírnění rétoriky kandidátů a větší spolupráci.

Odpůrci tohoto modelu, zejména zastánci majoritarianismu, vidí nebezpečí v možnosti zablokování systému kvůli povinným širokým koaličním vládám. Zastánci jak konsocionalismu, tak centripetalismu kritizují volební doporučení IK. Lijphart argumentuje, že STV je spíše vhodnější pro homogenní společnosti než pro pluralitní (Lijphart 1990 in Reilly, Reynolds 2000: 457), zatímco Horowitz kritizuje STV především kvůli tomu, že prahy pro zvolení ve vícemandátových obvodech STV jsou příliš nízké na to, aby zaručily dostatečné politické podněty pro posílení integrace (Horowitz 1991: 191 in Reilly, Reynolds 2000: 457). Kritické hlasy také upozorňují na to, že fakticky neexistují úspěšné příklady využití tohoto

---

¹⁸ Původně byla využívána Hareova kvóta, jež je však dnes málo využívána, neboť byla nahrazena Droopovou kvótou, která dává lepší výsledky. Vzorec pro výpočet Droopovy kvóty je: (počet platných odevzdaných hlasů ve volebním obvodě / počet mandátů v obvodě + 1) + 1 (Chytilík, Šedo 2004: 107).

přístupu v praxi a ty, co existují (např. Severní Irsko), ukázaly, že STV nedokázalo přispět k umírnění konfliktu v 70. letech 20. století (Horowitz 1991: 173–174 in Reilly, Reynolds 2000: 458).

1.1.5. Explicitismus / Komunalismus

Posledním přístupem k volbám a rozděleným společností je explicitní uznání významu skupinové identity v politickém procesu a ukotvení tohoto přístupu ve volebních zákonech tak, aby etnické zastoupení a poměr různých etnických skupin byly nezpochybnitelné. Existují čtyři varianty, které reflektují toto myšlení: (1) Využívání komunálních volebních listin (*Communal Rolls*), (2) vyhrazená křesla pro etnické, náboženské či jiné menšinové skupiny, (3) využívání etnicky smíšených kandidátních listin a (4) zavedení mandátů pro „nejlepší poražené“ v zastupitelském orgánu (Reilly, Reynolds 2000: 459). Na následujících řádcích budou tyto čtyři varianty krátce představeny.

Nejjednodušší cesta k explicitnímu uznání významu etnicity je využití systému komunálního zastoupení. Obvykle to znamená, že každá definovaná komunita má svůj vlastní volební lístek a volí pouze členy „své skupiny“ ve voleném tělese. Komunální volební listiny se často využívaly k upevnění privilegovaného postavení některých menšin (např. Kypr využívá tuto metodu za účelem rozlišování mezi Řeky a Turky). Ve většině zemí, však bylo od komunálních volebních lístků upuštěno poté, co bylo čím dál více jasné, že komunitní voliči mají často nepříznivý vliv na podryvání cest k akomodaci mezi různými skupinami, jelikož neexistují podněty pro politické propojení napříč komunitami. Problematická je rovněž definice dílčích skupin a férová distribuce voličstva mezi skupinami. V současnosti využívá komunální volební listiny pouze Fidži a Nový Zéland, a to pouze pro domorodé obyvatelstvo (Reilly, Reynolds 200: 459).

Vyhrazení křesel v zastupitelském orgánu pro etnické, jazykové či jiné minoritní skupiny je druhou možností, jak explicitně uznat význam skupinové identity. Cílem je zajistit, aby tyto specifické skupiny získaly zastoupení ve voleném orgánu. Příkladem zemí s rezervovanými mandáty jsou Kolumbie, Jordánsko, Taiwan či Indie. Z evropských zemí pak Chorvatsko či Slovinsko (Reilly, Reynolds 2000: 460).

Jako další možnost autoři uvádějí využití etnicky smíšených kandidátních listin, které jsou zajištěny prostřednictvím blokového hlasování, jelikož stranám umožňuje předkládat etnicky různorodé seznamy kandidátů. Tento způsob využívá například Libanon či Singapur, kde musí být na každé kandidátní listině minimálně jeden zástupce Indů, Malajsijců či jiné minority. Výhodou tohoto systému je, že je velice jednoduše použitelný. Povzbuzuje silné

strany a současně umožňuje stranám, aby sestavily smíšené kandidátní listiny s cílem usnadnit zastoupení menšin (Reilly, Reynolds 2000: 461).

Posledním představeným mechanismem je zavedení mandátu pro „nejúspěšnější poražené“, jenž bývá někdy využíván ve spojení s blokovým hlasováním. Například na Mauriciu jsou čtyři křesla „nejúspěšnějších poražených“ alokována kandidátům s největším počtem hlasů z podprezentovaných etnických skupin, aby tak bylo zajištěno vyvážené etnické zastoupení (Reilly, Reynolds 2000: 461–462).

Explicitismus či komunalismus postupem času ztrácí na popularitě. Důvodů, proč k tomu dochází, je několik. Hlavním problémem je, že všechny jeho varianty nutně potřebují jasné formální vymezení a definici skupinové identity. To přirozeně předpokládá neměnnost a trvalost etnických identit, což přispívá spíše k upevnění a konsolidaci etnické politiky než k jejímu překonání. Komunální systémy mají tendenci trpět nedostatkem flexibility, a nejsou tak například schopny reagovat na změny poměrů v jednotlivých etnických skupinách v průběhu času (Reilly 2006: 91–93).

Na základě výše představené teorie konsociační demokracie autorka stanovuje dvě hypotézy. První hypotézou, kterou autorka ověřuje, je: „BiH v důsledku aplikace konsociačních principů je v současnosti stabilnější společností, než byla před jejich zavedením.“ Jednou ze zásadních podmínek fungování konsocionalismu je spolupráce elit v dané zemi. Druhá zvolená hypotéza tudíž navazuje na výše zmíněnou podmínku a zní: „Spolupráce politických elit napříč segmenty v Bosně a Hercegovině napomáhá dosažení stabilní demokracie.“

2. Společenský a politický kontext

V následujících odstavcích autorka představuje společenský a politický kontext v zemi. Ten je nutný jak k pochopení současného fungování a směřování země, tak k porozumění mezinárodním společenstvím zvolenému modelu konsocialismu a posouzení jeho vhodnosti pro fungování bosenské společnosti. Větší pozornost je zde věnována post-daytonskému uspořádání země, kde autorka detailně rozebírá politický systém země – instituce, procesy a částečně také aktéry fungující v rámci ústavního systému. Autorka zde zmiňuje také mezinárodní organizace, jejichž vliv na fungování země je nezanedbatelný. Tato část je nezbytná pro následné zodpovězení některých výzkumných otázek.

2.1. Charakter bosenské války

Cílem této podkapitoly není podat vyčerpávající deskriptivní informace o průběhu nejkrvavějšího konfliktu v Evropě od druhé světové války a o událostech, které mu předcházely. Cílem autorky je vystihnout obecný charakter občanské války a předválečného vývoje v zemi, který měl následně vliv na politický systém zformovaný mezinárodním společenstvím. Tato část je důležitá pro porozumění post-daytonskému rozdělení země. V kontextu krvavého etno-nacionalistického konfliktu je zajímavé, že v dobách existence Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ) byla „*mnohonárodnostní Bosna a Hercegovina považována za nejtolerantnější republiku Jugoslávie.*“ V době, kdy se začínalo jednat o budoucnosti federace, nikdo nevěřil, že by v zemi mohlo dojít k nějakým meziethnickým střetům (Tejchman 2016: 345). Britský historik Noel Malcolm v úvodu své knihy *Bosnia – A Short History* argumentuje, „*že většina historie Bosny je charakteristická mírovým soužitím různých náboženských skupin.*“ (Keil 2013: 54) Další z britských historiků, Marko Attila Hoare, považuje současné problémy BiH za vysoce propojené s historickými zkušenosti země¹⁹ (Keil 2013: 56). Profesorka Francine Friedmanová ve své monografii *The Bosnian Muslims: Denial of Nation* dokonce tvrdí, že občanský konflikt v BiH mezi lety 1992 a 1995 byl jen poslední fází dlouholetého popírání bosenské/muslimské národnosti srbskými a chorvatskými nacionalisty (Friedman 1996: 192–198). Toto tvrzení podporuje svými

---

¹⁹ Například když Bosna Hercegovina vyhlásila svou nezávislost v roce 1992, mnoho Bosňáků odkazovalo na tradici Bosenského království, které na území dnešní BiH existovalo na přelomu 14. a 15. století, předtím, než bylo území dobytó Osmany (Keil 2013: 54).

argumenty také antropolog Tone Bringa, který tvrdí, že „*srbští a chorvatští nacionalisté nikdy nepřijali vznik bosenské/muslimské národnosti, jež vznikla v roce 1971*²⁰.“ (Bringa 1993: 86)

Po druhé světové válce se Bosna a Hercegovina stala jednou ze šesti jugoslávských republik (Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Makedonie a Srbsko). Většina jugoslávských republik byla etnicky relativně homogenní. Právě Bosna však představovala v rámci federace výjimku. Podle sčítání lidu z roku 1991 ji ze čtyřiceti tří procent tvořili Muslimové/Bosňáci²¹, ze třiceti jedna procent Srbové a ze sedmnácti procent²² Chorvati (Pasic 2013; Paris 2004: 98). Navzdory občasným tenzím však výše zmíněné etnické skupiny žily v míru. Po smrti dlouholetého jugoslávského vůdce Josipa Broze – Tita v roce 1980 však začaly socialistickou rétoriku jugoslávské jednoty pozvolna nahrazovat obnovené nacionalistické tenze vedoucí v 90. letech až k rozpadu Jugoslávie. Svaz komunistů Jugoslávie musel ustoupit novým politickým stranám separatistického a nacionalistického typu (Prtina 2005: 33).

V listopadu roku 1990 museli jugoslávští komunisté ustoupit a souhlasili s prvními svobodnými volbami v Bosně, jejichž výsledky odpovídaly etnickému rozložení země na počátku 90. let. Ve volbách triumfovaly nacionalistické strany. Nejvíce hlasů obdržela konzervativní muslimská Strana demokratické akce (*SDA – Stranka demokratske akcije*), na druhém místě se umístila Srbská demokratická strana (*SDS – Srpska demokratska stranka*) a Chorvatské demokratické společenství (*HDZ – Hrvatska demokratska zajednica*) skončilo na místě třetím. Vítězné strany se dokonce shodly na rozdělení pozic ve státní správě. Prvním prezidentem země se stal předseda SDA Alija Izetbegović, předsedou parlamentu zástupce Srbů Momčilo Krajišnik a premiérský post obsadil delegát Chorvatů Jure Pelivan (Tejchman 2016: 345). Tyto výlučně nacionalistické strany měly zásadně odlišné představy o budoucnosti BiH, a ačkoliv se dohodly na sdílení moci na centrální úrovni a na úrovni okresů, tato dohoda vyústila v konflikt, nejprve na místní úrovni a následně na centrální úrovni (Keil 2013: 73).

Spouští série etno-nacionalistických konfliktů v zemích bývalé SFRJ se stalo vyhlášení nezávislosti Slovinska a Chorvatska v červnu 1991, čímž skončila existence poválečné

---

²⁰ Nicméně islamizace, čímž se myslí přijetí muslimské víry některými místními obyvateli Bosny, sahá až do 15. století (Keil 2013: 56).

²¹ Nábožensky neutrální název Bosňáci přijali v roce 1993 (Hladký 2005: 242).

²² Další census se konal až v roce 2013. Do té doby byl blokován ze strany politických představitelů. Politické strany se nedokázaly shodnout na tom, zda zahrnout i ty, kteří žijí v diaspoře, a zda klást otázky o etnicitě a víře. Tyto dvě otázky byly nakonec zahrnuty jako dobrovolné (Pasic 2013). Podle posledního sčítání Bosnu a Hercegoviny tvoří z 50 procent Bosňáci; Chorvati tvoří zemi z 15,5 procent a Srbové z téměř 31 procent (Jukić 2013: 54). Výsledky však ukázaly minimálně jeden pozitivní trend, a to, že cca 35 procent vzorku, zejména mládež, klasifikovala svou etnicitu jako Bosňan a/nebo Hercegovičan, což ukazuje, že významné procento populace klade větší důraz na být občanem země, spíše než na jejich etnický původ (Pasic 2013).

Jugoslávie. Bosna si mohla vybrat mezi setrváním v rozpadající se Jugoslávii dominované Srby (tuto variantu pochopitelně preferovali bosenští Srbové), nebo se pokusit získat nezávislost. Zvolení srbského nacionalisty Slobodana Miloševiče do čela rozpadající se jugoslávské federace podtrhlo mezi politickými elitami Muslimů/Bosňáků strach z podřízenosti srbskému vlivu. Ve druhé polovině osmdesátých let totiž komunista Milošević začal využívat etno-nacionalismu s cílem demobilizovat své vnitřní politické oponenty. Miloševićova nacionalistická rétorika a agresivní politika v Chorvatsku, kde v roce 1991 zahájil rozsáhlou válku po vyhlášení nezávislosti země, přesvědčila Muslimské elity, že koexistence se Srby by byla nemožná (Belloni 2009: 357). Miloševićův podíl na nacionalistické atmosféře ve zbytku SFRJ potvrzuje také jeden z autorčiných respondentů, občan BiH (etnický Bosňák) Hasan Dzonlagić (Dzonlagić 2019).

Spouštěčem násilných událostí v zemi bylo vyhlášení referenda o nezávislosti Bosny na počátku roku 1992. Referendum bojkotovala většina srbské populace. Pro nezávislost se vyslovilo 63 % hlasujících (Paris 2004: 98). Na základě těchto výsledků prezident Izetbegović vyhlásil 3. března 1992 nezávislost Bosny a Hercegoviny a následně požádal vznikající Evropskou unii o uznání nezávislosti. Evropské společenství o měsíc později samostatnost Bosny i Hercegoviny uznalo (Hladký 2005: 346). SDS navíc od září 1991 začala vytvářet tzv. srbské autonomní oblasti, které nepodléhaly republikové vládě. V listopadu stejného roku se konalo referendum o vyhlášení samostatné Republiky srbské. Na jeho základě byl 9. ledna 1992 tento separatistický stát unilaterálně vyhlášen. Tento krok centrální bosenská vláda odsoudila a chorvatští představitelé reagovali vyhlášením vlastní separatistické republiky Herceg-Bosna. Oficiálním důvodem nových samosprávných celků uvnitř svazové republiky byla ochrana vlastního národa. Nedlouho poté, co se muslimští/bosenští a chorvatští voliči rozhodli pro samostatnost, vypukly v Bosně první potyčky. Sporadické boje mezi polovojenskými skupinami z každé ze tří hlavních etnických skupin brzy přerostly v plnohodnotnou občanskou válku, která i přes několik krátko trvajících příměří pokračovala až do konce roku 1995 (Paris 2004: 98).

Bosenští Srbové měli dlouhou dobu v této válce převahu, jelikož byli přímo podporováni vládou Srbska a také jim na samém počátku konfliktu pomáhaly jednotky Jugoslávské lidové armády, stažené ze Slovinska a Chorvatska. Tato pomoc neskončila ani v květnu 1992, kdy federální vojsko odešlo do zbytkové Jugoslávie, jelikož bosenským Srbům zanechalo na místě výzbroj (Tejchman 2016: 346–347; Judt 2008: 695). Bosenští Srbové díky tomu získali kontrolu nad více než 70 % území BiH (Paris 2004: 98). S počátkem války bosenští Srbové na ovládaných územích prováděli etnické čistky, díky nimž postupně čistili „své“

území, které později prohlásili jako Republiku srbskou (následně stvrzenou Daytonskou mírovou dohodou).

Na bosenskou válku reagovala v roce 1992 Organizace spojených národů (OSN) nasazením svých mírových jednotek (UNPROFOR) s cílem zajistit dodávky humanitární pomoci a později ochránit oblasti, které OSN označila jako bezpečné zóny²³ muslimských měst Srebrenica²⁴ a Zepa (Judt 2008: 695–697). Současně probíhalo mezinárodní úsilí o zprostředkování řešení konfliktu s misí OSN. Opakovaně se však nepodařilo získat souhlas všech bojujících stran. Zejména bosenští Muslimové odmítali přijmout jakýkoliv mírový návrh, který by umožnil bosenským Srbům politickou kontrolu nad oblastmi, které byly etnicky „vyčištěny“. Dokud bosenští Srbové dominovali na bojišti, měli jen malou motivaci vyjednávat mír. V létě roku 1995 se však Muslimové a Chorvati opět spojili s cílem znovu dobýt území, které obsadili bosenští Srbové a byli ochotni se zapojit do vážných mírových jednání. Chorvatsko-bosňácké spojenectví s podporou mezinárodního společenství přimělo bosensko-srbské vůdce přistoupit na mírová jednání (Paris 2004: 98).

Američany zprostředkovaná jednání byla svolána na listopad 1995 na vojenskou základnu poblíž města Dayton v Ohio. Jednání vedl zkušený americký diplomat Richard Holbrook, který je považován za duchovního otce vzniklé dohody. Vysoká představitelka Evropské unie pro zahraniční a bezpečnostní politiku v letech 2009–2014 Catherine Ashtonová jej dokonce označila jako „*muže, který na Balkán vrátil mír*.“ (ČT24 2010) Po třech týdnech intenzivních vyjednávání strany 21. listopadu parafovaly Všeobecné rámcové smlouvy mezi válčícími etniky v zemi, tzv. Daytonské mírové dohody a následně formálně podepsaly v Paříži 14. prosince (OSCE 1995). Proto bývá mírové dohodě někdy přezdíváno „pařížská“. Podpisu dohod se mimo jiné účastnili prezident Bosny a Hercegoviny Alija Izetbegović, prezident Srbska Slobodan Milošević a prezident Chorvatska Franjo Tuđman, tedy zástupci všech stran etnického konfliktu. Daytonská dohoda je dokumentem vnitřně velice komplikovaným a rozporným. Už jen proto, že se současně snažila udržet jednotný stát a zároveň souhlasila s jeho vnitřním politickým rozdělením.

Mezinárodní společenství vytvořilo komplikovanou federální strukturu Bosny a Hercegoviny vystavěnou na konsociačních principech s cílem vytvořit rovnováhu mezi válčícími etniky v zemi, kterou zakotvilo právě v Daytonské dohodě (Kasum 2007: 103–105).

---

²³ Každodenní život v tzv. bezpečných zónách velmi věrohodně zachycuje kniha, respektive komiks Joeho Sacca s názvem *Bezpečná zóna Goražde*.

²⁴ Tony Judt hovoří o Srebrenickém masakru jako o „*nejstrašnější masové vraždě v Evropě od 2. světové války*“. A byl o to horší, že proběhl přímo před zraky mezinárodních pozorovatelů (Judt 2005: 697).

Mezi odborníky panuje dlouhodobá a široká shoda na tom, že DPA sice splnila svůj účel, a sice ukončila krvavý občanský konflikt v zemi, ale nevytvořila efektivně udržitelné usmíření ani plně fungující stát. Nabízí se otázka, zda Daytonská mírová dohoda pouze nezmrazila etnický konflikt. Valery Perry v této souvislosti příznačně odkazuje na Woodrowa Wilsona a jeho „mír bez vítězství“ po první světové válce (Perry 2015: 491).

Daytonská mírová dohoda zanechala jednotlivá etnika, Bosňáky, bosenské Chorvaty a bosenské Srby s nenaplněnými tužbami. Chorvati nekonsolidovali své vlastní území Hercegoviny a namísto toho byli mezinárodním společenstvím účelově spojeni do válečné aliance, která následně vyústila ve Federaci Bosny a Hercegoviny, již bosenští Chorvati museli sdílet s Bosňáky. Bosňáci nezískali nezávislou zemi v požadovaných hranicích a Republika srbská nezískala svou úplnou samostatnost (Perry 2015: 491; Keränen 2017: 64–65). DPA tak dala vzniknout státu, který se skládá ze tří konstitutivních národů, dvou entit a žádné společné vize současnosti nebo budoucnosti. Hasan Dzonlagić, jeden z autorčiných respondentů, označil toto post-daytonské rozdělení jako „*uměle vystavěný koncept dvou subjektů, který je pro zemi absolutně nepřírozený.*“ Dzonlagić vnímal pluralitní společnost existující v zemi před rokem 1992 jako velmi funkční (Dzonlagić 2019).

2.2. Post-daytonské uspořádání Bosny a Hercegoviny

Výsledkem jednání v americkém Daytonu bylo kromě ukončení válečného konfliktu také nové, značně komplikované politické uspořádání země vystavěné na konsociačních principech. Konsocionalismus měl původně bránit nadvládě jedné etnické skupiny nad ostatními. Nicméně jeho praktická aplikace byla (a stále je) v průběhu let zneužívána nacionalistickými politickými elitami (Andjelić 2018: 26). Ačkoliv bývá dohoda z různých důvodů kritizována, výhody z ní plynoucí by neměly být podceňovány.

Některé z kritizovaných bodů autorka zmiňuje v následujících podkapitolách. DPA i o dvacet čtyři let později stále významně ovlivňuje životy občanů Bosny a Hercegoviny, jelikož i nadále formuje současný politický, institucionální, ekonomický a sociální vývoj v zemi. Obecně panuje shoda na tom, že DPA významně přispěla ke stabilizaci a nastartování poválečného vývoje země a pomohla zlepšit vztahy mezi bývalými válčícími stranami (Begić, Delić 2013: 449; Chandler 2006: 17). Nicméně v současnosti se zvedá nová silná vlna nacionalistických a separatistických tendencí, a to zejména ze strany Republiky srbské a bosensko-srbského člena předsednictva země Milorada Dodika (rferl.org 2018b; BalkanInsight 2019a). V následujících odstavcích autorka představuje komplikovaný politický systém země, který je nutné nastínit pro zodpovězení některých výzkumných otázek.

Základním zákonem Bosny a Hercegoviny se s koncem války stala provizorní Ústava BiH. Specifikum této ústavy tkví v tom, že byla oktrojována v rámci mezinárodní smlouvy. Vzhledem k tomu, že ústava vznikla jako součást mírové smlouvy, její přijetí postrádalo klasickou demokratickou legitimitu. Jedná se o naprosto jedinečný případ ústavy, jež nebyla nikdy oficiálně zveřejněna v úředních jazycích dané země, ale místo toho sjednána a zveřejněna v angličtině (HUDOC 2009). Tvůrci ústavy se snažili vytvořit takový demokratický systém, který nastaví absolutní rovnost mezi jednotlivými segmenty, bez ohledu na jejich skutečnou velikost a sílu (Cabada 2004: 63). Tato ústava však měla sloužit jako jakýsi přechodný dokument, který by udržel mír a politickou stabilitu do té doby, než vznikne ústava nová, nediskriminující a lépe artikulující zájmy všech občanů vzniklého státu. K tomu ovšem do dnešních dní nedošlo a přechodná ústava stále slouží jako jediný konstituční dokument země (Morrison 1996: 145).

Současná ústava země, jež je součástí IV přílohy DPA (OSCE 1995: Annex 4) vybavila Bosnu a Hercegovinu extrémně složitou víceúrovňovou strukturou vlády. Bosna a Hercegovina je oprávněně považována za nejkomplikovanější politický systém na světě (rferl.org 2018a; Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 12). Na necelé čtyři miliony obyvatel zde existuje 127 registrovaných politických stran, 3 prezidenti, 136 ministerstev (existují jak na celostátní úrovni, tak na úrovni entit a Distriktu Brčka a také na úrovni federálních kantonů) a 13 zákonodárných sborů s rozsáhlým aparátem (rferl 2014). Vládní byrokracie je všudypřítomná a navíc, dle hodnocení organizace *Freedom House*, silně zkorumpovaná (Freedom House 2018). Tento komplikovaný systém výrazně znesnadnil správu země a každoročně zemi stojí obrovské peníze.

Základními stavebními kameny jsou podle textu Ústavy Bosny a Hercegoviny tři konstitutivní národy: Bosňáci, bosenští Chorvati a bosenští Srbové (Constitution of BiH, preamble). Konstitutivní národy disponují řadou privilegií, která příslušníkům jiných národností žijících na území BiH nejsou garantována (například Židům ani Romům). Tento problém byl několikrát předmětem sporů nejen u Ústavního soudu BiH. Institucionální rovnost konstitutivních skupin je v BiH velmi důležité politické téma. Je třeba mít na paměti, že institucionální záruky rovného postavení Bosňáků, Srbů a Chorvatů, které jsou podstatou ústavnosti, byly předpokladem pro zastavení války a udržení míru. Celý ústavní text je tak postaven na rovném zastoupení všech tří entit v rámci bosenských rozhodovacích orgánů. Má se tak zamezit možnosti vyloučení některé ze tří stran v rámci rozhodovacího procesu. Pro každé rozhodnutí je vyžadován souhlas všech entit, což vzhledem ke skutečnému fungování politického systému BiH spíše ztěžuje práci jednotlivých ústavních institucí. Profesor Fred L.

Morrison z Princetonské univerzity se k tomuto systému staví následovně: „*Konzistentní systém brzd a protivah vytvořil systém, ve kterém je nezbytná jednomyslná shoda všech tří frakcí, aby mohlo být dosaženo jakékoliv činnosti na centrální úrovni vlády. (...) Každá z entit vlastní doslova absolutní veto nad všemi aktivitami centrální vlády. (...) Tohle nastavení jen stěží dává naději na úspěšné fungování Bosny a Hercegoviny jako moderního národa.*“ (Morrison 1996: 155)

První článek Ústavy BiH stanovuje základní principy ústavního systému země. Bosna je zde definována jako demokratický stát, který je složen ze dvou entit²⁵ – Federace Bosny a Hercegoviny (FBiH), kterou tvoří především Bosňáci a bosenští Chorvati, a Republika srbská. Federace zabírá 51 % území BiH a Republika srbská 49 %. Součástí prvního článku ústavy je také odstavec zaručující svobodu pohybu a zakazující provádění vzájemných hraničních kontrol mezi entitami (Constitution of BiH, Article I). Území federace BiH je navíc rozděleno do deseti kantonů, z nichž v osmi dominují Bosňáci nebo Chorvati a dva jsou smíšené. Kantony jsou dále převedeny na obce, z nichž některé, například Mostar, zavedly paralelní chorvatskou a muslimskou vládu v rámci svého území (Oberschell 2007: 117). Jak entity, tak kantony disponují vlastními legislativními i vládními orgány. Při analýze poválečného uspořádání Bosny a Hercegoviny je nutné také zmínit Distrikt Brčko (DB), zvláštní samosprávnou jednotku v rámci BiH, formálně patřící oběma entitám, která definitivně vznikla až roku 1999. Brčko je město a stejnojmenný region nacházející se na severovýchodě BiH, kde spojuje západní a východní část RS. Cílem vzniku Brčka bylo obnovit multietnický charakter oblasti, který měla před etnickými čistkami (Hladký 2005: 302; Hricová 2008: 285). S nápadem na vznik multietnického distriktu přišel „otec“ DPA Holbrook, který tímto krokem vyřešil rozepři mezi FBiH a RS, jelikož obě dvě entity si nárokovaly právo na správu tohoto území (Burg, Shoup 1999: 365–366).

Rozdělení země podle etnických linií a rozhodování vystavěné na konsociačních principech bývá často kritizováno a bývá vnímáno jako překážka pro úspěšný rozvoj BiH. Například vedoucí kanceláře Rady Evropy v BiH, slovenský velvyslanec Drahoslav Štefánek zmiňuje, že „*země musí přejít od kolektivních práv k právům individuálním, kde budou zájmy etnik podřízené zajmu občanů a státu jako takového.*“ (Štefánek 2019) Stejný názor propojoval i rozhovory, které autorka vedla s občany země po dobu jejího pobytu v Bosně a Hercegovině. Územní dělení země na základě entit nenapomáhá konsensu politických elit, a naopak spíše prohlubuje sváry mezi nimi.

---

²⁵ Ústava o těchto entitách hovoří jako o Jednotkách.

Problematikou lidských práv a základních svobod se zabývá druhý článek Ústavy. Obsahuje výčet práv a svobod, jež by měla být garantována všem osobám žijícím v rámci teritoria Bosny a Hercegoviny. V pátém odstavci je zakotveno právo na návrat do domovů všem uprchlíkům a vysídleným osobám. Důležitý je osmý odstavec Ústavy BiH, jenž nařizuje všem úřadům spolupráci s mezinárodními organizacemi v oblasti lidských práv a také s Mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (Constitution of BiH, Article II). Bohužel, jak na úrovni celostátní, tak na úrovni entit se velkou část článku II zatím nedaří naplňovat.

Článek tři upravuje povinnosti a vztahy institucí Bosny a Hercegoviny a jednotlivých entit, což je také jedna z často kritizovaných částí ústavy (Bieber 2010). V současné době je většina kompetencí soustředěna do rukou entit (obě entity disponují svými vlastními ústavami) a mezinárodní společenství se dlouhodobě snaží prosadit ústavní reformu, jež by posílila sílu celostátních institucí (Cabada 2004: 64). Pravomoci centrálních institucí byly omezeny na několik dílčích oblastí v rámci zahraniční politiky, obchodní, celní a azylové politiky, měnové politiky, politiky imigrační a uprchlické a některé další oblasti, jako je regulace mezi entitní dopravy či kontrola vzdušné dopravy (Oberschall 2007: 117). Entity oproti tomu disponují širokou škálou pravomocí. Rozhodují například o směřování finančních toků (ne z centra k entitám, ale naopak). Entity mohou také navazovat vztahy se sousedními státy při zachování principu územní integrity BiH, a to se souhlasem Parlamentního shromáždění BiH (Bauerová 2013: 45). Mezi celobosenské orgány, jež byly koncipovány na konsociačních principech, patří Parlamentní shromáždění (Parlamentarna skupština), Předsednictvo (Predsjedništvo), Rada ministrů (Vijeće/Savjet ministara), Ústavní soud (Ustavni sud) a Ústřední banka (Centralna Banka Bosne i Hercegovine). Složení každé z institucí je rozdělováno poměrně mezi všechny entity. Rozhodovací pravomoci jsou pak ztíženy některými mechanismy (jako například institut ochrany vitálních zájmů či povinná velká koalice). Tímto vymezením jsou celostátní orgány značně limitovány a řada rozhodnutí je následně vynucena mezinárodním společenstvím – Úřadem vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu (OHR).

Zejména článek IV DPA ukazuje na přítomnost klíčových konsociačních znaků na centrální úrovni politického systému. Konsocionalismus byl po zásahu Vysokého představitele Bosny a Hercegoviny zakotven také v ústavách entit (Oberschall 2007: 127). Základním předpokladem fungování konsociačních principů je ochota spolupracovat mezi politickými lídry jednotlivých entit, tento prvek však Bosna postrádá. Autorčino tvrzení potvrzuje i velvyslanec Štefánek, když říká že „*spolupráce elit napříč segmenty v BiH bohužel*

dlouhodobě neexistuje, vytváří se často pouze dočasně ad hoc koalice podle aktuálních zájmů. Chybí zde vizionářské a státnické smýšlení.“ (Štefánek 2019)

2.2.1. Předsednictvo

Další části ústavy vymezují kompetence dané dělbou moci mezi legislativní a exekutivní moc. Výkonnou moc Bosny a Hercegoviny drží v rukou kolektivní hlava státu (Předsednictvo země) a vláda (Rada ministrů). Specifikum v rámci politického systému země představuje post prezidenta, jenž v BiH nahrazuje tříčlenné Předsednictvo. Nejedná se však o inovaci zavedenou Daytonskou dohodou, předsednictví BiH navazuje na jugoslávskou tradici²⁶. Složení Předsednictva je založeno na konsociačních principech, kde každý z konstitutivních národů je zastoupen jedním členem (Bosňák, Chorvat, Srb). Všichni členové Předsednictva jsou voleni na dobu čtyř let²⁷ v přímé volbě – zástupce Srbů je volen na území Republiky srbské a zástupci Bosňáků a Chorvatů jsou voleni na území Federace Bosny a Hercegoviny. Po zvolení jsou členové Předsednictva de facto neodvolatelní. Jediný, kdo má pravomoc zasahovat do složení Předsednictva, je vysoký představitel. Kandidát, jenž obdrží největší počet hlasů, stane v čele Předsednictva. Nicméně pro zachování principu rovnosti se členové ve funkci předsedy každých osm měsíců střídají (Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 31). Způsob volby Předsednictva bývá předmětem časté kritiky, jelikož pasivní volební právo nemají občané, kteří se neidentifikují ani s jedním z konstitutivních národů (typicky Židé nebo Romové), a jsou vyloučeni z nejvyššího státního tělesa. Kritika zašla dokonce tak daleko, že v této problematice musel rozhodnout Evropský soud pro lidská práva²⁸, který volební systém označil jako diskriminační a nařídil reformu volebního systému, ke které však do dnešních dnů nedošlo (Boldt 2012: 489; T.J. 2013; Human Rights Watch 2018).

V rámci Předsednictva většinou dochází k rozhodování na konsensuálním principu. Jestliže konsensus není nalezen a všechny cesty k dosažení konsensu selhaly, je možná i shoda dvou členů Předsednictva (Constitution of BiH, Article V). V takovémto případě členové Předsednictva mohou do tří dnů od přijetí rozhodnutí upozornit na to, že rozhodnutí porušuje

---

²⁶ Kolektivní předsednictví bylo na federální úrovni v Jugoslávii zavedeno v roce 1971. V Bosně a Hercegovině pak v roce 1974. Za dob Jugoslávie předsednictví BiH rotovalo mezi devíti členy, kteří byli zvoleni parlamentem. Přímá volba byla zavedena v roce 1990, kdy byl počet členů předsednictva redukován na sedm (2 Srbové, 2 Chorvati, 2 Muslimové a 1 zástupce ostatních etnických skupin národa) (Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 31).

²⁷ S výjimkou prvních poválečných voleb v roce 1996, které omezily termín na dva roky (Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 33).

²⁸ Kauza Sejdić a Finzi byla přelomovým případem v ústavních dějinách samostatné BiH. Evropský soud pro lidská práva v prosinci 2009 rozhodl, že Ústava Bosny a Hercegoviny porušuje práva menšin. Žalobci v tomto případě byli občané BiH, zástupci romského a židovského etnika – Dervo Sejdić a Jakob Finzi, kterým bylo znemožněno kandidovat v bosenských volbách, a to do Sněmovny lidu a na post „prezidenta“. Zákaz byl ospravedlněn tím, že ani Sejdić, ani Finzi se nehlásí k jednomu ze tří konstitutivních národů, a proto nejsou způsobilí kandidovat (HUDOC 2009).

vitální zájmy jednoho z konstitutivních národů a je následně přezkoumáno (Hricová 2008: 286). Co se týká pravomocí, předsednictvo vede zahraniční politiku země, jmenuje velvyslance BiH a další mezinárodní zástupce BiH (ne více než 2/3 mohou být vybrány z FBiH, tj. alespoň 1/3 musí být vybrána z RS), zastupuje BiH v mezinárodních institucích, vyjednává a se souhlasem Parlamentního shromáždění také ratifikuje mezinárodní smlouvy, vykonává rozhodnutí Parlamentního shromáždění, jmenuje předsedu Rady ministrů a společně s Radou ministrů každoročně navrhuje rozpočet Parlamentnímu shromáždění (Constitution of BiH, Article V; Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 33). Všichni členové Předsednictva mají právo předkládat petice Ústavnímu soudu Bosny a Hercegoviny a každý člen Předsednictva je také de facto vrchním velitelem ozbrojených sil. Předsednictvo může rovněž rozpustit parlament země v případě změn v parlamentních většinách. Tento nástroj však ještě nebyl využit (Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 34).

Hlavou exekutivy Republiky srbské je prezident, který je volen společně se dvěma viceprezidenty (musí to být příslušníci jiného konstitutivního národa) přímo na pětileté období. Federace Bosny a Hercegoviny má dvoučlenné předsednictvo, ve kterém zasedá jeden Bosňák a jeden bosenský Chorvat, kteří musí být zvoleni společně, každý v jedné komoře parlamentu. Během funkčního období se v pozicích prezidenta a vice prezidenta střídají každých šest měsíců po dobu dvou let (Cabada 2004: 67). Bosna a Hercegovina má tak de facto pět prezidentů.

2.2.2. Rada ministrů

Rada ministrů, druhý celobosenský výkonný orgán země, je charakterizován institucionalizovanou distribucí moci. První zákon o Radě ministrů z roku 1997 vyžadoval rigidní paritu všech tří etnických skupin. Všechna rozhodnutí musela být přijata konsensem celé vlády (Law on the Council of Ministers 1997, Article 18). Ministr dotčeného ministerstva a jeho dva zástupci (z odlišných etnických skupin) se museli shodnout na všech rozhodnutích. Radě ministrů předsedali dva spolupředsedové, kteří se každých osm měsíců střídali v předsednictví, stejně jako je tomu u předsednictva země. Tento komplikovaný a složitý systém vedl ke slabým vládám. Ústavní soud v roce 1999 rozhodl, že je tato institucionalizovaná forma spolupředsednictví v rozporu s ústavou. Rozhodnutí poprvé umožnilo zpochybnit předchozí systém různých blokád a mechanismů veta, který dalece přesahoval proporcionální strukturu. Systém spolupředsedajících byl zrušen, stejně jako rotační princip, a byl nahrazen jedním předsedou a dvěma místopředsedy (Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 40).

Rada ministrů de facto pouze provádí politiku Parlamentního shromáždění. Její pravomoci jsou značně omezeny (Constitution of BiH, Article V). Předseda Rady ministrů, jenž je nominován Předsednictvem po konzultaci s parlamentními stranami a schvalován Sněmovnou reprezentantů BiH (do dvaceti dvou dnů od prvního zasedání Sněmovny reprezentantů), si následně vybírá a jmenuje své ministry. Počet ministerstev se na celostátní úrovni v průběhu let měnil a kontinuálně narůstal od roku 1997. Podle ústavy musí předseda Rady ministrů jmenovat ministra zahraničí a ministra zahraničního obchodu, přičemž nepsaným pravidlem je, že tyto dva nominovaní pocházejí z jiných entit než předseda. Současný kabinet je tvořen dvanácti ministerskými posty a postem předsedy Rady ministrů. Stejně jako při jmenování velvyslanců Předsednictvem, i zde je podmínka upravující jmenování, a sice, že z území Federace BiH nesmí být jmenováno více než 2/3 ministrů (Constitution of BiH, Article V). Nicméně není explicitně určeno, kolik ministrů náleží které entitě, což způsobuje pravidelné patové situace při vzniku vlád. V rámci ministerstev je paritní princip využíván rovněž, prostřednictvím státních tajemníků. Pokud ministr pochází z jedné entity, dva jeho tajemníci pocházejí ze zbývajících entit. Ministři a státní tajemníci jsou schvalováni Sněmovnou reprezentantů, a jestliže je Radě ministrů vyslovena nedůvěra (oběma komorami), rada podává demisi (Cabada 2004: 68).

Většina exekutivních pravomocí spočívá v rukách vlády entit – ve vládě FBiH a jejich deseti kantonálních vládách a ve vládě Republiky srbské. Toto decentralizované členění způsobuje například to, že v rámci země existuje například 16 (+1) ministrů jak v rámci FBiH, tak v rámci RS. Rovnost entit je zaručena i na vládní úrovni FBiH a RS (ve FBiH 8 Bosňáků, 5 Chorvatů, 3 Srbové; RS 8 Srbů, 5 Bosňáků, 3 Chorvaté)²⁹. Zajímavé je, že jako nejslabší vládu vnímají odborníci právě vládu celobosenskou, jejíž rozhodnutí jsou často nahrazována rozhodnutími „protektorátních institucí“ v čele s vysokým představitelem (Cabada 2004: 68). V současnosti (duben 2019) je země stále bez plně funkční vlády, a to již od parlamentních voleb, které proběhly v říjnu 2018 (Sandić-Hadžihasanović, Crosby 2019).

Zákonodárnou pravomocí v zemi disponuje bikamerální Parlamentní shromáždění³⁰, které je tvořeno Sněmovnou lidu (Dom naroda) a Sněmovnou reprezentantů (Predstavnički

---

²⁹ Tato formule 8:5:3 rozdělování pozic ve vládě Jednotek byla zakotvena v tzv. Sarajevské dohodě. Tato změna byla poprvé praktikovaná ve volbách v roce 2002. Do zakročení Ústavního soudu, prakticky až do roku 2000, byly mandáty v entitách rozdělovány pouze mezi většinové konstitutivní obyvatelstvo. Změny můžeme pozorovat také při rozdělování mandátů v legislativních tělesech. Prostřednictvím těchto změn byly posíleny konsociační prvky v rámci politického systému země (Bauerová 2013: 51).

³⁰ V roce 1990 bylo parlamentní shromáždění také dvoukomorové a tvořilo je *citizen council* (130 zástupců) a *municipal council* (110 zástupců). Od roku 1991 do roku 1996 však prakticky nefungovalo, jelikož nově založená

dom). V případě BiH se jedná o symetrický bikameralismus, jelikož k přijetí zákona je třeba souhlas obou komor. Bosna a Hercegovina za sebou nemá dlouhou parlamentní tradici. Místa v obou komorách jsou přidělována proporčně mezi všechny tři konstitutivní národy.

2.2.3. Parlament Bosny a Hercegoviny

Sněmovna lidu – fakticky horní komora parlamentu BiH – je tvořena 15 členy, z nichž po 5 křeslech je vyhrazeno každé z jednotlivých entit (pět Bosňáku, pět bosenských Chorvatů, pět bosenských Srbů), čímž je zajištěn princip rovnosti a systém je tak v souladu s teorií konsocionalismu. Volby do Sněmovny lidu jsou nepřímé. Zástupci Federace BiH jsou vybíráni Sněmovnou lidu (horní komory) federace a zástupci Republiky srbské jsou voleni Národním shromážděním RS (dolní komorou). Kvórum v horní komoře tvoří 9 členů, kladně se přitom musejí vyjádřit nejméně tři Bosňáci, tři Chorvaté a tři Srbové (Constitution of BiH, Article IV). Podle článku IV, odstavce 3e mají delegáti Parlamentního shromáždění Bosny a Hercegoviny také právo veta, což zahrnuje možnost blokovat přijetí zákonů v případě, že zákon ohrožuje „vitální zájmy entit“. Ve stejném odstavci můžeme nalézt také prvky konsociační demokracie.

Sněmovna reprezentantů je tvořena 42 přímo volenými zástupci lidu. Dvě třetiny (28 poslanců) jsou tvořeny zástupci Federace BiH a jedna třetina (14 poslanců) je volena na území Republiky srbské poměrným volebním systémem. Sněmovna má povinnost se sejít nejpozději 30 dní od oficiálního vyhlášení výsledků. V čele obou komor stojí předseda a místopředsedové (vždy Bosňák, Chorvat a Srb). Funkce předsedy rotuje, stejně jako je tomu v případě předsednictva země, vždy po třech měsících. Předseda sněmovny musí být součástí jiné etnické skupiny, než jsou předseda Předsednictva a předseda Rady ministrů. Co se týká rozpuštění komor – zatímco Sněmovna lidu může být rozpuštěna sama sebou nebo Předsednictvem, Sněmovna reprezentantů může rozpustit pouze samu sebe (Constitution of BiH, Article IV).

Všechny zákony musí schválit obě komory většinou hlasů všech jejich členů (Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 36; Hricová 2008: 287–288). Schvalování zákonů je zde dosti komplikovaným procesem. Ústava stanovuje, že poslanci Sněmovny reprezentantů činí všechno proto, aby se dbalo na to, že většina (potřebná k přijetí zákona) zahrnuje nejméně jednu třetinu hlasů členů z každé entity. V případě, že tomu tak není, předseda a místopředsedové se sejdou jako komise a pokusí se získat souhlas do tří dnů od hlasování (Cabada 2004: 65). Jinými slovy, pokud pro návrh nehlasuje jedna třetina z každé entity, následuje dohádovací řízení

Republika Srbska bosenských Srbů si založila své parlamentní shromáždění a opustila stávající celostátní shromáždění (Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 36).

a další hlasování. Zde je nutno vyjádřit přímý nesouhlas, jelikož zdržení se hlasování znamená prakticky podporu návrhu. Obě entity – jak Federace BiH, tak Republika srbská, – disponují vlastními zákonodárnými orgány. Jak FBiH, tak RS má dvoukomorový parlament (European Forum for Democracy and Solidarity 2017).

2.2.4. Sněmovna reprezentantů a politické strany

V současnosti ve Sněmovně reprezentantů, dolní komoře Parlamentu Bosny a Hercegoviny, zasedá 14 politických stran. Jedná se o takzvaný fragmentovaný multipartismus, v němž je hlavní štěpnou linií příslušnost k národu. Celostranický systém je odrazem stranických systémů jednotlivých entit. Nová ústava z roku 1995 bývá kritizována za to, že nedokázala překonat nacionalistické tendence, které v průběhu války i před válkou ovládaly bosenskou společnost.

O tomto směřování země vypovídají rovněž výsledky posledních voleb z října 2018, ve kterých získala nejvíce hlasů (9) *Stranka Demokratske Akcije* (SDA), bosenská nacionalistická, konzervativní strana, která byla součástí vlády téměř nepřetržitě od roku 1996. O tři mandáty méně (6) získal *Savez Nezavisnih Socijaldemokrata* (SNSD), bosenskosrbská nacionalistická strana, jež se netají svými požadavky na separatismus. SNSD také zasedla ve většině vlád země od roku 1997. Po pěti mandátech získala rovněž tradiční *Hrvatska Demokratska Zajednica BiH* (HDZ), konzervativní, nacionalistická strana, a *Socijaldemokratska Partija BiH* (SDP), která, ačkoliv sama sebe označuje jako multietnickou stranu, má největší podporu mezi Bosňáky. Tři mandáty obdržela *Srpska Demokratska Strana* (SDS) a *Demokratska Fronta* (DF). První ze jmenovaných stran se vyznačuje srbským nacionalismem a druhá svou proevropskou orientací, obě strany jsou bosenskosrbské. Zbýlých osm stran získalo po dvou či po jednom mandátu a jejich pozice je zanedbatelná (parties-and-elections.eu 2018). Důležité však je zjištění, že ze čtrnácti stran, které ve Sněmovně reprezentantů zasedly, je devět stran nacionalistických, což není dobré znamení pro budoucí vývoj země. V současnosti je nejhlasitějším zastáncem odtržení země bosenskosrbský člen předsednictva země Milorad Dodik který se netají svým blízkým vztahem s Ruskou federací (Sarajevotimes.com 2019). Velkým problémem po celou dobu existence politického systému Bosny a Hercegoviny přetrvává nacionalistická a separatistická rétorika u hlavních politických stran. Zemi by jednoznačně prospěla umírněnost těchto stran a současně větší podpora multietnických stran v čele s lídry, kteří budou mít vizi a budou se snažit měnit zemi k lepšímu.

2.2.5. Ústavní soud a systém soudů Bosny a Hercegoviny

Ačkoliv Daytonská dohoda představila několik změn v soudním systému Bosny a Hercegoviny, jeho základ je vystavěn na bývalém jugoslávském soudním uspořádání. Ústava svěřuje organizaci a odpovědnost za soudní systém jednotlivým entitám a Distriktu Brčko (Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 44). Zákon o soudním systému ve Federaci Bosny a Hercegoviny z roku 2005 stanovuje rozdělení pravomocí, tedy nezávislost zákonodárné a výkonné moci. To je realizováno prostřednictvím stanovených mechanismů jako je například výběr soudců, financování, délka mandátu a další. Soudní systém FBiH je rozdělen do dvaceti osmi městských, deseti kantonálních a jednoho nejvyššího soudu, který se těší největší autoritě. Ústavní soud FBiH není, striktně řečeno, brán jako soudní moc, nicméně musí být zmíněn jako orgán abstraktivní, normativní kontroly týkající se zákonů a dalších soudních záležitostí. Republika srbská má velmi podobný zákon o soudním systému, jakým disponuje federace. Nezávislost soudů je navíc zaručena také ústavou RS. Soudní moc vykonávají tribunály (20), okresní soudy (5) a nejvyšší soud. Existuje zde také ústavní soud, který je vnímán stejně jako ve FBiH. Distrikt Brčko rovněž disponuje samostatným soudním systémem.

Na vrcholu systému soudů v Bosně a Hercegovině stojí Ústavní soud BiH (ÚS BiH), jehož hlavním úkolem je být strážcem ústavy v BiH. Existence ústavního soudu byla stanovena článkem VI ústavy země. Bosna a Hercegovina představuje vzácný příklad země, kdy tradice ústavního soudu sahá do předchozího socialistického systému, neboť bývalá Jugoslávie měla ve svém systému soudů zakotvený ústavní soud již v roce 1963. Ústava země stanovuje, že by měl být ústavní soud tvořen 9 členy, z nichž 4 jsou vybráni Sněmovnou reprezentantů FBiH a 2 jsou vybráni Národním shromážděním RS. Zbývající 3 členové jsou vybráni předsedou Evropského soudu pro lidská práva po konzultaci s předsednictvím země. Specifické na tomto postupu je, že tito tři zástupci nesmí být bosensko-hercegovinskými občany ani nesmí být občany žádného ze sousedních států. Kromě toho musí být všichni soudci uznávanými právníky s vysokým morálním standardem (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article VI., paragraph 1b; ustavnisud 2019). Soudci jsou voleni na dobu pěti let a mohou být odvoláni konsensem ostatních soudců kvůli neschopnosti vykonávat svou funkci či při porušení morálních pravidel (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article VI., paragraph 1, 2). Způsob výběru soudců vzbuzuje značné kontroverze, jelikož ústava kromě kritéria *uznávaných právníků s vysokým morálním standardem* nedefinuje žádná další kritéria a podmínky, které by měl kandidát splnit, chce-li se stát ústavním soudcem. To vedlo k situaci, kdy stát se celostátním ústavním soudcem je snazší než stát se soudcem některého ze soudů nižší instance, které mají daleko více požadavků a také specifický proces prověrky (Venice commission 2011).

Ústavnímu soudu náleží výlučná pravomoc rozhodovat všechny spory, které vzniknou mezi jednotlivými entitami, případně mezi Bosnou a Hercegovinou a některou z entit. Ústavní soud Bosny a Hercegoviny například posuzuje smlouvy o zvláštních vztazích uzavřených mezi entitou a sousedním státem. ÚS BiH má rovněž výhradní pravomoc rozhodovat o ústavnosti, je odvolacím soudem pro spory, které vzešly z ústavy a z rozhodnutí kteréhokoliv jiného soudu v BiH. Kvórum tvoří většina soudců a rozhodnutí jsou přijímána většinou všech členů. Všechna rozhodnutí, ke kterým ústavní soud dojde, musí být veřejně odůvodněna. Rozhodnutí ÚS BiH jsou závazná a nelze proti nim využít žádných opravných prostředků (Constitution of Bosnia and Herzegovina, Article VI., paragraph 3, 4).

2.2.6. Federalismus a segmentární autonomie

Bosensko-hercegovinský federalismus je na základě Daytonské dohody vystavěn na dominanci dvou teritoriálních entit – Federace Bosny a Hercegoviny, v níž žijí především Bosňáci a bosenští Chorvaté, a Republiky srbské, jejíž území většinou obývají bosenští Srbové. Zvláštní status v zemi má pak Distrikt Brčko, který je spravován všemi konstitutivními národy společně (Aulić, Kalinić 2016: 413). V případě Bosny se tedy spíše jedná o etno-teritoriální autonomii. Nejedná se však o vyrovnaný federalismus, jelikož jejich územní uspořádání je značně asymetrické. Jednou ze slabín bosenského federalismu je absence třetí státní jednotky, ve které by měli zastoupení bosenští Chorvaté. Dalším významným deficitem je, že existuje odlišné vnitřní uspořádání v jednotlivých entitách. Republika srbská je totiž jednoznačně centralizovaný stát, zatímco FBiH je decentralizovaná, existuje zde významné dělení moci mezi ústřední vládu a regionální orgány.

Obě entity i Distrikt Brčko jsou založeny na teritoriálním principu a jsou základními prvky státu. Vysokou autonomii jednotlivých segmentů zajišťuje vlastní institucionální struktura jednotlivých entit a DB, která zahrnuje prezidenta, vládu, legislativní instituce a soudní systém. Všechny úrovně zachovávají paritní princip. Federativní uspořádání země je však umělým konceptem, jenž je výsledkem etnického násilí, k němuž v průběhu války došlo, a také nucené migrace v průběhu války.

Systém veřejné správy v BiH je rozsáhlý a složitý a má často překrývající se kompetence, duplikace funkcí a nejasné rozdělení odpovědnosti napříč různými úrovněmi vládnutí (Euroba.ba 2019a). Funkce státní správy a samosprávy se v obou entitách zásadně liší. Na celobosenské úrovni zajišťuje funkce státní správy pouze Rada ministrů. Federace Bosny a Hercegoviny je značně decentralizovaná. Tvoří ji deset federálních jednotek – kantonů. V pěti kantonech je většina obyvatel Bosňáků, tři kantony mají většinu bosenských Chorvatů a dva

kantony jsou smíšené (Rožić 2013: 8). BiH má třístupňový systém státní správy a samosprávy, a to od federálních jednotek přes kantony po obce (općiny). Každý z kantonů disponuje vlastní ústavou, parlamentem, prezidentem a vládou. Deset kantonálních jednokomorových parlamentů volí poslance podle systému poměrného zastoupení na dva roky a má v rozmezí od 30 do 50 zástupců. Parlament volí kromě prezidenta kantonu také soudce a schvaluje rozpočet, či disponuje legislativní pravomocí. Tyto kantony se dále dělí ještě na 79 općin, což je jednotka místní správy, která bývá nejčastěji překládána jako obec. V každé obci působí rada, jejíž členové jsou voleni na dva roky a ze svého středu volí starostu (Cabada 2004 69).

Druhá z entit, Republika srbská, se naopak vyznačuje centralizací. Na rozdíl od FBiH má dvoustupňový model státní a místní správy – pouze úroveň obcí a republikové orgány. Nemá tedy úroveň vyšších samosprávních celků, jako tomu je v případě Federace BiH. Vnitřní členění RS vychází ze Zákona o organizaci teritoria a místní správě, který rozděluje území na 63 samosprávných územních celků (okresů), které tvoří 7 regionů. Nejmenší správní jednotkou jsou obce (općiny). Politický systém RS je také daleko centralizovanější, pravomoci obcí se týkají zejména otázek místních záležitostí, zatímco do pravomocí a kompetencí kantonů a obcí ve FBiH spadají mnohem zásadnější věci. Velká decentralizace země však s sebou přináší negativa, mezi nimi nepřehlednost systému pro občany, a zejména přílišnou byrokratickou zátěž.

2.2.7. Role mezinárodního společenství

Velmi specifické místo v rámci politického systému země zaujímá mezinárodní společenství, zejména pak Úřad vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu (OHR), jenž hraje také důležitou politicko-legislativní roli, což je v kontextu fungování politických systémů ve světě unikát. Organizace mezinárodního společenství neovlivňují dění v zemi externě, ale jsou přímo integrovány do politické struktury státu, což představuje v kontextu světové politiky rovněž unikát. Bosna a Hercegovina je také jedním z mála případů, kdy byl konsociační model oktrojován zvenčí mezinárodním společenstvím (Cousens 1997: 801–803). Bosenský politolog Mirko Pejanović charakterizoval zapojení mezinárodních aktérů jako *internacionalizaci bosenské otázky*. (Pejanović in Keil 2012: 211; Keil 2013: 84) Někteří autoři dokonce mezinárodní společenství viní z toho, že právě díky nim se etnické dělení země stalo hlavním přístupem k řešení konfliktu (například Steven Burg a Paul Shoup). Hlavním argumentem kritiky přílišného zapojení mezinárodních organizací bývá to, že Bosna nikdy nebyla rozdělena podle etno-nacionalistických linií, což potvrzuje i rozhovor s Hasanem Dzonlagićem (Dzonlagić 2019). Vzhledem k tomu, že daytonská ústava nebyla nikdy demokraticky

legitimována ani referendem, ani ratifikací v jednotlivých entitách, bývá mezinárodní společenství vnímáno také jako náhrada tohoto demokratického deficitu (Woelk 2016: 27). Proto jim autorka věnuje větší pozornost.

Úřad vysokého představitele (OHR)

OHR je ad hoc mezinárodní instituce zodpovědná za monitoring implementace civilních aspektů Daytonské mírové dohody. Mandát vyplývá z přílohy 10 DPA, jež uvádí jeho povinnosti a pravomoci následovně: *„monitoring a implementace mírového vyrovnání; udržování úzkého kontaktu se stranami DPA za účelem podpory jejich plného dodržování všech civilních aspektů dohody; koordinace činnosti civilních organizací a agentur v BiH; vysoký představitel respektuje jejich autonomii v rámci orgánů spolupráce; usnadňuje řešení jakýchkoliv obtíží vzniklých v souvislosti s implementací civilních aspektů dohody; účastnit se setkání dárcovských organizací; pravidelně podávat zprávy o pokroku Organizaci spojených národů, Evropské unii, USA, Ruské federaci a dalším zainteresovaným vládám, stranám a organizacím; poskytovat pokyny Mezinárodní policii OSN (IPTF).“* (Dayton Peace Agreement 1995, Annex 10). V průběhu času se však tyto pravomoci měnily a zejména po konferenci Rady pro implementaci míru, která se konala v roce 1997 v německém Bonnu, došlo k jejich významnému posílení (PIC Bonn Conclusion). Význam Úřadu vysokého představitele podrobněji analyzuje podkapitola 2.4.

Evropská unie (EU)

V roce 2003 Rada Evropské unie na summitu v Soluni prohlásila vůči západnímu Balkánu, že *„budoucnost tohoto regionu je v Evropské unii.“* (Europa.ba 2019b) Činnost Evropské unie v zemi je velmi rozsáhlá a snaží se ovlivňovat mnohé oblasti fungování země. Delegace Evropské komise v Bosně a Hercegovině byla ustanovena v červenci roku 1996. Poté co vešla v platnost Lisabonská smlouva v prosinci 2009, se její název změnil na Delegaci Evropské unie. Mezi povinnosti delegace patří *„prezentovat a vysvětlovat provádění politik EU; analyzovat a podávat zprávy o rozvoji politik EU v zemi; a vést vyjednávání v souladu se svým mandátem.“* (Eubih 2013). Mimoto hraje klíčovou roli při provádění vnější finanční pomoci EU. To se týká zejména přerozdělování finančních prostředků³¹ v rámci programu předvstupní pomoci (IPA). Evropská unie od roku 1996 investovala do rozvoje země více než

---

³¹ Evropská unie je největším poskytovatelem finančních prostředků a finanční pomoci v Bosně a Hercegovině. Od roku 1996 investovala EU více než 3,5 miliardy eur do rekonstrukce země, reformy veřejné správy, právního státu, zemědělství, hospodářství a dalších klíčových oblastí v BiH (Euroba.ba 2019).

3,5 miliardy eur (Euroba.ba 2019). Celá delegace pracuje pod vedením zvláštního zmocněnce EU, kterým je v současnosti švédský diplomat Lars-Gunnar Wigemark. Dříve funkce zvláštního zmocněnce EU náležela vysokému představiteli pro BiH, nicméně od roku 2010 se jedná o samostatnou pozici (Gavrić, Banović, Barreiro 2013: 92). Kancelář sídlí v Sarajevu, ale má rovněž regionální pobočky v Republice srbské (Banja Luka), Federaci BiH (Mostar) a Distriktu Brčko.

Bosna a Hercegovina má v současnosti status potenciální kandidátské země. Ačkoliv již na cestě do evropského společenství ušla značný kus cesty, stále existuje mnoho překážek, které brání přistoupení země do Evropské unie. Bosna musí před přistoupením provést mnoho reforem, zejména ústavy, tak aby byla slučitelná s unií a jejím *acquis communautaire*. Dohoda o stabilizaci a přidružení (SAA) byla podepsána 16. července 2008, a vytvořila tak rámec pro provádění právních, správních, institucionálních reforem, které zemi povedou blíže k EU. Nicméně její platnost byla odkládána až do roku 2015, kvůli neprovedení implementace klíčového rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (kauza Sejić–Finci).

Jedním z prvních viditelných efektů evropského integračního procesu pro občany BiH bylo zavedení bezvívzového režimu v prosinci roku 2010. V únoru 2016 podalo předsednictvo země žádost o členství Bosny a Hercegoviny v EU. Evropská komise v témž roce zaslala zemi rozsáhlý předvstupní dotazník, na který orgány země odpověděly v únoru roku 2018. Jakmile EK odpovědi vyhodnotí, dá doporučení Radě Evropské unie. Pakliže bude doporučení kladné, může rada rozhodnout o udělení kandidátského statusu Bosně a Hercegovině a také stanovit datum zahájení přístupových jednání (De Munter 2018; Ec.euorrrz 2018).

S ohledem na přítomnost Evropské unie v Bosně a Hercegovině, je nutné také zdůraznit význam vojenské mise v zemi známé jako EUFOR (Operace Althea). Jejím úkolem je dohlížet na provádění vojenských aspektů Daytonské mírové dohody, zachovat bezpečí a mír. Rovněž má přispívat k většímu pokroku BiH na cestě do evropské integrace a k potírání korupce a organizovaného zločinu. EUFOR, tedy jednotky Evropské unie převzaly odpovědnost za mírovou mnohonárodní operaci na území BiH od sil NATO v prosinci 2004. K březnu 2019 v zemi působí 600 vojáků z 20 zemí světa. Pozorovací týmy EUFOR jsou rozmístěny po celé zemi (Euforbih 2019).

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE)

V roce 1995 byla Daytonskou mírovou dohodou ustanovena také mise Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, jejímž cílem bylo „*monitorovat situaci v oblasti lidských*

práv v Bosně a Hercegovině.“ Mise OBSE vznikla jako jeden z orgánů zodpovědných za zajištění trvalého míru v BiH. V současnosti se však působnost mise OBSE v zemi podstatně rozšířila. Kromě lidskoprávních záležitostí, která zahrnují například dohled na volebními procesy v zemi, svobodu médií či boj proti obchodování s lidmi, kontroluje armádu a snaží se předcházet konfliktům. V neposlední řadě se mise OBSE věnuje také ekonomickým záležitostem a environmentálním tématům. A také otázkám, které přesahují hranice země, tedy otázkám například migrace, kybernetické bezpečnosti nebo boji proti terorismu (Action Plan for BiH 2018).

V zemi funguje čtrnáct poboček organizace. Mise OBSE se v průběhu své existence rozvíjela zejména v oblasti sledování prvních demokratických voleb po válce, podpory občanské společnosti, finanční transparentnosti, reformy obcí atd. Úřad OBSE kupříkladu zřizoval prozatímní volební komisi a zajišťoval chod voleb (DPA, Annex III). Až poté, konkrétně v roce 2002, převzaly instituce BiH plnou odpovědnost za volby prostřednictvím Ústřední volební komise (Gavrić, Banović, Barreire 2013: 93).

Rada Evropy

Čtvrtým dodatkem DPA založila Rada Evropy svou pobočku v Sarajevu, a to v roce 1996. Mezi počáteční úkoly rady v BiH patřilo „*zřízení komise pro lidská práva, asistence ombudsmanovi pro lidská práva BiH, jmenování soudců podle dodatku IV a IV DPA a obecně pomáhat BiH při plnění kritérií pro přistoupení do organizace.*“ (DPA, Annex IV) Bosna a Hercegovina se stala 44. členem této organizace až o šest let později, v dubnu 2002.

Vstupem do Rady Evropy se země zavázala plnit členské povinnosti, jimiž jsou dodržování zásad pluralitní demokracie, právního státu a dodržování lidských práv a základních svobod všech osob. Do června 2018 země podepsala a ratifikovala celkem 90 smluv Rady Evropy. V současnosti vede kancelář Rady Evropy v Bosně a Hercegoviny slovenský velvyslanec pan Drahoslav Štefánek. Rada Evropy v nedávné době představila Akční plán pro Bosnu a Hercegovinu 2018–2021. Kromě toho, že dokument představuje některé kroky, jež by měly být podniknuty za účelem zlepšení fungování Bosny a Hercegoviny, také shrnuje dosavadní úspěchy předchozích akčních plánů. Mezi nimi například vytvoření Akčního plánu Bosny a Hercegoviny k inkluzivnímu vzdělávání a následné zahájení realizace tohoto plánu, zlepšení fungování vězeňských institucí a jejich sladění s mezinárodními standardy nebo vyčlenění zvláštní rozpočtové položky na úrovni státu, která má být každoročně přidělována na podporu práce menšin (Council of Europe 2018).

Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO)

Za zapojení Severoatlantické aliance do bosenské občanské války můžeme obecně považovat prohlášení aliance z února 1992, v němž vyzvala všechny zúčastněné strany v boji, aby respektovaly příměří pro umožnění nasazení mírových sil OSN – UNPROFOR³² (Afsouth.nato 2012). Toto prohlášení bylo sice především symbolické, ale následně vydláždilo cestu pro další akce NATO. K oficiálnímu zapojení sil NATO do války v BiH došlo 16. října 1992 Operací Sky Monitor³³ na základě rezoluce 781 Rady bezpečnosti OSN o zřízení bezletové zóny nad BiH (unscr 1992). V reakci na neustálé porušování bezletové zóny OSN vyzvalo NATO, aby v reakci na očividné porušování zákazu vojenských letů ve vzdušném prostoru BiH použilo sílu. Aliance tak ukončila Operaci Sky Monitor a zahájilo Operaci Deny Flight, což byla de facto totožná operace jako Sky Monitor, jen s vytyčením tzv. „vynucovacích zón“, při jejichž překročení měly jednotky NATO pravomoc zasáhnout vůči narušiteli (Beale 1997: 20).

Po ukončení války byla přítomnost vojenských jednotek NATO zajištěna DPA, a to prostřednictvím mise IFOR (The Implementation Force), která měla dohlížet na dodržování vojenského aspektu dohody. Tato mise, do které se zapojilo téměř 60 000 vojáků, fungovala v zemi rok. Na práci IFOR navázala práce mezinárodní mírové mise SFOR (The Stabilization Force), opět pod patronací Severoatlantické aliance, která v BiH fungovala mezi lety 1996 a 2004 (Afsouth.nato 2012). Poté byla nahrazena misí Evropské Unie EUFOR, o které autorka psala výše.

Potřebné ústavní reformy

Nutnost reforem byla občanům Bosny a Hercegoviny a mezinárodním organizacím po celá léta patrná. Dayton totiž neobsahuje žádnou klauzuli o skončení platnosti smlouvy, a i přesto, že obsahoval určité plány na přehodnocení ústavy v jistém časovém období, diplomaté (včetně samotného architekta dohody Holbrooka) měli tou dobou palčivější starosti v jiných částech světa (například teroristické útoky 11. 9. 2001 v USA či Kosovo). Jako problematická bývá vnímána i současná Ústava BiH, která nemá dostatečnou legitimitu, jelikož nebyla

---

³² United Nations Protection Force – mírová operace OSN v Bosně a Hercegovině v letech 1992–1995. V souvislosti s touto jednotkou bývá diskutováno o jejich selhání ve Srebrenici (UN 1996).

³³ Operace Sky Monitor monitorovala neautorizované lety ve vzdušném prostoru BiH během bosenské války. Operace zaznamenala více než 500 porušení bezletové zóny během jednoho roku (Beale 1997: 19).

konzultována s občany země a neprošla schválením v referendu (Perry 2015: 495). Systém, který po občanské válce v zemi vznikl, způsobuje přílišnou byrokratizaci státní správy, čímž významně zvyšuje náklady na správu země a ztěžuje tvorbu a schvalování zákonů. Kromě toho je systém založen na etnickém členění země, aniž by respektoval jiná než konstitutivní etnika, čímž zásadně diskriminuje menšinové obyvatelstvo (Brljavac 2012: 22; Venice commission 2005). Mezi odborníky panuje široká shoda na tom, že ústavu, jež byla přijata jako součást Daytonské dohody v roce 1995, je nutné zreformovat, jelikož neposkytuje rámec pro funkční stát (Hayden 2012: 319). Na nezbytnosti ústavní reformy se shodují také všechny rozhovory, které autorka za účelem výzkumu podnikla (Štefánek 2019, Dzonlagić 2019, Pšenka 2019). Nicméně namísto potřebné reformy byly podniknuty pouze některé důležité kroky tak, aby se odstranily některé zásadní rozpory a nesrovnalosti.

Jedním z těchto důležitých kroků bylo rozhodnutí Ústavního soudu BiH z 1. července 2000, označované jako Sarajevská dohoda, a sice, že ústavy jednotlivých entit³⁴ musejí být přepracovány tak, aby bylo zajištěno, že Bosňáci, Srbové i Chorvati budou mít na celém území BiH zaručeno rovné postavení a práva (just.unitn.it 2000). Došlo tak k zavedení konsociačních principů na úrovni entit. Prakticky až do roku 2000 byly mandáty v entitách rozdělovány pouze mezi většinové konstitutivní obyvatelstvo. Realizace rozhodnutí Ústavního soudu se stala předmětem mnohých diskuzí. Nakonec bylo dosaženo dohody mezi hlavními politickými stranami v rámci BiH v dubnu roku 2002 (Venice Commission 2005). Princip rovnosti národů na celém území země je zajištěn ustanovením prostřednictvím mechanismů sdílení moci, včetně institutu veta, které mohou entity využít na ochranu svých zájmů. Podobná ustanovení platí na úrovni státu, entit i kantonů. A stejně tak pravidla alokující nejdůležitější pozice mezi tři konstitutivní národy byla zahrnuta v příslušných ústavách.

Když se do země vypravila delegace Benátské komise v roce 2005 (Evropská komise pro demokracii prostřednictvím práva – poradní sbor Rady Evropy), jednomyslně shledala, že současné ústavní uspořádání Federace BiH není ani efektivní, ani racionální. Jako problematiku komise identifikovala přílišné rozptýlení moci mezi příliš mnoha úrovní (zejména kantonální úroveň), a rovněž přílišné byrokratizace státní správy (Venice Commission 2005). I přesto, že se od počátku vědělo, že země nutně potřebuje ústavní reformu, první reálný pokus o reformování ústavního nastavení přišel až s rokem 2006, s tzv. *April Package*. Tento

---

³⁴ Nutno zmínit, že Ústava Republiky srbské byla původně přijata v roce 1992 jako ústava separatistického subjektu prohlašujícího, že je nezávislý stát. Ústava druhé entity, Federace Bosny a Hercegoviny, byla přijata v červnu 1994 jako součást Washingtonské dohody a reflektovala americký kompromis mezi Bosňáky a Chorvaty (Venice commission 2005).

balíček vznikl na základě reportu Benátské komise a jeho cílem bylo přiblížit zemi členství v Evropské unii a Severoatlantické alianci. Reformu iniciovali američtí diplomaté, kteří se snažili vyjednat shodu s osmi vládnoucími stranami. Bohužel při hlasování balík v bosenském parlamentu neprošel o dva hlasy (Zdeb 2017: 370, 374).

Po neúspěšném dubnovém balíku následovaly ještě další dva pokusy o reformu, takzvaný Prudský a Butmirský proces, přičemž každý z nich byl o něco méně radikální než ten předchozí (Perry 2015: 492). Takzvaný Prudský proces inicioval tehdejší předseda SDA a člen předsednictva země, Bosňák Sulejman Tihić, který chtěl společně s lídry vládnoucích stran zbylých dvou etnik ukázat mezinárodnímu společenství schopnost dohodnout se bez jejich zásahu (Zdeb 2017: 375). Ačkoliv již po první schůzce lídři oznámili, že dospěli k přelomovému kompromisu, jednání úspěšná nebyla. Jednání definitivně skončila poté, co dal předseda SNSD Milorad Dodik ultimátum bosensko-chorvatskému předsedovi Draganu Čovićovi a Sulejmanu Tihićovi, že bude souhlasit, pouze když bude zachován statut Republiky srbské a bude zachováno také hlasování dle etnicity. Dodik požadoval také právo na odtržení jednotlivých entit. Kromě těchto přehnaných požadavků se začaly objevovat také nespokojené hlasy sněmovních politických stran, podle nichž bylo 19 křesel, jimiž disponovaly tři hlavní strany, ze 49 málo, a proto považovaly jednání „trojky“ za nelegitimní (Zdeb 2017: 375).

Butmirský proces tvořila série jednání, jež byla iniciována pro změnu mezinárodním společenstvím, které se snažilo navázat na neúspěšný prudský pokus o reformu ústavy. Mezinárodní společenství svolalo na 19. října 2009 jednání sedmi hlavních politických stran do Butmiru, předměstí Sarajeva, kde zástupci Spojených států amerických a Evropské unie představili politickým stranám draft navrhovaných dodatků k ústavě. Bohužel nakonec došlo k naprostému selhání jednání, jelikož reformu odmítly všechny tři strany. Bosenští Srbové ji vnímali jako příliš drastickou, zatímco Bosňáci a bosenští Chorvaté ji naopak vnímali jako nedostatečnou. Podobných návrhů, které nakonec přišly vniveč, bylo od roku 1992 několik: Vance-Owenův plán 1 a 2; Stoletenburg-Owen plán a již zmíněný dubnový balík z roku 2006. Důležité však je, že otázka bosenské ústavní reformy se čas od času alespoň znovu objevuje a neupadá v zapomnění. Dosavadní poslední pokus o ústavní reformu v podobě Butmirského procesu však měl kromě selhání i další negativní důsledky – zhoršil politickou a společenskou krizi v zemi. A kromě toho přišlo ve stejné době rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v případě Sejdić–Finzi³⁵, které mělo za cíl omezit míru etnické fragmentace státu. Rozhodnutí

---

³⁵ Kauza Sejdić–Finzi byla přelomovým případem v ústavních dějinách samostatné BiH. Evropský soud pro lidská práva v prosinci 2009 rozhodl, že Ústava Bosny a Hercegoviny porušuje práva menšin. Žalobci v tomto případě byli občané BiH, zástupci romského a židovského etnika – Dervo Sejdić a Jakob Finzi, kterým bylo znemožněno

bylo nešťastné zejména z toho důvodu, že BiH nebyla schopna přijmout a upravit ústavu dle výsledku soudního sporu Sejdić–Finci, což mělo zásadní dopad na pozdržení ratifikace SAA a snížení finanční pomoci zemi ze strany EU v roce 2013 o 54 % (Huszka 2017: 246).

Čeho tedy Daytonská mírová dohoda dosáhla? V bezprostředním období po skončení konfliktu tato dohoda jednoznačně přinesla příměří, odvolání armády, udržení míru a odzbrojení. Velké kroky směřovaly také k vytvoření fungujícího státu – byly přijaty jednotné doklady totožnosti a společné pasy, zavedena společná měna, vytvořena jednotná armáda a zpravodajské služby a další. Kromě toho Daytonská dohoda rozdělila zemi na dvě části – entity, jejichž hranice však odrážejí válečné časy, čímž uměle vznikly dva etnicky odlišné regiony v rámci země. Ačkoliv by se mohlo zdát, že žádné jiné rozdělení nepřipadalo v úvahu, dle autorky práce tento etno-nacionalistický charakter, který prostupuje všechny sféry země, podkopává potenciál pro budování opravdu jednotného národa. Samotná DPA, včetně ústavy, je již zastaralá a politické elity země i odborníci se shodují na tom, že je třeba přijmout nezbytné ústavní reformy. Nicméně, jak již bylo uvedeno v podkapitole potřebné ústavní reformy, v této oblasti zatím stále nedochází k nutnému posunu, a i kvůli tomu je země stále vzdálena členství v Evropské unii.

---

kandidovat v bosenských volbách, a to do Sněmovny lidu a na post „prezidenta“. Zákaz byl ospravedlněn tím, že ani Sejdić, ani Finci se nehlásí k jednomu ze tří konstitutivních národů, a proto nejsou způsobilí kandidovat (HUDOC 2009).

3. Analytická část

Tato část je pro práci stěžejní, jelikož v ní autorka ověřuje jak hypotézy, tak výzkumné otázky, které si stanovila v úvodu. První podkapitola zodpovídá otázku, zdali Bosna a Hercegovina naplňuje charakteristiky Lijphartova konsocialismu. Velmi důležitou podkapitolou je část, která se věnuje roli a vlivu vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu a mezinárodnímu intervencionismu. Tato podkapitola zkoumá, zda a do jaké míry bylo zřízení této pozice nezbytně nutné a prospěšné pro fungování post-daytonského politického systému a zda vysoký představitel přispívá ke stabilitě země. V této podkapitole autorka vychází mimo jiné také z rozhovorů s některými mezinárodními aktéry a také s občany. Další podkapitola se zaměřuje na realitu sdílení moci, kde dochází ke kritickému zhodnocení uplatnění konsociačních principů v bosenských realitách. Autorka zde také identifikuje problémy, které částečně vyplývají z konsociačního nastavení země. Tyto problémy můžeme vnímat také jako promarněné příležitosti, s nimiž měli mezinárodní aktéři a místní politici pracovat při tvorbě mírových dohod.

3.1. Naplňuje Bosna a Hercegovina charakteristiky Lijphartova konsocialismu?

Jedním ze dvou primárních nástrojů Lijphartova konsocialismu je vláda velké koalice, která má především zajistit účast na správě země zástupcům všech relevantních segmentů společnosti. Bosna a Hercegovina má tento princip ukotvený v ústavě, a to jak na celostátní úrovni (aplikováno od roku 1990), tak na úrovni entit (aplikováno od roku 2002) (Peter 2016: 198). Tedy jak vláda v jednotlivých entitách a kantonech FBiH, tak celostátní vláda vyžaduje tvorbu velké koalice, která zahrnuje členy všech tří konstitutivních národů.

Článek IV ústavy popisuje složení a úlohu Rady ministrů – ústřední vlády Bosny. Princip velké koalice je naplňován prostřednictvím formálních kvót, postavených na entitách, nikoliv na etnicitě. Tyto kvóty stanovují, že dvě třetiny ministrů musejí pocházet z FBiH a jedna třetina z RS (Bieber 2006: 44). Ve Federaci BiH musí být vláda složena z osmi Bosňáků, čtyř bosenských Chorvatů a tří bosenskosrbských ministrů. A navíc každý z ministrů má nejméně dva své zástupce, přičemž každý je zástupce jiného etnika, než je ministr. Stejně tak tomu je i v Republice srbské (Constitution of BiH, Article IV).

Princip velké koalice je uplatňován také na té nejvyšší úrovni, tedy při volbě Předsednictva Bosny a Hercegoviny. Předsednictvo je dle ústavy složeno „ze tří členů: jeden Bosňák a jeden Chorvat, kteří jsou voleni přímo v rámci Federace Bosny a Hercegoviny a jeden Srb, přímo volený z území Republiky srbské.“ (OSCE 1995, článek V) Tento volební princip

často kritizují lidskoprávní organizace, jelikož diskriminuje ostatní etnické a náboženské skupiny. Lze tedy konstatovat, že charakteristický znak – vláda velké koalice – je v případě BiH naplněn.

Automaticky po volbách vznikající vláda velké koalice představuje specifikum bosenského politického systému, jelikož v ostatních zemích se v drtivé většině jedná o výraz přirozeného vývoje a zájmu politických stran koalici vytvořit. S automaticky vznikající vládou velké koalice však vyvstává dlouhodobý problém se sestavováním vlád, zejména na celostátní úrovni a na úrovni F BiH. Ústava sice stanovuje, že po volbách automaticky vzniká velká koalice všech tří konstitutivních národů, ale nestanovuje, kolik ministerských postů mají jednotlivé konstitutivní národy zastávat. Existuje pouze podmínka, jež stanovuje, že z území Federace BiH nesmí být jmenováno více než 2/3 ministrů. Právě tato podmínka způsobuje časté potíže související se vznikem vládních kabinetů. Hojným „nástrojem vydírání“ se stává například volba předsedy Rady ministrů (Dragojlović 2018b). Sestavování vlád je běžně zablokováno také neschopností domluvit se na obsazení jednotlivých ministerských postů.

Od Daytonské dohody Bosnu a Hercegovinu spravovalo celkem 8 vlád. První čtvrtý parlamentní volby byly plně pod dohledem mezinárodního společenství, a tak docházelo i k rychlejšímu a hladšímu sestavení kabinetů. Od voleb roku 2006, jež byly prvními volbami pod úplnou administrací bosenských autorit, trvá sestavení vlády na celostátní úrovni i na úrovni Federace BiH vždy minimálně čtyři měsíce. Kabinet Republiky srbské má vládu sestavenou většinou již 2 měsíce po volbách. V roce 2010 Rada ministrů vznikla dokonce až za dvanáct měsíců. V povolebním období v roce 2014 probíhaly v zemi velké protesty, v médiích přezdívané jako *bosenské jaro*, konající se proti politické paralýze a ekonomické stagnaci země (Mujanović 2014; European Commission 2011: 4; Commission of the European Communities 2007: 9).

V současnosti BiH funguje již šest měsíců bez existující vlády. Tato situace byla způsobena bosenskochorvatskou politickou stranou HDZ, stěžující si na nedostatečnou reprezentaci bosenských chorvatů ve Federaci BiH a na protiústavní volební zákon. Strana HDZ odmítala vyjednávat o obsazení jednotlivých ministerstev. Tato patová situace byla prolomena v březnu 2019, kdy vedoucí představitelé tří hlavních nacionalistických stran v BiH oznámili dohodu o zahájení jednání za účelem vytvoření nové Rady ministrů. Lídři se shodli na tom, že každý z konstitutivních národů bude ovládat tři ministerské posty a dále jednájí o konkrétních jménech pro jednotlivá ministerstva (Dragojlović 2018b). Problémem i nadále zůstává pozice předsedy Rady ministrů. Jelikož ten může v následujícím období rozhodnout o aktivaci plánu NATO pro BiH, což by znamenalo, že stát je na cestě k plnému členství. Bosensko srbská strana

však členství v NATO dlouhodobě odmítá. Ačkoliv Milorad Dodik řekl, že „*situace se vyvíjí hladce a vláda může vzniknout již do konce března*,“ (Lakić 2019b) země je stále bez fungující vlády, což mimo jiné brání provádění reforem nezbytných pro vstup země do EU a NATO (Lakić 2019).

Sestavování vlád komplikuje také množství stran vstupujících do Národního shromáždění BiH. Autorka v této souvislosti vypočítala index efektivního počtu stran³⁶ podle M. Laakso a R. Taagepera. Výsledek pro poslední volby do zákonodárního shromáždění BiH vyšel 10,836. Tento výsledek se značně přibližuje evropskému rekordmanovi, Polsku, kde hodnota indexu efektivního počtu stran činila v roce 1991 neuvěřitelných 13,9 (Kubát 1998: 236). Autorka rovněž vypočítala index fragmentace D. Raeho, který měří pravděpodobnost podle níž dva náhodně vybraní poslanci patří různým stranám. Hodnota tohoto indexu činila v případě BiH 0,907 (v Polsku v roce 1991 tato hodnota činila až 0,942). Na základě vypočítané hodnoty lze konstatovat, že se jedná o fragmentovaný multipartismus³⁷. Výše uvedené informace nám dokazují, že ani princip automaticky vznikající velké koalice není zárukou snadnu a rychle vzniklé a fungující vlády. A naopak tento princip může spíše sestavování vlád komplikovat.

Institut menšinového veta je dalším z Lijphartem definovaných znaků. Takzvaným vetem se v BiH rozumí iniciování právního institutu zvaného „ochrana vitálních zájmů“ (*VNI – Vital National Interests*), který mohou iniciovat zástupci Bosňáků, Chorvatů i Srbů. Tento ochranný institut mají právo využít všechny konstitutivní národy jak na státní úrovni, tak v entitách a i ve většině kantonů, a vetovat tak rozhodnutí parlamentu. Tento „mechanismus“ má zajistit, že žádné rozhodnutí nebude přijato proti zájmu žádného z konstitutivních národů (Bieber 2006: 44–45).

Jak zmiňuje Lijphart, tato „pojistka“ může být zajištěna jak neformální dohodou, tak formálně. Bosna a Hercegovina má právní institut VNI zakotven v Ústavě Bosny a Hercegoviny i v ústavách jednotlivých entit (FBiH, RS). Ústava říká: „*rozhodnutí Sněmovny reprezentantů může být prohlášeno za destruktivní pro životně důležité zájmy bosenského, chorvatského nebo srbského lidu, a to většinou příslušníky delegací Bosny, Chorvatska nebo Srbů vybraných v souladu se článkem VI. odstavcem 1 (a). Toto navrhované rozhodnutí vyžaduje schválení ve*

---

³⁶ Index efektivního počtu stran měří velikost stranického systému podle toho, kolik se do něj „vejde“ politických stran (vážených podle jejich velikosti).

³⁷ Jelikož hodnota indexu fragmentace se pohybuje mezi 0,0 (jednostranický systém; všichni poslanci patří do jedné strany) a 1,0 (každý poslanec náleží jiné politické straně). Hodnota vyšší než 0,7 signalizuje existenci multipartismu (Kubát 1998: 235).

Sněmovně lidu většinou přítomných a hlasujících bosenských, chorvatských a srbských delegátů.“ (OSCE 1995: IV – 3 e,f.) Nutno ovšem dodat, že se nejedná o veto s absolutní platností – pouze dočasně pozastavuje legislativní (či jiný parlamentní) proces, například platnost usnesení, přičemž je VNI zpravidla majoritou odmítnut a o jeho konečném osudu pak rozhoduje Ústavní soud Bosny a Hercegoviny (parlament.ba; OSCE 1995: článek 4 odst. 3e; Begić, Delić 2013: 454).

V případě, že většina bosenských, chorvatských nebo srbských delegátů ve Sněmovně národů vznesla námitky proti článku IV, odstavci 3, písmenu e, předseda Sněmovny lidu je povinen okamžitě svolat Společnou komisi (*Joint Commission*). Pakliže nedojde v pětidenní lhůtě Společná komise k rozhodnutí, případ je postoupen ÚS BiH, který jej ve zrychleném řízení přezkoumá z hlediska procesní správnosti (OSCE 1995: IV – 3, f). Je podivuhodné, že základní ústava země nedefinuje, co se pod pojmem *Vital National Interests* skrývá, a tak ústavní soud interpretuje tento pojem případ od případu. Nicméně Benátská komise se domnívá, že je více než nutné doplnit do ústavy jasnou a úzce vymezenou definici vitálních národních zájmů, aby nedocházelo ke zneužívání tohoto institutu (Venice Commission 2005). Podle údajů na oficiálních stránkách Parlamentu Bosny a Hercegoviny došlo na celostátní úrovni pouze k celkem patnácti případům, kdy zástupci etnických menšin využili tohoto institutu. Rozhodnutí ústavního soudu se týkala například rámcového zákona o vysokém školství, veřejnoprávního vysílání či změn volebního zákona (parlament.ba, *Vitalni nacionalni interes*).

Ústavy jednotlivých entit však VNI identifikují podrobněji, a to v osmi oblastech, které jsou v obou entitách víceméně stejné. Jedná se o „*uplatnění práv všech konstitutivních národů, být adekvátně zastoupen v zákonodárné, výkonné a soudní moci; identita jednoho z konstitutivních národů; ústavní změny; organizace veřejných orgánů; stejná práva občanů, kteří jsou součástí procesu rozhodování; vzdělávání, náboženství, jazyk, podpora kultury, tradice a kulturního dědictví a územní organizace.*“ (FBiH Constitution, Annex XVIIa; Republika Srpska Constitution, Article 70)

Daleko častěji je VNI využíván na úrovni entit, ve Federaci Bosny a Hercegoviny a v Republice srbské, než na té celostátní. Nejčastěji je VNI využíván Bosňáky v Republice srbské, naposledy například proti referendu o svátku Republiky srbské 9. ledna nebo proti usnesení národního shromáždění Republiky srbské o revizi zprávy o dění ve Srebrenici v červenci roku 1995 (Kovacevic 2018; Sarajevotimes.com 2019c). Jak však ukázal jeden z výzkumů, který v BiH na toto téma proběhl, mechanismus ochrany životně důležitých zájmů národů v minulosti nebyl hlavní příčinou blokády v institucích BiH (Begić, Delić 2013: 454–455). Dle diplomatického zástupce České republiky v BiH Jakuba Skalníka je tento institut

využíván spíše v souladu s jeho původně zamýšleným účelem, tzn. ochranou (skutečnou či domnělou) zájmů etnické skupiny (Skalník, z emailové komunikace 2019). Autorka se snažila nalézt statistické údaje, jak moc je institut ochrany vitálních zájmů využíván na úrovni entit, ale bohužel tyto údaje pravděpodobně neexistují. Na otázku, zda existují statistické údaje o využívání VNI, nebyl schopen odpovědět ani Zijad Hasić, zástupce ústavněprávní komise parlamentního shromáždění BiH.

Proporcionalita má v segmentovaných společnostech dvě důležité funkce. Zaprvé, jedná se o způsob rozdělování funkcí ve státních službách a způsob rozdělování finančních zdrojů, zejména ve formě vládních dotací mezi jednotlivé segmenty (Lijphart 1977: 38). To je důležité zejména proto, že velmi často je pro menšiny obtížné získat zaměstnání ve veřejných institucích a podpořit jejich kulturní, jazykovou a náboženskou autonomii bez odpovídající finanční podpory. Proporcionalita však slouží i jinému hlavnímu účelu. Jako volební princip zajišťuje zastoupení všem významným etnickým skupinám v zákonodárných sborech. Jako problematické je v této souvislosti vnímáno to, že rigidita paritního schématu vylučuje z možnosti participace kategorii „ostatní“, tedy ty, kteří se neřadí ani k jednomu ze tří konstitutivních národů. Ani DPA, ani ústava země nedefinují roli občanů, kteří se řadí do kategorie „ostatní“.

V BiH je poměrné zastoupení zajištěno prostřednictvím územní a etnické proporcionality. Toto poměrné rozdělení je v BiH dáno ústavně, a to tím způsobem, že každý konstitutivní národ má vždy podle velikosti garantován určitý počet mandátů. Rovné zastoupení všech tří konstitutivních národů funguje jak na úrovni jednotlivých vlád, tak na úrovni předsednictev, tak v jednotlivých legislativních orgánech. O obsazení míst v těchto institucích blíže pojednává podkapitola 2.2. Zásada poměrného principu bývá od roku 2002 využívána rovněž pro veřejnou správu. Do té doby byly téměř všechny pozice v Republice srbské drženy Srby a ve Federaci Bosňáky a Chorvaty. Pravidla poměrného zastoupení jsou založena na předválečném sčítání lidu z roku 1991, aby se usnadnil návrat uprchlíků. Což je zároveň jeden z hlavních důvodů, proč provádění tohoto pravidla zaostává (Bieber 2006: 45).

Dalším ze základních charakteristik konsocionalismu je princip segmentální autonomie. Podle Lijpharta znamená segmentální autonomie, že „*rozhodovací pravomoci jsou co nejvíce delegovány na jednotlivé segmenty.*“ (Lijphart 1979: 500) Jako ideální konsocionalismus Lijphart vnímá sílu segmentů v oblasti společných zájmů a jejich svobodu organizovat své vlastní záležitosti (Lijphart 1979: 500). V této souvislosti chápe Lijphart federaci jako prostředek podporující segmentální autonomii.

Federalismus v Bosně a Hercegovině byl využit jako nástroj k ukončení násilného konfliktu v zemi a k zajištění politické spolupráce po válce. Překvapivě však bosenská ústava nepopisuje zemi jako federální stát ani nevyužívá termín federalismus. Používá pouze termín federace k popisu jedné ze dvou entit – Federace Bosny a Hercegoviny, jelikož tato entita se sama skládá z deseti dalších základních jednotek, které jsou nazývány kantony. Nicméně vzhledem k tomu, že bosenská ústava ve svém čtvrtém článku uvádí, že „*Bosna a Hercegovina se bude skládat ze dvou subjektů, Federace Bosny a Hercegoviny a Republiky srbské,*“ (Constitution of BiH, Article IV) a kromě toho ve třetím článku vymezuje pravomoci na federální úrovni a na úrovni entit, musí být Bosna a Hercegovina charakterizována jako federální stát (Keil 2012: 207), ačkoliv někteří autoři ji vnímají spíše jako konfederaci (Bose 2005: 326)

V tomto ohledu je důležité zmínit, že BiH nikdy dříve před rokem 1995 nebyla organizována federálně. A kromě toho také Bosna nikdy nebyla nezávislou zemí před rokem 1992, kvůli čemuž se v zemi nemohla dostatečně vyvinout jednotná celostátní identita. Když BiH vyhlásila svou nezávislost roku 1992, lídři hlavních politických stran se dohodli na systému *power-sharingu* politických elit, nicméně bez implementace federálního systému, jelikož obyvatelstvo BiH bylo smíšené a na žádném území BiH neexistovala etnická homogenita. Nicméně etnickou homogenitu umožnily etnické čistky, ke kterým docházelo v průběhu občanské války. Federalismus, založený na principu sdílené vlády a samosprávy, tak byl Bosně uložen mezinárodním společenstvím zejména z toho důvodu, že mezinárodní aktéři byli přesvědčeni o tom, že válka v BiH byla vedena zejména o území a o zachování identity. Federalismus měl zajistit územní autonomii Bosňáku, bosenských Chorvatů, a zejména bosenských Srbů. Lze říci, že v ustanovení federálního systému v BiH hrály klíčovou roli jak výsledky války, tak vliv mezinárodního společenství (Keil 2012: 212–213).

Federální systém usiluje o zajištění spravedlivého rozdělení a rozdělení pravomocí mezi tři národy a o poskytnutí co největší autonomie těmto národům v rámci jejich územních celků. Zatímco obecně federální právo převládá, rozhodovací pravomoci jsou na celostátní úrovni velmi omezeny. Většina pravomocí je formálně přenesena na entity a neformálně velkou část zbylých pravomocí vykonává vysoký představitel (Bieber 2006: 49). Kromě toho všechny tři konstitutivní národy hrají klíčovou roli v politických institucích na všech úrovních (Keil 2012: 207). Lze konstatovat, že kritérium segmentální autonomie je v případě Bosny a Hercegoviny naplněno prostřednictvím federalismu.

3.2. Role a vliv vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu

Nejviditelnější z mezinárodních institucí vytvořených za účelem zajištění míru v zemi je Úřad vysokého představitele (OHR – Office of the High Representative), jenž je zakotven v příloze 10 DPA. Tato pozice vznikla proto, „*aby odpovídala za dohled nad prováděním civilních aspektů mírové dohody ukončující válku v BiH.*“ (OHR 2015a) Jinými slovy OHR usiluje o to, aby byla Bosna a Hercegovina schopna převzít plnou odpovědnost za své vlastní záležitosti. Úřad vysokého představitele má v Bosně a Hercegovině statut diplomatické mise. Vysoký představitel je jmenován zástupci *Peace Implementation Council*³⁸ (PIC) a schvalován Radou bezpečnosti OSN. Úřad vysokého představitele pro BiH sídlí v Sarajevu a společně s regionálními pobočkami v Banja Luce (RS), Mostaru (FBiH) a Distriktu Brčko má za úkol monitorovat implementaci DPA a podporovat plné zapojení všech stran (Friedman 2004: 69). Skládá se z diplomatů vyslaných vládami zemí Rady pro implementaci míru (PIC), přímých zahraničních zaměstnanců a národních zaměstnanců z BiH. Od července 2018 zaměstnává OHR 15 mezinárodních odborníků a 78 národních zaměstnanců (OHR 2015). Jistou kontroverzi v souvislosti s tímto úřadem vzbuzuje fakt, že existenci OHR nezmiňuje ústava země a funkce je tak zakotvena pouze v jedné z příloh Daytonské mírové smlouvy. Tato skutečnost v podstatě naznačuje, že mírová smlouva má větší důležitost a význam než ústava země. Do současnosti v zemi působilo sedm vysokých představitelů. Jednotlivé osobnosti z různých zemí a s odlišným přístupem k využívání pravomocí, stejně jako rozdílné okolnosti v průběhu výkonu jejich funkcí (včetně postupného rozšiřování regulačních pravomocí) produkovaly poměrně nerovnoměrné výsledky v úsilí o demokratizaci Bosny. Od roku 2002 vykonával OHR dvojí úlohu, a to jak vysokého představitele mezinárodního společenství, tak zvláštního zástupce Evropské unie (EUSR). Původním plánem bylo postupné nahrazování Úřadu vysokého představitele zvláštním zástupcem Evropské unie, leč pokračující nepříznivé události v zemi (např. blokování státních reforem) zastavilo předávání procesu (Outi 2017: 49).

Na počátku vysoký představitel nedisponoval významnějšími pravomocemi. Práva a povinnosti vysokého představitele byla upravena přílohou 10, článkem II, podle něhož byl OHR povinen: „*Sledovat provádění mírového urovnání; udržovat úzký kontakt se stranami s cílem podpořit jejich plný soulad se všemi civilními aspekty mírového jednání a vysokou*

---

³⁸ Rada pro implementaci míru je mezinárodní orgán pověřený prováděním Daytonské mírové dohody pro Bosnu a Hercegovinu. Rada byla zřízena na prováděcí konferenci, která se konala v Londýně v prosinci roku 2015. Cílem této konference bylo mobilizovat mezinárodní podporu pro dohodu. Konference vyvrcholila ustanovením Rady pro provádění míru. Rada využívá Vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu jako hlavní prováděcí orgán. PIC se skládá z 55 zemí a agentur, které podporují mírový proces mnoha různými způsoby. Tato rada společně volí vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu (OHR 2015a).

úroveň spolupráci mezi nimi, organizacemi a agenturami, které se těchto aspektů účastní; koordinovat činnost civilních organizací a agentur v BiH; usnadnit řešení jakýchkoli obtíží, které vzniknout v souvislosti s civilním prováděním; účastnit se mítinků dárcovských organizací, zejména těch, které se týkají rehabilitace a rekonstrukce; podávat pravidelné reporty o pokroku při provádění mírové dohody týkajících se úkolů stanovených v této dohodě Organizací spojených národů (OSN), Evropské uni, Spojeným státům (USA), Ruské federaci a dalším zainteresovaným vládám, stranám a organizacím; poskytovat pokyny komisaři Mezinárodní policejní pracovní skupiny zřízené přílohou 11 Všeobecné rámcové dohody.“ (OSCE 1995)

Během úřadování prvního vysokého představitele, švédského diplomata Carla Bildta (1995–1997) se však ukázalo, že politické elity země velmi otálejí s implementací mírových dohod. Jako nedostatečná se mimo jiné ukázala ochrana lidských práv či návrat uprchlíků a přesídlených osob do země (PIC Bonn Conclusion). Carl Bildt však díky slabým pravomocím nevykonával a nemohl účinně uplatňovat obtížnější ustanovení DPA. Bosenský politický aparát byl i z toho důvodu z počátku vystaven paralýze a nacionalistické nadvládě (Friedman 2004: 70). Proto se během funkčního období jeho následovníka Španěla Carlose Westendorpa (1997–1999) Rada pro implementaci míru na konferenci v německém Bonnu dohodla na posílení pravomocí. Nové pravomoci, které bývají někdy označovány jako tzv. Bonn Powers, daly vysokému představiteli například možnost odvolávat bosensko-hercegovské politiky z funkce, a to i přesto, že byli demokraticky zvoleni, bez ohledu na to, jaký úřad zastávají (Venice commission 2005; Outi 2017: 40). To, co začalo jako „tělo“ s malou americkou podporou, se prostřednictvím bonnského setkání v roce 1997 vyvinulo do organizace se značnou autoritou (Outi 2017: 47). Pozoruhodné je, že ačkoliv bonnské pravomoci představují významnou revizi DPA, byly uzavřeny bez souhlasu signatářů smlouvy. Tímto krokem se OHR stal prakticky nejmocnějším představitelem země, jelikož se podle článku V přílohy 10 stal „konečnou autoritou“. Pokud by bosenské instituce nemohly nebo neučinily vhodná rozhodnutí, vysoký komisař má pravomoc také vydávat závazná rozhodnutí. Bonn Powers dávají kromě možnosti zmrazit účty politickým subjektům, jež sabotují implementaci mírových dohod, také legislativní kompetence, které jsou velmi kontroverzní, jelikož umožňují obejít celý zákonodárný proces v zemi (Pic Bonn Conclusion; Hladký 2005: 131; Szewczyk 2010: 26). Intervence vysokých představitelů jsou od té doby stále silnější (Outi 2017: 40).

Legislativních pravomocí využil hned Westendorp, který díky nim schválil státní symboly Bosny a Hercegoviny³⁹, jednotnou měnu a jednotné cestovní doklady nebo například poznávací značky aut (Cox 1999: 215). Westendorp také poprvé využil odvolávací pravomoc na prezidenta Republiky srbské Nikola Poplašena, který během svého úřadování veřejně a aktivně vystupoval v opozici vůči DPA a upřednostňoval sjednocení RS se Srbskem. Zcela tak ignoroval celostátní instituce země a odmítal spolupracovat s mezinárodním společenstvím (Bird 1999; Friedman 2004: 71). Tehdejší generální tajemník NATO Javier Solana jeho chování označil jako „konzistentní zneužívání jeho autority a (...) bránění provádění Všeobecné rámcové dohody o míru v BiH.“ (Friedman 2004: 71) Mnozí v tomto případě zpochybňovali, zda nedemokratické odstranění demokraticky zvoleného vůdce vysílá bosenským voličům to správné poselství. Ačkoliv se během Westendorpova působení v úřadu stal život v zemi pro obyvatele poněkud snazším, Westendorp nebyl schopen navázat efektivní spolupráci s vládnoucí elitou. Občané BiH se tak necítili, že by byli v politickém procesu partnery a necítili spoluzodpovědnost za demokratickou transformaci Bosny (Friedman 2004: 70–71).

Svůj nezastupitelný význam v bosenském politickém systému ukázal OHR v průběhu výkonu funkce třetího vysokého představitele Wolfghanga Petritsche (1997–2002), rakouského diplomata se slovinskými kořeny. Jeho působení je vnímáno jako mnohem dynamičtější než působení jeho dvou předchůdců. Petritsch bývá oceňován za řešení některých problémů, které zemi sužovaly již od brzkých poválečných dnů (Outi 2017:40). Nejvýznamněji se zasadil o řešení tehdejší krize, která vzešla v důsledku snah bosenskochorvatského ultranacionalisty Ante Jelaviće, jenž byl v té době členem Předsednicva BiH. Jelavić otevřeně vyzýval bosenské Chorvaty k vytvoření třetí (chorvatské) entity v zemi a k bojkotu institucí země. Celá kampaň vyvrcholila referendem, za kterým stála Jelavićova strana HDZ, v němž se Chorvaté měli vyjadřovali k myšlence existenci třetí entity a jejímž výsledkem byla téměř 100% podpora (Friedman 2004: 71). Petritsch také významně spolupracoval s umírněnými bosenskými politiky a napomohl průchodu volebního zákona v srpnu roku 2001, který následně vedl k přijetí Bosny a Hercegoviny do Rady Evropy (duben 2002). V důsledku toho mohla bosenská vláda zorganizovat první poválečné volby (říjen 2002), jejichž uspořádání nebylo zcela pod kontrolou OBSE. V neposlední řadě se Petritsch zasadil o zrušení ustanovení v ústavách obou entit, které podmiňovalo participaci na politickém procesu příslušností jedné z etnických identit. Jinými slovy, dříve tak například nemohli být zvoleni Bosňáci a bosenští Chorvatí do legislativních či jiných orgánů v rámci Republiky srbské a naopak (Friedman 2004: 72). Vládu

---

³⁹ Dle autorčiných rozhovorů s obyvateli Bosny a Hercegoviny již tento symbolický krok v jejich očích ukázal, že se ze země stává „mezinárodní protektorát.“

rakouského diplomata tedy obecně můžeme vnímat jako obecně přínosnou pro bosenský systém.

V květnu roku 2002 se v pořadí čtvrtým vysokým představitelem stal kontroverzní Paddy Ashdown (2002–2006), britský lord a dřívější vůdce strany Liberálních demokratů, jenž zcela změnil strategii komunikace vůči politickými stranám v zemi. Zatímco jeho předchůdci spolupracovali zejména s umírněnými politickými stranami, Ashdown přijal převládající postavení hlavních nacionalistických stran (SDA, SDS, HDZ) a rozhodl se s nimi zahájit spolupráci. Jeho cílem bylo prosadit nutné reformy, které se snažil „vyměnit“ za vyvedení trojice politických stran z mezinárodní izolace, a udělat z těchto stran reformátory. Tato strategie byla částečně úspěšná, zejména co se týká oblasti reforem armády a policie, což v důsledku vedlo k zahájení jednání o přistoupení Bosny a Hercegoviny k programu Evropské unie o stabilizaci a přidružení. To znamená, že v rámci této reformy sloučil tři armády z období občanské války do jedné, společné *Oružane snage Bosny i Hercegoviny* (Hopkins 2018). Ashdown pokračoval také v procesu reformy soudnictví, včetně restrukturalizace systému bosenských soudů a zavedení nových občanskoprávních a trestněprávních předpisů. Kromě toho se stejně jako jeho předchůdci nebál využívat posílených pravomocí. Počátkem roku 2005 Paddy Ashdown⁴⁰ odvolal chorvatského člena Předsednictva BiH Dragana Čoviće, který byl obviněn z daňových podvodů. A přestože se jeho případ dostal až k soudu, Čović stále odmítal rezignovat (Friedman 2004: 72).

Působení Paddyho Ashdowna v zemi bývá ze strany bosenských politiků hodnoceno velmi kladně, ačkoliv se objektivně vzato jedná o velmi kontroverzního politika (Hopkins 2018, Cox, Knaus 2003). Někteří jej dokonce označují „*jako toho, co dal Bosnu dohromady.*“ (Hopkins 2018) Ashdown byl mezi obyvateli Bosny pověstný svou pokorou a lidským přístupem, což dokazoval mimo jiné tím, že objížděl radnice napříč celou Bosnou a spal na podlahách uprchlických táborů společně se svou manželkou, a i proto *byl respektován lidmi ze všech oblastí života, od obyčejných bosenských vesničanů, úředníků, ostrahy kanceláří či hospodyněk až po vrcholné činitele s rozhodovací pravomocí.*“ (Hopkins 2018) Britský lord se i po skončení svého funkčního období až do své smrti stále zapojoval do diskuzí o budoucnosti Bosny. Nicméně i přesto všechno co pro zemi udělal, se Bosna i po jeho odchodu nacházela a nachází stále ve špatném stavu. Paddy Ashdown kdysi řekl: „*mohu vytvořit a reformovat instituce, ale nemohu přepsat čipy v hlavách lidí.*“ (Vulliamy 2005) Ačkoliv ze strany bosenských občanů byl Ashdown přijímán velmi vřele, mnohými pozorovateli byl kritizován

---

⁴⁰ Paddy Ashdown drží rekord v počtu odvolaných bosenských úředníků během jednoho dne. Celkem se jednalo o 59 úředníků (Tirak 2010: 4)

za svůj absolutistický styl vlády, za zneužívání *Bonn powers* a za množství kontroverzních kroků, které učinil (Cox, Knaus 2003). Jedním z mnoha kontroverzních kroků byla reforma soudnictví z roku 2002, na kterou dopisem reagovala i Rada Evropy: „určitě chápete, že taková opatření mohou vážně ovlivnit jeden ze základních kamenů demokracie, kterým je nezávislost soudů.“ (Schwimmer 2002) Navzdory kritice a vzhledem k Ashdownově přesvědčení, že místní politici ničí úspěšnou implementaci DPA, vysoký představitel v roce 2003 odstranil z úřadu 60 bosenskosrbských politiků, kvůli jejich neschopnosti zatknout Radovana Karadžiće, podezřelého z válečných zločinů (Telegraph 2004).

Nástupcem Paddyho Ashdowna se stal v roce 2006 rakousko-německý politik Christian Schwarz-Schilling (2006–2007), který měl po relativně silném mandátu Ashdowna nelehkou pozici. Ačkoliv pobyl na postu vysokého představitele pouze několik měsíců, mezi občany Bosny a Hercegoviny se těšil značné popularitě.⁴¹ Během mandátu Schwarze-Schillinga, který odmítal využívat *Bonn powers*, se začala naplno projevovat neefektivita úřadu a absence strategie úřadu při řešení vnitropolitických problémů (Outi 2017: 41). Primárním cílem jeho mandátu bylo prosadit reformy, které se nepodařilo prosadit jeho předchůdci. Schwarz-Schilling však spoléhal na to, že místní politické elity provedou reformy bez zásahu OHR, což narazilo na zájem elit udržet status-quo. Na projednávání ústavní reformy, prvního pokusu o revidování ústavy z roku 2006 (tzv. dubnový balíček), kterou iniciovaly Spojené státy za účasti všech relevantních stran, se opět projevila slabost a neefektivita úřadu (Perry 2015: 495). Schwarz Schilling setrval ve svém úřadu pouze krátce, jelikož USA nesouhlasily s jeho neintervencionistickým přístupem (Outi 2017: 41).

V pořadí šestým vysokým představitelem pro Bosnu a Hercegovinu se stal slovenský diplomat Miroslav Lajčák (2007–2009), který se do bosenské historie nezapsal v příliš pozitivním duchu. Za své angažmá byl kritizován jak ze strany mezinárodního společenství, tak v rámci Bosny. Lajčák byl kritizován zejména za svůj autoritářský postoj. Kritici říkají, že nejhlubší politická krize (kolem roku 2010) od konce války byla nepřímo způsobena právě jeho pokusem zásadně měnit bosenské státní instituce a také radikálně upravovat rámeček Daytonské mírové dohody bez konzultace s politiky nebo veřejností. Nová opatření by znamenala, že rozhodnutí vládních institucí již nebudou vyžadovat podporu všech tří etnik a státní instituce by již nemusely brát v úvahu názory srbských představitelů Republiky srbské (Chandler 2007). Těmito kroky se Lajčák snažil odblokovat systém, který podle něj „bránil v policejní reformě,

---

⁴¹ A to díky své rezignaci na post německého spolkového ministra pošt a telekomunikací v roce 1992 na protest proti evropskému neúspěchu zabránit válce v Bosně a Hercegovině. Funkci v německé vládě zastával od roku 1982 (nato.int 2006).

bez které budou podle něj dveře do EU stále zavřené.“ (Supova 2007) Reformní rozhodnutí Lajčáka obyvatele Republiky srbské a samozřejmě jejich politické zástupce velmi rozlítilo, jelikož tím porušil „slib“ jejich tehdejšího bosenskosrbského prezidenta Biljana Plavsiće, který přesvědčil své následovníky tvrzením, že Dayton garantuje „suverenitu“ Republiky srbské. Lajčák byl Srby dokonce označen termínem „*Bosňácko-muslimský lobbista*“ (Moore 2007). Lajčákovu působení v úřadu můžeme označit jako ne příliš úspěšné, ačkoliv jeho úmysly považuje autorka za správné. Zajímavostí také je, že Lajčák byl jediným vysokým představitelem, který na svou funkci rezignoval.

Současným, nejdéle sloužícím vysokým představitelem je rakouský diplomat Valentin Inzko, který je ve funkci již od roku 2009 a stejně jako Schwarz-Schilling doufá, že bude posledním vysokým představitelem v zemi (Thompson 2018: 490). Na rozdíl od Schwarze-Schillinga je to u něj pravděpodobnější. Kromě toho, že zná dvě generace politických hráčů na Balkáně, hovoří také všemi jejich jazyky. Bosně a Hercegovině se věnoval již dříve, a to z pozice zvláštního zástupce Evropské unie v Bosně a Hercegovině. Svých pravomocí Inzko využil poprvé již v červnu roku 2009 k postavení mimo službu dvou policejních komisařů, kteří údajně zneužívali svou moc a ohrožovali mezinárodní zástupce v zemi. První z nich, Bosňák Himzo Donko, byl obviněn z hrozby bosenským mezinárodním úředníkům ve snaze znemožnit vyšetřování zneužívání jeho pravomocí. A druhý, bosenský Srb Radis Jovičić, měl využít své podřízené k nezákonnému sledování zaměstnanců OHR (upi 2009). Nicméně Valentin Inzko je obecně velmi rozvážný, co se týká využívání bonnských pravomocí. Na konferenci o budoucnosti Bosny a Hercegoviny v roce 2018 prohlásil, že „mír je více než jen absence války“ a že lidé z BiH chtějí více ze své země a od svých politiků nebudou nadále přijímat vládu „na autopilota“ (Dragojlovic 2018). Inzko hovořil o naléhavé potřebě učinit pokrok v reformě soudního systému s cílem oživit boj proti korupci a odstranit ústavní anomálie ve volebním systému. Podle vysokého představitele Inzka je jedním ze zásadních problémů země to, že někteří vysoce postavení politici namísto toho, aby se BiH snažili posunout dopředu a tvrdě na tom pracovali, využívají raději strašící taktiku, jako jsou spekulace o secesi země nebo potenciální válečné scénáře (n1 2018).

V této souvislosti je dobré zmínit některé výsledky průzkumu veřejného mínění z přelomu března a dubna roku 2017 agentury Ipsos. Výsledky odpovědí na otázku „*domníváte se, že politici v Bosně a Hercegovině mají větší zájem na tom, aby byly podniknuty smysluplné kroky za účelem snížení etnického napětí, nebo mají větší zájem o využívání etnického napětí pro politický zisk?*“ podporují výše zmíněné tvrzení HR Inzkeho. Pouze 7 % dotazovaných se

domnívá, že politici mají zájem na redukování etnického napětí.⁴² Z průzkumu rovněž vyplývá, že se 53 % dotazovaných obává ozbrojeného konfliktu nebo rozpadu státu, ke kterému by v důsledku etnického napětí mohlo dojít. V průzkumu byly rovněž otázky, které se vztahovaly k podpoře členství země v EU. Poměrně nepřekvapivě zůstává silná podpora členství země v EU mezi Bosňáky a bosenskými Chorvaty (cca 90 %), zatímco bosenští Srbové jsou v této otázce rozděleni 47 % pro ku 46 % proti. Přes polovina dotazovaných se však domnívá, že BiH v nejbližších pěti letech nezíská kandidátský status (Ipsos Public Affairs 2017).

Existence tohoto úřadu vyvolává značné kontroverze. Jedna strana říká, že OHR již splnil svou funkci a měl být dávno zrušen. Dokonce jej označují za „*rakovinu, která brání fungování bosenského politického tělesa*.“ (Szewczyk 2010: 7) Druhá strana říká, že bez zásahů Úřadu vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu by došlo k opětovnému rozpadu země (Szewczyk 2010: 7). V případě druhé zmíněné strany však zůstává otázkou, na kolik se jedná o zamýšlený záměr a zda má Bosna nějaké šance do budoucna na to, aby se ukázala jako samostatný a plně fungující demokratický stát, který dokáže v míru existovat, bez berličky v podobě Úřadu vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu. Autorka práce se přiklání na stranu skupiny první, jelikož se domnívá, že právě funkce vysokého představitele v současnosti brání ve skutečném rozvoji fungujících místních institucí, a hlavně nedává prostor pro skutečnou odpovědnost místním politickým stranám a elitám.

Úloha OHR se stala sporným bodem mezi mezinárodními aktéry (Peter 2016: 137). Po uzavření Úřadu vysokého představitele a přenesení úplně zodpovědnosti na BiH samotnou volá již dlouho a hlasitě Ruská federace. Rusko je nejdrsnějším kritikem úřadu, jelikož jej považuje za prodlouženou ruku Západu. Moskva v pravidelných intervalech vyjadřuje znepokojení nad intervencionismem OHR a veřejně podporuje RS v době konfrontace s vysokým představitelem. Naproti tomu Turecko, stejně jako Spojené státy, fungování OHR a jeho intervencionismus podporuje, jelikož samo sebe vnímá jako ochránce muslimů na Balkáně (Outi 2017:48–49). Idea uzavření OHR je velmi podporována také ze strany bosenskosrbských politických stran. Mezi nimi například nacionalistická strana SNSD, ze které pochází současný člen předsednictva země Milorad Dodik nebo strana SDS, která funkci HR vnímá jako „*absolutně neužitečnou*.“ (Toè 2015) Naopak Šefik Džaferović, současný bosenskohercegovatský zástupce v prezidentském úřadu, v dubnu 2019 na setkání s HR Inzkem zdůraznil „*nutnost existence úřadu minimalně do té doby, než budou plně implementována na úrovni všech segmentů všechna ustanovení DPA*.“ (Sarajevotimes.com 2019b) Podle průzkumu veřejného

---

⁴² Z průzkumu vyplývá, že nejvíce politikům v tomto ohledu nedůvěřují mladí ve věku od 18 do 29 let.

mínění mezi občany Bosny a Hercegoviny z roku 2013 se Úřad vysokého představitele umístil až na čtvrtém místě (37,5 %) v odpovědi na otázku: „*jaká z následujících zemí a organizací by měla mít největší vliv na budoucnost BiH?*“ Před OHR se umístila Organizace spojených národů (40,3 %), Spojené státy americké (62,3 %) a Evropská unie (66,9 %). Zajímavostí je že největší důvěru měl OHR mezi bosenskými Chorvaty (Prismresearch 2013).

Otázka uzavření Úřadu vysokého představitele byla poprvé otevřena na zasedání řídicího výboru PIC v roce 2006. O dva roky později Rada pro implementaci míru představila tzv. Agendu 5+2, ve které určila pět cílů, které bylo nutné splnit pro ukončení činnosti OHR. Jedná se o vyřešení státního majetku a majetku ministerstva obrany, konečné rozhodnutí v Distriktu Brčko, fiskální udržitelnost, zavedení vlády práva + dvě dodatečné podmínky podepsání stabilizační a asociační dohody⁴³ a následné pozitivní hodnocení situace v BiH od řídicího výboru PIS, založené na plné shodně s Daytonskou mírovou smlouvou (Tirak 2010: 6; nick.ba 2018: 4).

Agenda 5+2 vytváří skvělou příležitost pro to, aby místní politici uskutečnili konkrétní reformy, které nejen zlepší celkovou situaci v zemi, ale, co je důležitější, konečně jim umožní převzít určitou odpovědnost za své činy., čímž mohou ukázat, že i když je úřad zavřen, budou schopni fungovat (ohr.int 2009a). Nicméně ačkoliv můžeme stanovení kritérií vnímat samo o sobě jako pozitivní krok, jelikož vytvořil další rámec, který mohly politické elity Bosny a Hercegoviny následovat. V prosinci roku 2009 přišla Rada EU s vyjádřením, „*že nebude zvažovat přihlášku Bosny a Hercegoviny ke členství, dokud nebude rozhodnuto o tranzici OHR do posílených institucí EU.*“ (Council of the EU 2009: 8) Tento postoj Rady způsobil, že ještě do dnešních dní je mnoho občanů BiH přesvědčeno, že vstup země do EU nebude možný, dokud nebude uzavřen OHR. Nicméně od tohoto názoru bylo postupně upuštěno kvůli nestabilitě země a neustálému hašteření mezi třemi konstitutivními národy, zejména s ohledem na plánovanou reformu policie (Council of Europe PA 2017: 13)

Evropská unie a Spojené státy americké zahájily v říjnu 2009 diplomatické rozhovory společně s představiteli zástupců relevantních politických stran, aby diskutovali jak o ústavních reformách, tak o existenci Úřadu vysokého představitele do budoucna (Latal 2009). Tyto snahy jsou označovány jako Butmirský a Prudský proces a byly pokračováním reformního Dubnového balíčku⁴⁴. Cílem těchto procesů bylo přiblížit zemi členství v Evropské unii

---

⁴³ Tak se již stalo 16. června 2008.

⁴⁴ Nejdůležitějšími změnami v „Dubnovém balíčku“ byly: nové rozdělení kompetencí mezi státem a subjekty (rozšíření výlučných odpovědností státu, kombinovaných s novou kategorií sdílených odpovědností), změny v hlavních institucích (silnější vláda a premiér, slabší předsednictvo země, větší Sněmovna lidu a Sněmovna

a Severoatlantické alianci (Zdeb 2017: 370, 374, ohr.int 2009). Diplomatické rozhovory byly zahájeny v reakci na situaci, která v zemi nastala v září 2009, kdy bosenskosrbští zástupci v Republice srbské odmítali většinu rozhodnutí vysokého představitele. Namísto podpory OHR ze strany USA a EU, jak tomu bylo v minulosti, byly zahájeny diplomatické rozhovory. Evropská unie měla zájem post OHR již zrušit, ale američtí diplomaté se obávali, že by se mohla Bosna a Hercegovina bez mezinárodního dohledu rozpadnout (Arbour 2009, Outi 2017: 41–42). Nicméně pokusy o vytvoření dohody selhaly, což mělo za důsledek radikalizaci vztahů mezi Sarajevem a Banja Lukou a následné posílení nacionalistických nálad v zemi.

V souvislosti s Úřadem vysokého představitele Bosny a Hercegoviny je velkým tématem mezi odborníky také legitimita bonnských pravomocí OHR, která bývá mnohými zpochybňována (Szewczyk 2010: 40–34; Oudi 2017: 49). *Bonn powers* jsou kritiky považovány za nedemokratické a diktátorské. Kontroverzní je v souvislosti s pravomocemi, že tato úprava byla schválena bez signatářů DPA. Benátská komise v roce 2005 dospěla k závěru, že ačkoliv HR jednoznačně jednali v nejlepším zájmu bosenského národa, „*Bonn powes jsou zásadně neslučitelné s demokratickým charakterem státu a svrchovaností Bosny a Hercegoviny.*“ (Venice Commission 2005) Autorka práce bonnské pravomoci považuje obecně za legitimní, nicméně se domnívá, že by tyto pravomoci měly být využívány výhradně k zachování míru, podpoření demokratického procesu a ochraně lidských práv, tak jak to bylo stanoveno v DPA. Autorka proto doporučuje některé kroky, které mají za cíl posílit legitimitu bonnských pravomocí a zabránit jejich zneužitelnosti. Jak však ukazují statistiky, během třinácti let byly bonnské pravomoci využity zhruba devětsetkrát. Což na jednu stranu podtrhuje důležitost této instituce v rámci systému a na druhou stranu může vyvolávat otázku, kolik rozhodnutí ze všech bylo oprávněných. Zde se otevírá prostor pro další akademický výzkum. Podle reportu Parlamentního shromáždění Rady Evropy z prosince 2017 bonnské pravomoci „*nejsou de facto používány*“ a OHR již slouží jen jako pojistka, pokud by došlo k prudkému zhoršení situace v zemi. To dokazuje i ponížení rozpočtu OHR o 53 % (Council of Europe PA 2017: 12).

Autorka práce na základě zjištěných informací konstatuje, že ačkoliv v průběhu své existence OHR napomáhal zajistit fungování konsociačních principů a z počátku byla jeho existence nevyhnutelná, dnes se velké množství odborníků shoduje na tom, že pravomoci OHR by měly být postupně omezovány, aby se politické strany a občané museli začít zase spoléhat samy na sebe. S tím, že by mělo co nejrychleji dojít k uzavření úřadu. Jelikož dokud je stát pod

---

reprezentantů, které budou méně vlivné než orgány zajišťující výlučné zájmy konstitutivních národů) (Zdeb 2017: 374; Outi 2017: 41).

kontrolou mezinárodního společenství, kde nejvyšším představitelem země je zahraniční diplomat, nemůžeme mluvit o tom, že je demokratický a nezávislý. Ačkoliv tedy byla instituce OHR z počátku existence Bosny a Hercegoviny víceméně systémově prospěšná, postupem času začala být spíše na obtíž a de facto zabraňovala funkčnosti konsociačního systému v zemi. Tento názor podporuje rovněž původem maďarský profesor Anthony Oberschall, který říká, že „*po roce 1997 se externí aktéři stávali více a více rušivým elementem v zemi.*“ (Oberschall 2007: 128)

3.3. Realita sdílení moci – limity konsociačního uspořádání v bosenském případě

Daytonská dohoda z roku 1995 ukončila tři a půl roku trvající občanský konflikt v zemi a vystavěla zemi na principech konsociační demokracie (zejména článek IV dohody), která se ve více případech potvrdila jako vhodný systém pro etnicky, nábožensky či jinak rozdělené společnosti. Jak je tomu ale v případě Bosny a Hercegoviny? Nejedná se zde spíše o dysfunkční konsocionalismus? Případ BiH ukázal, že konsociační model není univerzálně vhodné ústavní uspořádání pro všechny hluboce rozdělené společnosti. Ačkoliv kdybychom se dívali pouze na plnění konsociačních charakteristik dle Lijpharta, mohli bychom soudit, že Bosna a Hercegovina představuje téměř dokonalý příklad konsocionalismu. I přesto, že můžeme konstatovat, že BiH vzorně naplňuje všechny charakteristické znaky, politická a společenská realita v BiH naopak ukazuje na dysfunkčnost tohoto modelu v zemi. Na následujících řádcích autorka kriticky hodnotí uplatnění konsociačních principů v bosenských realitách a zároveň zhodnocuje zásadní systémové problémy země, které vyplynuly z analýzy. Tyto problémy můžeme také vnímat jako promarněné příležitosti, s nimiž měli mezinárodní politici a místní politici pracovat při tvorbě mírových dohod a které autorka vnímá jako počátek dlouhodobě se táhnoucích problémů v zemi. Mezi nimi jsou zejména mizivá vůle ke spolupráci mezi elitami, nedostatečně nastavené instituce (nestabilní a neakceschopné) a s tím související přílišná decentralizace země, velmi brzký termín prvních voleb, nastavení volebního systému a rapidní poválečná privatizace.

I přesto, že v zemi od počátku fungují legitimní a relativně svobodné volby, je kvalita demokracie v Bosně dlouhodobě problematická. Podle analýz organizace *Freedom House* je země konstantě označována pouze jako částečně svobodná. Analýza organizace z roku 2019 uvádí, že hodnota *Freedom House Indexu* u Bosny a Hercegoviny za loňský rok dosáhla pouze padesáti tří bodů ze sta. V hodnocení politických práv, občanských svobod či hodnocení svobody obdržela země čtyři body ze sedmi, přičemž číslo sedm znamená nejméně svobodné

(Freedom House 2019). Tato čísla se v průběhu let víceméně nemění, a navíc nízké číslo u hodnocení občanských svobod a politických práv je jasným ukazatelem nedostatku demokracie.

Konsocialismus předpokládá vzájemnou spolupráci elit, bez které konsociační model nemůže fungovat. Bohužel jediné elity, které se v zemi snaží spolupracovat a mají zájem na uchování státní jednoty a na překlenování jednotlivých segmentárních zájmů, jsou Bosňáci. Otázkou je, zdali je tato ochota spolupracovat čistě zjištná, poháněna tím, že Bosňáci, na rozdíl od bosenských Chorvatů a bosenských Srbů nemají žádný jiný národ, ke kterému by se mohli upínat. Nebo se jedná o upřímné uvědomění situace, ve které se země dlouhodobě nachází. Politické elity bosenských Srbů a bosenských Chorvatů spojují a pohánějí silné separatistické tendence. Zejména zástupci Srbů se velmi často ozývají s požadavky na posílení pravomocí a autonomie v rámci BiH, či s požadavky na úplnou nezávislost Republiky srbské. Stejně motivace vidíme i na stranách Chorvatů, kteří opakovaně požadují vytvoření třetí entity a/nebo posílení pravomocí v rámci Federace Bosny a Hercegoviny. Nacionalismus je v případě Bosny a Hercegoviny spouštěčem vzájemné nesnášenlivosti a je v přímém rozporu s principy konsocialismu. Obecně se dá říci, že politické elity v Bosně a Hercegovině rozhodně nejsou zastánci konsenzu, a naopak jsou ve většině případů motorem, který pohání rozdělení společnosti. Slovenský velvyslanec Štefánek, působící v Bosně a Hercegovině, toto tvrzení potvrzuje vyjádřením: *„spolupráce politických elit napříč segmenty v zemi dlouhodobě neexistuje. Vytváří se pouze dočasné ad hoc koalice podle aktuálních zájmů. Chybí vizionářské a státnické myšlení.“* (Štefánek 2019) Na malou spolupráci elit může mít do značné míry vliv také to, že konsocialismus byl zemi implementován z vnějšku, v situaci válečného vyčerpání všech zúčastněných stran, a nebyl výsledkem postupného dlouhodobého vývoje, jako tomu bylo v případě Švýcarska či Nizozemska. Konsocialismus se nabízel jako jediné vhodné řešení současně bránící možnému etnickému napětí.

Podle autorky může být nefungující spolupráce mezi politickými elitami spojována také s neexistencí jednotné, celobosenské identity, která by Bosňáky, bosenské Chorvaty a bosenské Srby spojovala. Bosna a Hercegovina nemá v celé své historii žádný moment, ke kterému by se konstitutivní národy mohly společně upínat a odkazovat se na něj (Keil 2013: 53). Neexistence celobosenské identity vede jednotlivé entity k tomu, že často dávají přednost individuálním zájmům namísto zájmů celku.

Od primární nespolečné spolupráce elit se odvíjí i další problematrické aspekty konsociačního nastavení země. Mezi nimi vládá velké koalice, která vzniká automaticky po volbách a nutně zahrnuje všechny tři konstitutivní národy. Formování vlád v zemi je velmi obtížné, což dokazují

opakované několikaměsíční pokusy o sestavení vlády v zemi. Obyvatelé BiH často musejíčekat až do jara (od podzimu), než dojde ke shodě na tvorbě kabinetu, a to dokonce i během těch nejjednodušších povolebních situací (Andjelić 2018: 32). Po volbách v roce 2010 trvalo sestavování vlády dokonce 16 měsíců (Gul, Ozturk 2019). Těžkost sestavování vládních koalic pramení zejména z povinnosti tvorby velké koalice.

Konsociační uspořádání země nabourává také specifická pozice vysokého představitele, který nemá v konsociační historii žádný precedens. Ačkoliv lze říci, že mezinárodní společenství a zejména právě OHR udržuje systém v rámci možností fungující, od posílení pravomocí vysokého představitele politické elity nespolehají samy na sebe. BiH se tím dostala do situace, kdy politické strany, elity a občanská společnost vystupují velmi apaticky a neprojevují výrazný zájem o absolutní kontrolu nad správou území. Otázkou zůstává, nakolik by fungovala spolupráce elit, kdyby v zemi neexistovala pozice OHR, o čemž v současné chvíli bohužel můžeme jen spekulovat, a až čas nám ukáže, poté co bude odstraněn úřad OHR, zda to byl právě OHR, kdo bránil funkčnosti konsocionalismu v BiH.

Dalším ze systémových problémů země je podle autorky špatné nastavení volebního systému, který nevede kandidáty k tomu, aby hledali a získávali politickou podporu od všech etnických skupin. Problematická je v této souvislosti také nacionalistická rétorika místních vůdců politických stran, která jim získává ve volbách nejvíce politických bodů. Například Milorad Dodik, předseda Srbské strany *Savez nezavisnih socijaldemokrata* a jeden ze tří současných prezidentů země, byl kdysi vůdce opozice proti Karadžićově *Srpske demokratske stranke* a současně zastáncem mírového řešení konfliktu v zemi. Když se však Milorad Dodik dostal k moci, rétorika strany se změnila z mírně tvrdé na tvrdou nacionalistickou a následně ve všech kampaních, které vedl, dominovala etnická rétorika, ve které trval na tom, že by se mělo konat referendum o nezávislosti Republiky srbské (Touquet 2009: 5).

Bosna a Hercegovina potřebuje více podpořit existenci multietnických stran, čemuž bohužel nepřispívá existující legislativa ani konsociační prostředí. Ve chvíli, kdy je stávající systém výrazně nakloněn ve prospěch etnických stran oproti těm stranám, které se snaží reprezentovat všechny občany BiH bez ohledu na jejich etno-náboženský původ, je prakticky nemožné snažit se o vznik úspěšné multietnické strany (Ruge 2018). Po dlouhou dobu byla jedinou multietnickou stranou v Bosně SDP, která je však z větší části podporována především Bosňáky. Od roku 2008 se v zemi objevila také *Nasa stranka*, skupina občanských aktivistů a umělců (Touquet 2009: 6). V současnosti se v celostátní sněmovně nachází pouze dva zástupci multietnické strany *Nasa stranka*. Stranickému spektru dominují od konce občanské války etnické strany – bosňácká SDA, srbská SNSD a chorvatská HDZ. Nedostatečnou podporu

multietnických umírněných stran v Bosně a Hercegovině a špatně nastavený volební systém v zemi zmiňuje ve svém článku *Peacebuilding and Consociational Electoral Engineering in Bosnia and Herzegovina* také italský vědec Roberto Belloni (Belloni 2004: 349–350). Profesor Belloni by pro potřeby země upřednostňoval možnost alternativního hlasování, jak ji zmiňuje v teorii centripetalismu Donald Horowitz, která podporuje volbu napříč kandidátními listinami, a tedy napříč etnickými spektrem (Belloni 2004: 339).

Kanadský profesor Roland Paris, dlouhodobě se zabývající řešením konfliktů v etnicky rozdělených společnostech formuloval teorii „institucionalizace před liberalizací“ (IBL), která má za cíl: „transformovat země, které byly zničeny válkou v liberální tržní demokracie.“ (Paris 2004: 210) Tato teorie podporuje autorčino další zjištění, a sice, že jedním z hlavních důvodů, kvůli kterým Bosna zažívá problémy spojené s demokratickým deficitem, jsou právě nestabilní a neakceschopné instituce, bez kterých není možné správně implementovat politické a neekonomické liberalizační reformy. Tuto tezi podporuje také Francis Fukuyama, který říká, že před demokratickou transformací či ekonomickou liberalizací v zemi je nezbytně nutné mít zajištěny stabilní a plně akceschopné státní instituce (Fukuyama 2005: 84). Autorka se domnívá, že mezinárodní komunita kladla přílišný důraz na rychlý demokratizační proces bez toho, aniž by byly kvalitně nastaveny instituce. Pro post válečné země je velmi obtížné dokončit proces demokratické tranzice se závažným nedostatkem silných a dobře nastavených centrálních státních institucí.

Článek 2.4. Daytonské mírové smlouvy stanovuje, že se první svobodné volby mají konat nejpozději devět měsíců od podpisu smlouvy (OBSE 1995). Podle některých autorů však velmi brzké konání voleb v poválečných společnostech může být spíše kontraproduktivní, jelikož může podpořit etnickou či náboženskou nenávisť z minulosti (viz například Roland Paris 2004: 7, či Francis Fukuyama 2005). K této tezi se přidává i autorka práce a dodává, že kromě příliš rychlého konání prvních svobodných voleb v zemi dochází také k častému konání voleb, což společně s neporozuměním velmi komplikovanému volebnímu systému v zemi rozhodně nepřispívá k budování demokracie a v důvěru v demokracii v zemi. Velká frekvence voleb navíc napomáhá nacionalistickým stranám, které mohou znovu a znovu hrát na nacionalistickou strunu. Mezinárodní společenství se domnívalo, že brzké volby v zemi napomohou posílení demokratické tranzice a otevřou cestu stabilnímu mírovému procesu, v roce 1996 se však při prvních post-daytonských volbách v Bosně stal pravý opak (Belloni 2004: 335–338). Volby členů Předsednictva přinesly podobné výsledky jako volby z roku 1990. K moci se tak překvapivě dostala téměř stejná politická garnitura, která dovedla zemi k válce, tedy trojice nacionalistických stran: Strana demokratické akce – SDA, Srbská demokratická strana – SDS

a Chorvatské demokratické společenství – HDZ (predsjednistvobih.ba; parlament.ba). Trend volit politické strany striktně podle bosenských etnických skupin nastal ve všech uplynulých volbách s výjimkou voleb v roce 2000, kdy vyhrála volby mnohonárodnostní strana – *Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine*, která je však ale stejně více podporována ze strany Bosňáků (parlament.ba). Brjlavec je přesvědčen, že: „*rapidní demokratizační úsilí ve formě brzkých poválečných voleb v Bosně nedosáhlo svého základního cíle – opravdové demokratické tranzice –, ale pouze legitimizovalo a zvýšilo etnickou nenávisť a vzrůstající nedůvěru mezi bosenskými občany.*“ (Brljavac 2011: 122)

Autorka se na základě provedené analýzy domnívá, že velkým problémem země, na kterém má svůj podíl konsocialismus, je obrovský byrokratický aparát (Bieber 1999: 88). Je logické, že země, která má 3 prezidenty, 13 zákonodárných sborů a 13 exekutivních orgánů, které jsou ještě ke všemu založené na etnické paritě, má rozsáhlý byrokratický aparát. Nicméně přibližně 66 % rozpočtů na všech úrovních státní správy je vynaloženo na mzdy a náklady na správu. V centru Sarajeva dokonce občané vidí digitální ceduli, která ukazuje, že správa celé země odebere každou vteřinu téměř 150 eur. Což znamená, že za každou hodinu Bosna a Hercegovina zaplatí za správu země téměř půl milionu eur. Ekonomický analytik společnosti PIAC Damie Mehmedbasic poznamenal, „*že se jedná o dvě třetiny daní občanů BiH, což je nesnesitelné, pokud chce země jakýkoli ekonomický růst.*“ (Jukic 2011) Reforma masivního a nákladného administrativního systému, který byl zřízen Daytonem a jehož hlavním cílem bylo chránit spíše kolektivní etnické zájmy, než zájmy občanů a jednotlivců, je více než nutná.

Značnými problémy země jsou rovněž klientelismus a korupce, výsledky okamžité hluboké a rapidní privatizační reformy, jejichž cílem bylo stimulovat ekonomický růst. Toto zjištění dlouhodobě potvrzují i průzkumy veřejného mínění v zemi (Prismresearch 2013; Ipsos Public Affairs 2017). Jak správně někteří autoři poukazují, bez stabilních a mírových podmínek v zemi je velmi riskantní začít rozsáhlé ekonomické reformy, když ve veřejné sféře na všech příčkách dominují nacionalisté a „staří válečníci“ (Callaghy 1993 in Brjlavac 2011: 124). Mezinárodní komunita opomenula, že téměř celá ekonomická infrastruktura a institucionální kapacity byly válkou zničeny, nebo vážně poškozeny. Díky těmto závažným institucionálním nedostatkům byly státní firmy předány do rukou bývalých „válečníků“ a mocných šéfů mafie, kteří měli velmi blízko ke třem nacionalistickým stranám namísto toho, aby je transparentním a spravedlivým způsobem skupili noví vlastníci (Brljavac 2011: 124). Z tohoto důvodu se privatizační proces stal další oblastí, ve které etnické skupiny a jejich lídři bojovali o své vlastní zájmy a zájmy jejich podporovatelů a otevřeli tak prostor pro klientelismus a korupci.

Jak ukazuje hodnocení z roku 2018, podle organizace *Freedom House* jsou i v současné Bosně tyto oblasti přetrvávajícím a bohužel stále se prohlubujícím problémem. Jen pro představu v roce 2017 obdržela protikorupční nevládní organizace *Transparency International* více než 1500 zpráv o korupci, které upozorňovaly zejména na případy korupčního jednání ve veřejné správě, ve školství a soudnictví (Freedom House 2018). Průzkum veřejného mínění agentury Ipsos z jara roku 2017 ukázal, že občané vnímají jako nejvíce zkorumpované instituce v zemi právě politické strany a výkonnou moc/vládu. 84 % dotazovaných se domnívá, že kdyby stát dokázal vytvořit více pracovních míst v soukromé sféře, v zemi by bylo méně korupce. Současně se 73 % dotazovaných domnívá, že soudnictví a mezinárodní společenství má v oblasti korupčních opatření největší důvěryhodnost (Ipsos Public Affairs 2017). Londýnský profesor Eric Gordy říká že překážkou změny je především skutečnost, že zde „*existuje příliš mnoho lidí, kteří těží ze současného nastavení země.*“ (Tamkin 2018)

Pro budoucí stabilizační vývoj země je rovněž důležité nastolení spravedlnosti. S tím souvisí potrestání zejména hlavních válečných zločinců z dob občanské války, ke kterému došlo až k nedávné době. Haagský Mezinárodní soudní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY) zastává v tomto procesu nezastupitelnou roli. Prolamuje kruh beztrestnosti těchto osob a zároveň bosenským občanům dokazuje, že žijí v zemi, kde si jsou před zákonem všichni rovni. V nedávné době, konkrétně v březnu letošního roku, došlo ke zpřísnění trestu bývalého prezidenta Republiky srbské Radovana Karadžiće, který se několik let skrýval pod falešnou identitou léčitele na území Srbska. Karadžić byl mezinárodním soudním tribunálem odsouzen k doživotí. Stejně tak byl v roce 2017 odsouzen i Ratko Mladić – bývalý vrchní velitel bosenskoserbské armády. Společně s Karadžićem bylo odsouzeno na doživotí také šest dalších lidí (hop, ire 2019). Procesu trvalého usmíření nepřátelených etnik v BiH brání mimo jiné také skutečnost, že téměř 25 let po válce v zemi vedoucí političtí představitelé i nadále popírají rozsudky ICTY a oslavují válečné zločince (nick.ba 2018: 8).

ZÁVĚR

Tématem předložené diplomové práce je dysfunkční konsocionalismus v Bosně a Hercegovině. Autorka si stanovila za cíl identifikovat na základě analýzy fungování konsociačního uspořádání v Bosně a Hercegovině limity ústavního inženýrství jakožto nástroje stabilizace demokracie v etno-nábožensky segmentovaných společnostech. Práce měla za úkol zjistit, do jaké míry země reálně naplňuje charakteristické znaky konsociačního uspořádání dle americko-nizozemského politologa Arenda Lijpharta. Kromě toho se práce snažila zodpovědět otázku, zda pozice vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu, který bývá od posílení jeho pravomocí v roce 1997 řadou občanů BiH vnímán jako mezinárodní protektor, přispívá ke stabilizaci politického systému. Autorka si v úvodu stanovila dvě hypotézy a několik výzkumných otázek na něž postupně nalézala odpovědi.

Potvrzení či vyvrácení první hypotézy, tedy že „*BiH v důsledku aplikace konsociačních principů je v současnosti stabilnější společností, než byla před jejich zavedením.*“ je problematické. Před zavedením současného systému totiž v zemi probíhala krvavá občanská válka. Porovnáme-li tedy stav před rokem 1995 a po něm, můžeme říct, že systém samozřejmě stabilnější je. Nicméně podíváme-li se na stabilitu země ze širší perspektivy, v minulosti to, že žila všechna tři etnika pohromadě nebyl problém. Což potvrzují také všechny rozhovory, které autorka vedla s občany Bosny a Hercegoviny v zemi v průběhu jejího pobytu. Na tom, že konsociační principy posílily toto etno-náboženské a etno-nacionalistické štěpení se shodují také všichni autorčini respondenti (Štefánek 2019; Pšenka 2019; Dzonlagić 2019). Posílení štěpení umožnilo rovněž proniknout organizovanému zločinu do nejvyšších pater politiky a těžít tak z politického systému, jenž je paralyzován etnickými štěpnými liniemi a nacionalistickou rétorikou. Otázkou tedy zůstává, zda „daytonské“ uspořádání nepřineslo pouze tzv. negativní mír, který komplikovaným ústavním inženýrstvím zakonzervoval etnické štěpné linie, namísto pozitivního usmíření a základů pro budoucí stabilitu.

Druhá hypotéza, „*Spolupráce politických elit napříč segmenty v Bosně a Hercegovině napomáhá dosažení stabilní demokracie.*“ se nepotvrdila. Autorka totiž na základě analýzy zjistila, že spolupráce politických elit napříč segmenty v Bosně a Hercegovině prakticky neexistuje. Častokrát se vytváří pouze dočasné ad hoc koalice podle aktuálních zájmů. Lídrům hlavních politických stran chybí zejména vizionářské a státnické smýšlení. Politické elity by se měly namísto neustálého zneužívání etno-nacionalismu soustředit na společný cíl a hledat společné body na kterých mohou stavět. To mimo jiné demonstruje i příklad současné neschopnosti sestavit vládu i přesto, že má na základě nastavení systému vznikat v podstatě

automaticky. Bosensko-chorvatská politická strana HDZ si stěžuje na nedostatečnou reprezentaci bosenských chorvatů ve Federaci BiH, na protiústavní volební zákon a odmítá tak vyjednávat o sestavení vlády.

Autorka si na základě konsociačního teoretického rámce stanovila tři výzkumné otázky. První výzkumná otázka zjišťuje, *jaké faktory ovlivnily vznik konsocionalismu v Bosně a Hercegovině? A kolik znaků konsociačního uspořádání podle Arenda Lijphart politický systém Bosny a Hercegoviny naplňuje?* Mezi faktory, jež bezprostředně ovlivnily vznik konsocionalismu v zemi autorka řadí jak občanskou válku mezi lety 1992 a 1995, tak přítomnost tří etno-nacionalistických a etno-náboženských skupin, z nichž si každá nárokovala určitou část země. Konsociační uspořádání tak mezinárodní společenství vnímalo jako jediné možné východisko z války. Na základě výše provedené analýzy autorka konstatuje, že Bosna a Hercegovina naplňuje všechny čtyři charakteristické znaky konsociačního uspořádání Arenda Lijpharta – vládu velké koalice, institut vzájemného (menšinového) veta, federalismus a segmentární autonomii i proporcionalitu na všech úrovních. Z teoretického hlediska by se mělo jednat o vzorový případ konsocionalismu. Praxe však ukazuje pravý opak. Případ Bosny a Hercegoviny z pohledu konsocionalismu však musíme vnímat velmi specificky. BiH se totiž od „vzorových“ konsociačních zemí jakými jsou například Nizozemsko nebo Švýcarsko významně liší. Zásadními odlišnostmi zde jsou způsob, jakým byla konsociační demokracie v zemi zavedena a specifická pozice mezinárodního „dohližitele“, která v žádné jiné zemi, v níž jsou konsociační principy uplatňovány, neexistuje. V Nizozemsku či Švýcarsku se jednalo o postupný a přirozený vývoj, zatímco konsocionalismus v BiH byl zaveden vnějšími aktéry Daytonskou mírovou dohodou z roku 1995. Jistým problémem, který se z počátku vyskytl při implementování konsociačního nastavení byl například fakt, že konsociační principy nebyly v prvních poválečných letech vůbec přijaty na úrovni entit a tuto skutečnost musel následně vyřešit až vysoký představitel, potažmo Ústavní soud Bosny a Hercegoviny.

Druhá výzkumná otázka ověřovala, na kolik se model konsociačního uspořádání osvědčil v praxi? A které nástroje konsociačního uspořádání se v praxi ukázaly jako funkční/nefunkční pro bosenský politický systém? Autoři zabývající se teoriemi sdílení moci (*power-sharing*), včetně Arenda Lijpharta se shodují na tom, že pro úspěšné urovnání vztahů a úspěšnou spolupráci mezi etnickými skupinami je důležitá spolupráce elit. Elity by měly být schopny přizpůsobit se rozdílným zájmům, zmírňovat (a v nejlepším případě přesahovat) štěpení a zapojit se do společného úsilí s aktéry soupeřících bloků. Bohužel politické lídry bosenských Chorvatů a bosenských Srbů spojuje silná touha po autonomii územních celků. Nacionalismus v zemi není, dle očekávání Lijpharta, tmelící, ale je spíše spouštěčem

vzájemného separatismu a nesnášenlivosti. Společný zájem na zachování stávajícího státního celku je jedním ze základních předpokladů konsociační demokracie a v případě BiH elity tento požadavek nenaplnují. Na základě analýzy lze konstatovat, že funkční konsocionalismus se v Bosně a Hercegovině příliš neosvědčil. Dosáhl sice míru v zemi a stavu vzájemné koexistence bosenských Chorvatů, bosenských Srbů a Bosňáků v komplikované soustavě vztahů na mnoha úrovních, nevytvořil však ze země fungující ani prosperující stát. Tento „daytonský *status quo*“ se zatím nedaří překonat.

Důležité je, aby měly elity neustále na paměti, jak nebezpečná může politická fragmentace být a jak může v některých extrémních případech vést až ke krvavým konfliktům, jako tomu bylo v případě BiH. Politické elity Bosny a Hercegoviny se však z minulých let nepoučily a nadále využívají zejména v předvolebním období nacionalistické rétoriky k zisku politických bodů. Jak vyplynulo z některých rozhovorů, které vedla Heleen Touquet s místními občany v roce 2008, podle kterých je to „*způsob, jak přimět lidi, aby vás volili. Politici používají národní rétoriku, protože chtějí zůstat u moci.*“ (Touquet 2009: 5) Podle průzkumu veřejného mínění z roku 2017 si obyvatelé BiH toto zneužívání etnicity uvědomují a považují je za problém. Autorka práce se domnívá, že předpokladem změny je vyjádření občanské nespokojenosti s fungováním politiky založené na etnickém tření. Autorka se rovněž domnívá, že by patovou politickou situaci v zemi mohla rozbít větší podpora multietnických stran jako je například *Naše Stranka*, která se v zemi snaží zlomit dominanci nacionalistických stran.

Na základě předložené analýzy můžeme konstatovat, že plnohodnotnému fungování konsociačních principů v zemi, tak jak ji navrhoval Arend Lijphart, brání několik faktorů. Zaprvé je to zejména nespolečné mezi politickými stranami a jejich lídry, která je podněcována nacionalistickou rétorikou, jež zesiluje zejména v předvolebním období. Dále pozice vysokého představitele, který, jak ukázala analýza, v průběhu let významně zasahoval do přirozeného fungování konsociačního systému. A také způsob, jakým byl konsociační model v zemi zaveden, jelikož se nejednalo o přirozený vývoj, jak tomu bylo v jiných zemích. Provedená analýza potvrdila, že zavedené konsociační principy v zemi nefungují tak, jak Lijphart zamýšlel.

Poslední výzkumná otázka ověřovala, zda je funkce vysokého představitele, resp. Úřad vysokého představitele, pro Bosnu a Hercegovinu systémově prospěšná a do jaké míry ovlivnil úřad vysokého představitele (ne-) funkčnost konsociačního systému v zemi. Na Bosnu a Hercegovinu dohlíželo v průběhu let sedm různých vysokých představitelů, z nichž každý se na implementaci Daytonské dohody podílel odlišným způsobem a minimálně v průběhu prvních poválečných let učinil rozhodnutí, která měla pro budoucí vývoj Bosny a Hercegoviny

zásadní význam. A lze konstatovat, že mezinárodní pomoc byla v období poválečné obnovy země nezbytná a prospěšná. V momentě tvorby DPA bylo primárním cílem ukončit konflikt v zemi a v důsledku toho byla pozornost věnována zejména vojenským aspektům dohody a vytvoření rovnováhy mezi odlišnými územními zájmy jednotlivých segmentů. Autoři dohody se příliš nezabývali podrobným definováním role mezinárodního rozhodce, i když se dohodlo, že jeho hlavním úkolem bude pomáhat armádě při zajišťování země během prvního roku, tzv. přechodného období pro první demokratické poválečné volby. Tato představa se však nenaplnila a z přechodného roku se stalo dvacet čtyři let bez jasné představy o tom, kdy by měl mezinárodní dohled nad zemí skončit. Kromě toho namísto postupné tvorby sebevědomého státu vedla existence Úřadu vysokého představitele pro BiH místní politiky de facto k závislosti na této instituci. Politici si zvykli, že vysoký představitel za ně učiní všechna důležitá rozhodnutí, na kterých se členové tří konstitutivních národů nemohou shodnout.

Analýza potvrdila, že ačkoliv v průběhu své existence OHR napomáhal zajistit fungování konsociačních principů a z počátku byla jeho existence nevyhnutelná, dnes by měly být pravomoci OHR postupně omezovány, aby se politické strany a občané museli začít zase spoléhat samy na sebe. Postupem času by mělo dojít k úplnému zrušení úřadu. Jelikož dokud je stát pod kontrolou mezinárodního společenství, kde nejvyšším představitelem země je zahraniční diplomat, nemůžeme mluvit o tom, že je demokratický a nezávislý. Ačkoliv tedy byla instituce OHR z počátku existence Bosny a Hercegoviny víceméně systémově prospěšná, postupem času začala být spíše na obtíž a de facto zabraňuje funkčnosti konsociačního systému v zemi.

Daytonská mírová dohoda nepochybně úspěšně ukončila krvavou občanskou válku, hlavním problémem smlouvy však je skutečnost, že vznikla při ignoraci faktu, že centrální instituce po válce zmizely a základem celé dohody se stala okamžitá politická a ekonomická liberalizace. Díky tomu nevznikly silné a akceschopné centrální instituce, což se nyní projevuje zejména v souvislosti se snahou Bosny a Hercegoviny o vstup do Evropské unie či Severoatlantické aliance. Na stagnující charakter demokracie Bosny a Hercegoviny má podle autorky svůj podíl „kvazi-protektorát“, který založilo mezinárodní společenství. Vláda má složitou strukturu s dlouhým rozhodovacím procesem, existuje zde vysoká míra politické korupce, institucionalizovaná diskriminace, nedostatečně rozvinutá politická kultura a chybějící celostátní identita. Hlavní nadějí nadějí do budoucna je podle autorky vstup země do Evropské unie.

Vstup Bosny a Hercegoviny do Evropské unie a Schengenského prostoru by dle autorčina názoru mohl také výrazně napomoci rozvoji země a zejména by mohl narušit téměř

monopol nacionalistických stran. Schengenský prostor by totiž de facto „vymazal“ hranice, díky čemuž by spousta politických stran ztratila jedno z hlavních témat, na jejichž základě podněcují nacionalistické nálady v zemi.

Jaké jsou jiné možné scénáře vývoje Bosny a Hercegoviny do budoucna? Otázky související s budoucím vývojem BiH si kladou mnozí, jak občané země, tak politické elity BiH a také mezinárodní a neziskové organizace, které na toto téma vytvořili několik pravděpodobnostních studií (například *Bosnia's Future* od International Crisis Group či *Bosnia and Herzegovina 2025: Scenarios on future developments* zpracované nadací Friedricha Eberta). Scénářů budoucího vývoje země je možné na základě analýzy identifikovat několik. Prvním možným scénářem je zachování *status quo*. Bosna a Hercegovina zůstane ve stávající ústavní struktuře i se svými hlavními subjekty – Federací BiH, Republikou srbskou, Distriktem Brčko, deseti kantony uvnitř federace a třemi konstitutivními národy. Politické elity stále pracují zejména pro svůj prospěch a občané a budoucnost země zůstávají na okraji jejich zájmu. Scénář druhý předpokládá vytvoření třetí, chorvatské entity, a tedy rozdělení FBiH. Bosenští Chorvaté tak po letech usilování získají svou vlastní entitu. BiH se tak stane regulérní, funkční federací a členským státem Evropské unie. Třetím možným scénářem je znovuoobnovený konflikt, díky čemuž dojde ke zrušení entit a kantonů. Tento konflikt bude znovu vyprovokován referendem o nezávislosti RS. Čtvrtý, nejradikálnější scénář počítá se zrušením entit a kantonů a s vystavěním nového státu bez odkazu na komunitní práva, chránící pouze práva individuální. Poslední možný scénář nepočítá s existencí Bosny a Hercegoviny ve stávající podobě vůbec, ale zahrnuje vznik tří menších, samostatných zemí.

Cílem této diplomové práce bylo především identifikovat limity konsociačního uspořádání v Bosně a Hercegovině. Kromě toho bylo cílem zjistit, nakolik konsociační praxe reálně naplňuje Lijphartovy charakteristiky konsocialismu. Práce měla za cíl také zhodnotit faktor výrazné role mezinárodního společenství, zejména role a vlivu OHR v procesu post-konfliktní demokratizace a stabilizace země. Ačkoliv se práci podařilo zodpovědět všechny výzkumné otázky a vypořádat se také s hypotézami, autorka narazila na limity výzkumu. Jedním z limitů je příliš široce vymezený záběr tématu, který autorce neumožnil podrobnější výzkum u některých záležitostech. Například u využívání VNI na úrovni entit. Nicméně tento limit otevírá prostor pro další kvantitativní výzkum.

Na závěr je nutné podotknout, že oblast konsocialismu v Bosně a Hercegovině není doposud komplexně zpracována, a proto je zde potenciál pro další výzkum. Konkrétně v případě BiH je zde značný prostor pro detailní studie jednotlivých konsociačních charakteristik. Zajímavým aspektem pro další výzkum může být, jak již bylo řečeno, výzkum

oblasti principu vitálních zájmů a jejich využití na úrovni entit, jelikož data tohoto typu v zemi pravděpodobně vůbec neexistují. Tato analýza by vyžadovala výzkum v terénu. Další zajímavou oblastí by mohla být studie samotného vysokého představitele, která by obsahovala rozhovory se všemi dosavadními žijícími představiteli HR a byla by spojena s průzkumem veřejného mínění, či výzkum zaměřený pouze na charakter jednotlivých vlád.

PRAMENY A LITERATURA

„36th Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the United Nations.“ 2009. Ohr.int, (online) Dostupné z: <<http://www.ohr.int/?p=35210>> (6. 4. 2019)

„53rd Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on BiH to the Secretary-General of the UN.“ nick.ba (online). Dostupné z: <http://nick.ba/wp-content/uploads/2018/05/53-Report-of-HR-for-BiH-to-UNSG1.pdf>> (5. 4. 2019)

Almond, Gabriel. 1956. Comparative Political System. *The Journal of Politics*. 18 (3), 391–409.

Andeweg, B. Rudy. 2000. „Consociational Democracy.“ *Annual Review of Political Science*. 3, 509–536.

Anđelić, Neven. 2018. „Elections in Bosnia and Herzegovina: Discrimination and the Non-Vota.“ *Contemporary Southeastern Europe*. 5 (1), 25–34.

Arbour, Louise. 2009. „Bosnia’s Continuing Chaos.“ *Foreignpolicy*, 18. 11. 2015 (online). Dostupné z: <<https://foreignpolicy.com/2009/11/18/bosnias-continuing-chaos/>> (6. 4. 2019)

„Ashdown sacks 60 Serbs over Karadzic.“ *Telegraph*. 30. 6. 2004 (online). Dostupné z: <<https://www.telegraph.co.uk/news/1465831/Ashdown-sacks-60-Serbs-over-Karadzic.html>> (4. 4. 2019)

Aulić, Ljiljana, Zoran Kalinić. 2016. „Institutional Design in Bosnia and Herzegovina.“ *Slovak Journal of Political Sciences*. 16 (4), 409–429.

Bahtić Kunrath, Birgit. 2011. „Of veto players and entity-voting: institutional gridlock in the Bosnian reform process.“ *Nationalities Papers*. 39 (6): 899–923.

Bauerová, Helena. 2013. *Bosna a Hercegovina jako konsociační demokracie. Analýza aplikovatelnosti Lijphartova modelu*. Praha: Metropolitan University Prague Press.

Beale, Michael. 1997. *Bombs over Bosnia: The Role of Airpower in Bosnia and Herzegovina*. Alabama: Air University Press.

- Begić, Zlatan, Zlatan Delić. 2013. „Constituency of people in the constitutional system of Bosnia and Herzegovina: Chasing for solutions.“ *International Journal of Constitutional Law* 11 (2): 447–465.
- Belloni, Roberto. 2004. „Peacebuilding and Consociational Electoral Engineering in Bosnia and Herzegovina.“ *International Peacekeeping* 11 (2): 334–353.
- Belloni, Roberto. 2009. „Bosnia: Dayton is Dead! Long Live Dayton!“ *National and ethnic Politics* 15 (3–4): 355–375.
- Bieber, Florian. 1999. „Consociationalism – Prerequisite or Hurdle for Democratisation in Bosnia? The Case of Belgium as a Possible Example.“ *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* 2 (3): 79–94
- Bieber, Florian. 2006. *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bieber, Florian. 2010. Constitutional reform in Bosnia and Herzegovina: preparing for EU accession. Pdf (online). Dostupné z: <http://www.epc.eu/documents/uploads/1087_constitutional_reform_in_bosnia_and_herzegovina.pdf> (24. 4. 2019)
- „BiH and the EU.“ Euroba.ba, 2019b, (online). Dostupné z: <http://europa.ba/?page_id=480>
- „BiH Presidency Member: OHR should remain in BiH.“ Sarajevotimes.com, 8. 4. 2019b (online). Dostupné z: <<https://www.sarajevotimes.com/bih-presidency-member-ohr-should-remain-in-bih/>> (24. 4. 2019)
- Bird, Chris. 1999. „Bosnian Serb president is sacked by the West.“ *The guardian*, 6. 3. 1999 (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/1999/mar/06/balkans>>
- Boldt, Hildur. 2012. “Ending Consociational Power-Sharing. The Sejdić and Finčić Case and the Prospects for Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina.” *Vienna Journal on International Constitutional Law* 6 (3-4): 489–548.
- Boogaards, Matthijs. 1998. „The favourable factors for consociational democracy: A review.“ *European Journal of Political Research* 33: 475–496.
- Boogaards, Matthijs. 2000. „The Uneasy Relationship between Empirical and Normative Types in Consociational Theory.“ *Journal of Theoretical Politics* 12 (4): 395–423.

Bose, Sumantra. 2005. "The Bosnian State a Decade after Dayton." *International Peacekeeping* 12 (3): 322–335.

„Bosnia By the Numbers: Bureaucracy Amid Bad Times.” Rferl. 13. 2. 2014 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/bosnia-by-the-numbers/25262916.html>> (16. 4. 2019)

„Bosnia peace envoy sacks 2 police officers.“ Upi, 9. 6. 2009 (online). Dostupné z: <https://www.upi.com/Top_News/2009/06/09/Bosnia-peace-envoy-sacks-2-police-officers/37341244571939/> (3. 4. 2019)

„Bosnia-Herzegovina.” 2017. *European Forum for Democracy and Solidarity*. (online). Dostupné z: <<https://www.europeanforum.net/countries/bosnia-herzegovina>> (12. 4. 2019)

„Bosnia and Herzegovina 2007 Progress Report.“ 2007. Commission of the European Communities. (online). Dostupné z: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2007/nov/bosnia_herzegovina_progress_reports_en.pdf>

“Bosnia and Herzegovina 2011 Progress Report.” 2011, European Commission. (online). Dostupné z: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/ba_rapport_2011_en.pdf> (25. 4. 2019)

Bringa, Tone. 1993. „National Categories – National Identification and Identity Formation in ‘Multinational’ Bosnia.“ *Anthropology of East Europe Review* 11 (1–2): 80–89.

Brljavac, Bedrudin. 2011. „Leviathan or Democracy? The Case of Post-war Bosnia and Herzegovina.“ *Perspectives in Politics* 3 (1): 117–133.

Brljavac, Berdudin. 2012. “Examining Constitutional Changes in Bosnia and Herzegovina: Hampering the Europeanization Process?” *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences* 14 (4): 18–28.

Burg, Steven L., Paul S. Shoup. 1999. *The War in Bosnia and Herzegovina – Ethnic conflict and International Intervention*. New York: M. E. Sharpe.

Cabada, Ladislav, Jakub Charvát, Ondřej Stulík. 2015. *Současná komparativní politologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.

Cabada, Ladislav. 2004. „Bosna a Hercegovina.“ Pp 60 in Michal Kubát (ed.). Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o.

„Case of Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina.“ 2009. European Court of Human Rights – HUDOC, (online). Dostupné z: <[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:\[2\],%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22dmdocnumber%22:\[%22860268%22\],%22itemid%22:\[%22001-96491%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:[2],%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22dmdocnumber%22:[%22860268%22],%22itemid%22:[%22001-96491%22]})> (16. 4. 2019)

Constitution of Bosnia and Herzegovina. OSCE. 1995. (online). Dostupné z: <<https://www.osce.org/bih/126173?download=true>> (16. 2. 2019)

„Constitution of Republika Srpska.“ *Narodnaskupstinars.net*, (online). Dostupné z: <http://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/eng/USTAV-RS_English.pdf> (29. 3. 2019)

„Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina.“ *Bihdaytonproject.com*, (online). Dostupné z: <<http://www.bihdaytonproject.com/wp-content/uploads/2011/06/fbih-constitution.pdf>> (29. 3. 2019)

Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina (jus.unitn). 2000. „Partial Decision“ Dostupné z: <http://www.jus.unitn.it/download/gestione/jens.woelk/20111028_1108U-5-98-DO-2.pdf> (4. 4. 2019)

Council of Europe (coe). 2018. „Action Plan for Bosnia and Herzegovina 2018-2021.“ Dostupné z: <<https://rm.coe.int/bih-action-plan-2018-2021-en/16808b7563>> (13. 4. 2019)

Council of the European Union. 2009. „Council conclusions on enlargement/stabilization and association process.“ (online). Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/111830.pdf> (6. 4. 2019)

Cousens, M. Elizabeth. 1997. „Making Peace in Bosnia Work.“ *Cornell International Law Journal* 30 (10): 789–818.

Cox, Marcus, Gerald Knaus. 2003. „Open letter to lord Ashdown.“ *European Stability Initiative*. 16. 7. 2003 (online). Dostupné z: <https://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_60.pdf> (4. 4. 2019)

Dahl, Robert. 1982. *Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs. Control*. New Haven: Yale University Press.

„Dayton 2 Debate, Serbia-Kosovo Talks Reflect Balkans Spiralling Out of Control.“ Balkaninsight.com 2019. (online). Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2019/02/12/dayton-2-debate-serbia-kosovo-talks-reflect-balkans-spiralling-out-of-control/> (16. 2. 2019)

De Munter, André. 2018. „Země západního balánu.“ *Europarl.europa.eu*, říjen 2018 (online). Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/cs/FTU_5.5.2.pdf (13. 4. 2019)

Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina and European Union Special Representative in Bosnia and Herzegovina. (*euroba.ba*). 2009. „Our role.“ Dostupné z: http://europa.ba/?page_id=462 (5. 4. 2019)

Dočekalová, Pavla, Kamil Švec. 2010. *Úvod do politologie*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Donais, Timothy. 2013. „Power Politics and the Rule of Law in Post-Dayton Bosnia.“ *Studies in Social Justice*. 7 (2), 189–210.

Doorenspleet, Renske, Ammar Maleko. 2018. „Understanding Patterns of Democracy: Reconsidering Societal Divisions and Bringing Societal Culture Back In.“ Pp 11 in Michaelina Jakula, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup (eds.). *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*. London: Palgrave Macmillan.

Dragojlovic, Mladen. 2018. „Valentin Inzko: 'Peace is more than just an absence of war.'“ *Balkaneu.com*, 25. 5. 2018 (online). Dostupné z: <https://balkaneu.com/valentin-inzko-peace-is-more-than-just-an-absence-of-war/> (3. 4. 2019)

Dragojlovic, Mladen. 2018b. „Political games for the election of the new BiH Council of Ministers.“ *Balkaneu.com*, 28. 12. 2018 (online). Dostupné z: <https://balkaneu.com/political-games-for-the-election-of-the-new-bih-council-of-ministers/>

Elections in Bosnia and Herzegovina 2018. Parties and Elections in Europe. (online) Dostupné z: <http://www.parties-and-elections.eu/bosnia-herzegovina.html> (16. 2. 2019)

„EU Projects in BiH.“ *Euroba.ba*, 2019. (online). Dostupné z: http://europa.ba/?page_id=558 (24. 4. 2019)

„EUD/EUSR – Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina and European Union Special Representative.” Eubih, 2013. (online). Dostupné z: <<http://www.eubih.eu/eu-delegation-eu-special-representative-in-bih>> (24. 4. 2019)

EUFOR Operation Althea European Union Military Operation Bosnia and Herzegovina (euforbih). 2019. “Common Security and Defence Policy.” Dostupné z: <http://www.euforbih.org/eufor/images/pdfs/Mission_Factsheet_1903.pdf> (13. 4. 2019)

European Commission (Ec.europa). 2018. „Bosnia and Herzegovina 2018 Report.“ (online). Dostupné z: <<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-bosnia-and-herzegovina-report.pdf>> (18. 4. 2019)

European commission for democracy through law (Venice commission). 2005. „Opinion on the constitutional situation in Bosnia and Herzegovina and the power of the high representative.“ Dostupné z: <[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2005\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2005)004-e)> (4. 4. 2019)

European commission for democracy through law (Venice commission). 2011. “The Judicial Power in Bosnia and Herzegovina.” Dostupné z: <[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2011\)096rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2011)096rev-e)> (13. 4. 2019)

Fakhoury, Tamirace. 2009. *Democracy and Power-Sharing in Stormy Weather: the Case of Lebanon*. Wiesenbaden: VS Verlag.

Freedom House. 2018. „Nations in Transit 2018.“ Dostupné z: <<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/bosnia-and-herzegovina>> (26. 3. 2019)

Freedom House. 2019. „Freedom in the World 2019.“ Dostupné z: <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/bosnia-and-herzegovina>> (26. 3. 2019)

Friedman, Francine. 2004. *Bosnia and Herzegovina – A Polity on the Brink*. London: Routledge.

Friedman, Frinacine. 1996. *The Bosnian Muslims: Denial of a Nation*. Westview: Oxford.

Fukuyama, Francis. 2005. „Building Democracy After Conflict: ‘Stateness first.’“ *Journal of Democracy* 16 (1): 84–88.

Gavrić, Saša, Damir Banović, Mariña Barreiro. 2013. *The Political System of Bosnia and Herzegovina – Institutions – Actors – Process*. Sarajevo: Sarajevo Open Centre.

Gul, Kayhan, Talha Ozturk. 2019. „Bosnia-Herzegovina fails to form gov't in over 3 months.“ Anadolu Agency, 15. 1. 2019 (online). Dostupné z: <<https://www.aa.com.tr/en/europe/bosnia-herzegovina-fails-to-form-govt-in-over-3-months/1365249>> (13. 4. 2019)

Hayden, Robert. 2012. *From Yugoslavia to the Western Balkans*. Leiden: BRILL

Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál

Hladký, Ladislav. 1997. „Bosenští Muslimové (Bosňáci) – proces vzniku národa.“ *Historický obzor* 8 (5/6): 112–118.

Hladký, Ladislav. 2005. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Hladký, Ladislav. 2006. „Daytonská smlouva a její uvedení do života. *Středoevropské politické studie* 8 (2–3): 316-326. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4181/6084> (6.2.2019)

Hop, ire. 2019. „Karadžić dostal doživotí. Haagský soud zpřisnil bývalému vůdci bosenských Srbů trest.“ ČT24, 20. 3. 2019 (online). Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2765315-karadzic-dostal-dozivoti-haagsky-soud-zprisnil-byvalemu-vudci-bosenskych-srbu-trest>> (5. 4. 2019)

Hopkins, Valerie. 2018. „‘He put Busnia back together’: Paddy Ashdown’s efforts in war-torn country hailed.“ Ft, 23. 12. 2018 (online). Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/statni-vyznamenani-zeman.A190329_094418_domaci_bur?> (4.4. 2019)

Horowitz, Donald. 2002. „Constitutional Design: Proposals Versus.“ Pp 15 in Andrew Reynolds (ed.). *The architecture of Democracy. Constitutional Design, Conglict Management and Democracy*. New York: Oxford University Press

„HR Inzko urges politicians to focus on reforms.“ Ba.n1info, 4. 5. 2018 (online). Dostupné z: <<http://ba.n1info.com/English/NEWS/a258466/HR-Inzko-urges-politicians-to-focus-on-reforms.html>> (3. 4. 2019)

Hricová, Helena. 2008. „Bosna a Hercegovina: Země neslučitelných nacionalismů?“ Pp 282 in Canada (ed.) Komparace politických systémů. Nové demokracie střední a východní Evropy. Praha: Oeconomica.

Hronešová, Jessie. 2012. *Everyday Ethno-National Identities of Young People in Bosnia and Herzegovina*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.

Hulsey, John. 2016. „Party Politics in Bosnia and Herzegovina.“ Pp 41 in Soeren Keil, Valery Perry (eds). *State-Building and Democratization in Bosnia and Herzegovina*. Abingdon: Routledge.

Human Rights Watch. 2019. „Bosnia and Herzegovina – Events of 2018.“ Dostupné z: < ≤ <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/bosnia-and-herzegovina>> (26. 3. 2019)

Huszka, Beata. 2017. „The EU's Changing Conditionality on Anti-Discrimination in Bosnia and Herzegovina“. *European Yearbook of Human Rights 2017*, (online). Dostupné z: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3033105> (21. 4. 2019)

Chandler, David. 2007. „The high representative for Bosnia still runs it like a feudal fiefdom.“ *The Guardian*, 20.1. 2007 (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/nov/20/russia.eu>> (3. 4. 2019)

Chandler, David. 2006. „State-Building Bosnia: The Limits of Informal Trusteeship.“ *International Journal of Peace Studies* 11 (1): 17–38.

Charvát, Jakub. 2018. „Konsociační demokracie a její alternativy v plurálních společnostech: příspěvek k 50. výročí jedné teorie.“ *Acta Politologica* 10 (3): 80–97.

Christian Schwarz-Schilling – poslední vysoký představitel mezinárodního společenství v Bosně a Hercegovině. (nato.int). 2006. Dostupné z: <<https://www.nato.int/docu/Review/2006/issue1/czech/interview.html>>

„Chronology of the Presidency of BiH.“ *Presidency of Bosnia and Herzegovina – predsjednistvobih.ba*, (online). Dostupné z: < <http://predsjednistvobih.ba/hron/default.aspx?id=10074&langTag=en-US>> (26. 3. 2019)

Chytilík, Roman, Petr Hušek. 2004. „Většinové volební systémy.“ Pp 64 in Roman Chytilík, Jakub Šedo (eds.). *Volební systémy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

„Interview: Valentin Inzko, EU Special Representative and High Representative in BiH: „We will prevent any conflict.“ 2009a Ohr.int, (online) Dostupné z: <<http://www.ohr.int/?p=35350>> (6. 4. 2019)

Ipsos Public Affairs. 2017. „Public Opinion Poll. Bosnia and Herzegovina.“ Dostupné z: <<https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20BIH%202017%20polling%20FINAL.pdf>> (5. 4. 2019)

„It’s Complicated: Bosnia’s Byzantine System of Government.“ rferl.org, 2018a. (online). Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/its-complicated/29538308.html> (11. 2. 2019)

Jarrett, Henry. 2018. „The Limits of Consociational Power Sharing.“ Pp 35 in Michaelina Jakula, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup (eds.). *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart’s Theory of Political Accommodation*. London: Palgrave Macmillan.

JFC Naples/AFSOUTH (afsouth.nato). 2012. “1951-2009: Over fifty years working for peace and stability.” Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20110927185959/http://www.afsouth.nato.int/JFCN_Factsheets/JFC_Naples_history.html>

Judt, Tony. 2008. *Poválečná Evropa – Dějiny od roku 1945*. Praha: Slovart.

Jukic, Elvira M. 2011. „Bosnia Counts Millions Spent On Administration.“ *Balkaninsight.com*, 26. 12. 2011. (online). Dostupné z: <<https://balkaninsight.com/2011/12/26/bosnia-counts-millions-spent-on-administration/>>

Jukić, Velimir. 2013. *Cenzus of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina.

Kaiser, André. 1997. „Types of Democracy. From Classical to New Institutionalism.“ *Journal of Theoretical Politics* 9 (4): 419–444.

Kasapović, Mirjana. 2005. “Bosnia and Herzegovina: Consociational or Liberal Democracy?” *Politička misao* 42 (5): 3–30.

Kasum, Damir. 2007. „Etnický konflikt v Bosně a Hercegovině.“ Pp 81 in Tomáš Šmíd, Vladimír Vařura (eds.). *Etnické konflikty v post-komunistickém prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Keil, Soeren. 2012. "Federalism as a Tool of Conflict-Resolution: The Case of Bosnia and Herzegovina." *L'Europe en Formation* 1 (363): 205–218.

Keil, Soeren. 2013. *Multinational Federalism in Bosnia and Herzegovina*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.

Kelly, Ben. 2019. „Why is there no government in Northern Ireland and how did power-sharing collapse?“ *independent.co.uk*, 14. 2. 2019. (online). Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/northern-ireland-talks-latest-updates-stormont-power-sharing-deal-what-deal-look-sinn-fein-dup-deal-a8711691.html> (16. 2. 2019)

Keränen, Outi. 2017. *The Contentious Politics of State building – Strategies and Dynamics*. Abingdon: Routledge.

Kovacevic, Danijel. 2018. "US Accuses Bosnian Serbs of 'Trying to Deny History.'" *Balkaninsight.com*, 16. 8. 2018. (online). Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2018/08/16/united-states-accused-bosnian-serb-authorities-of-attempting-to-deny-its-history-08-16-2018/> (1. 4. 2019)

Kubát, Michal. 1998. „Volby, fragmentace a polarizace stranického systému a politická nestabilita v České republice.“ *Politologický časopis* 3 (2): 231–243.

Lakić, Mladen. 2019. „Bosnia's Nationalist Leaders Move Closer to Forming Govt.“ *Balkaninsight.com*, 19. 3. 2019 (online). Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2019/03/19/bosnias-nationalist-leaders-move-closer-to-forming-govt/> (24. 4. 2019)

Lakić, Mladen. 2019. "Bosnia's Post-Election Deadlock Stalls Progress Towards NATO." *Balkaninsight.com*, 25. 4. 2019 (online). Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2019/04/25/bosnias-post-election-deadlock-stalls-progress-towards-nato/> (25. 4. 2019)

Latal, Srečko. 2009. "Dodik Slams Butmir Package, Proposes New Talks." *Balkaninsight.com*, 23. 10. 2009 (online). Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2009/10/23/dodik-slams-butmir-package-proposes-new-talks/> (6. 4. 2019)

Law on the Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina. 1997. "sipa.gov.ba" (online). Dostupné z: <http://www.sipa.gov.ba/assets/files/laws/en/vm30-03.pdf> (12. 4. 2019)

- Lehmbruch, Gerhard. 1967. *Politisches System und Kultur in der Schweiz und in Österreich*. Tübingen: Mohr.
- Lijphart, Arend, 1985. *Power-Sharing in South Africa*. Berkeley: Institute of International Studies, University of California.
- Lijphart, Arend. 1968a. *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley: University of California Press.
- Lijphart, Arend. 1968b. „Typologies of Democratic Systems.“ *Comparative Political Studies*. 1 (1): 3–44.
- Lijphart, Arend. 1969. „Consociational Democracy.“ *World Politics* 21 (2): 207–225.
- Lijphart, Arend. 1977. *Democracy in Plural Societies. A comparative exploration*. New Haven and London: Yale University Press.
- Lijphart, Arend. 1979. „Consociation and Federation: Conceptual and Empirical Links.“ *Canadian Journal of Political Science* 12 (3): 499–515.
- Lijphart, Arend. 1996. „The Puzzle of Indian Democracy: A Consociational Interpretation.“ *American Political Science Review* 90 (2): 258–268.
- Lijphart, Arend. 1999. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven: Yale University Press.
- Lijphart, Arend. 2002. „The Wave of Power-sharing Democracy.“ Pp 37 in Andrew Reynolds (ed.). *The architecture of Democracy. Constitutional Design, Conflict Management and Democracy*. New York: Oxford University Press
- Lijphart, Arend. 2004. „Constitutional Design for Divided Societies.“ *Journal of Democracy* 15 (2): 96–108.
- Lijphart, Arend. 2018. „Consociationalism After Half a Century.“ Pp 1 in Michaelina Jakula, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup (eds.). *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*. London: Palgrave Macmillan
- Lorwin, Val R. 1971. „Segmented Pluralism: Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies.“ *Comparative Politics* 3 (2): 141–175.
- Lustick, Ian S. 1997. „Lijphart, Lakatos and Consociationalism.“ *World Politics* 50 (1): 88–117.

McRae, Kenneth D. 1979. "Comment: Federation, Consociation, Corporatism: An Addendum to Arend Lijphart." *Canadian Journal of Political Science*. 12 (3), 517–522.

Melichar, Hynek. 2005. „Dlouhý Velký pátek: konsociationalismus a mírový proces v Severním Irsku, 1973-1998.“ *Mezinárodní vztahy* 40 (4): 28-49.

Mill, John Stuart. 2008. *Considerations on Representative Government*. New York: Liberal Arts Press.

„Milorad Dodik: Republika Srpska is fully prepared for Secession from Bosnia and Herzegovina.“ *Sarajevotimes.com*, 25. 1. 2019 (online). Dostupné z: <<http://www.sarajevotimes.com/milorad-dodik-republika-srpska-is-fully-prepared-for-secession-from-bosnia-and-herzegovina/>> (12. 4. 2019).

Moore, Patrick. 2007. „Bosnia-Herzegovina: Serbs Protest Imposed Reforms, But Is It Smoke Or Fire?“ *rferl*, 30. 10. 2007 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1079050.html>> (3. 4. 2019)

Morrison, Fred L. 1996. „The Constitution of Bosnia-Herzegovina.“ *Constitutional Commentary* 13 (2): 145–157. Dostupné z: <https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/167305/13_02_Morrison.pdf?sequence=1> (7.4. 2019)

Mujanović, Jasmin. 2014. „It’s spring at least in Bosnia and Herzegovina.“ *Aljazeera.com*, 11. 2. 2014 (online). Dostupné z: <<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/02/it-spring-at-last-bosnia-herzegov-2014296537898443.html>> (25. 4. 2019)

Novák, Miroslav. 1999. „Je konsensuální „model“ demokracie nejlepší?“ *Sociologický časopis* 34 (2): 131–144.

Novák, Miroslav. 2001. *Jakou demokracii pro nové demokraci? Konsensuální model, efektivita a kulturně homogenní země*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Oberschall, Anthony. 2007. *Conflict and Peace Building in Divided Societies. Responses to ethnic violence*. Abingdon: Routledge

Office of the High Representative (OHR). 2015. „General information.“ Dostupné z: <http://www.ohr.int/?page_id=1139>

Office of the High Representative (OHR). 2015a. „Peace Implementation Council.“ Dostupné z: <http://www.ohr.int/?page_id=1220>

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). 1995. „The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina.“ Dostupné z: <<https://www.osce.org/bih/126173?download=true>> (25. 3. 2019)

Paris, Roland. 2004. *At War's End. Building Peace After Civil Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.

Parliament Assembly Monitoring Committee. 2017. „Honouring of obligations and commitments by Bosnia and Herzegovina“. *Council of Europe*, (online). Dostupné z: <<http://website-pace.net/documents/19887/3258251/20181215-+rapport-BosnieHerzegovine-EN.pdf/babe97e7-e41a-4d98-a541-b5b9d12677b9>> (6. 4. 2019)

„Parties in the Parliamentary assembly of BiH.“ *Parliamentary assembly of Bosnia and Herzegovina* – *parlament.ba*, (online). Dostupné z: <<https://www.parlament.ba/Content/Read/27?title=Statisti%C4%8Dkipodaci>> (26. 3. 2019)

Pasic, Lana. 2013. „How many are we? Bosnia's first post-war census.“ *Aljazeera*, 1. 10. 2013 (online). Dostupné z: <<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/10/how-many-are-bosnia-first-post-war-census-2013101131831546241.html>> (3. 4. 2019)

Perry, Valery. 2015. „Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina: Does the Road to Confederation go through the EU?“ *International Peacekeeping*. 22 (5), 490–510.

Peter, Mateja. 2016. „No Exit: The Decline of the International Administration in Bosnia and Herzegovina.“ Pp 131 in Soeren Keil, Valery Perry (eds). *State-Building and Democratization in Bosnia and Herzegovina*. Abingdon: Routledge.

„PIC Bonn Conclusions.“ *Ohr.int*, (online). Dostupné z: <<http://www.ohr.int/?p=54137&print=pdf>> (3. 4. 2019)

„Popis stanovništva 1991“, *Federalni zavod za statistiku* (online). Dostupné z: <<http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/>> (12. 2. 2019)

Prism Research, 2013. „Public Opinion Poll Results.“ Dostupné z: <<https://www.undp.org/content/dam/unct/bih/PDFs/Prism%20Research%20for%20UN%20RCO%20Statistical%20report.pdf>> (5. 4. 2019)

„Protection of the vital national interest.“ *Parliamentary assembly of Bosnia and Herzegovina* – *parlament.ba*, (online). Dostupné z: <<https://www.parlament.ba/Content/Read/39?title=Vitalnacionalniinteres&lang=en>> (28. 3. 2019).

Prtina, Srdjan. 2005. „Východní“ vs. „západní“ koncept nacionalismu: Případ Bosny a Hercegoviny.“ *Politologický časopis*. 12 (1), 27–39.

„Public administration reform.“ *Euroba.ba*, 2019a. (online). Dostupné z: <http://europa.ba/?page_id=566>

Recknagel, Charles. 2016. „Bosnia Erupts In Feuding Over New Census Data.“ *Rferl*, 30. 6. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/bosnia-census-results-spark-feuding/27831183.html>> (2. 4. 2019)

Reilly, Benjamin, Andrew Reynolds. 1999. *Electoral Systems and Conflict in Divided Societies*. Washington DC: National Academy Press.

Reilly, Benjamin, Andrew Reynolds. 2000. „Electoral Systems and Conflict in Divided Societies.“ Pp 420 in Paul C. Stern, Daniel Druckman (eds.). *International Conflict Resolution After the Cold War*. Washington D.C.: National Academies Press.

Reilly, Benjamin. 2006. *Democracy and Diversity: Political Engineering in the Asia-Pacific*. New York: Oxford University Press.

„Resolution 781.“ 1992. *Unscr.com*, (online). Dostupné z: <<http://unscr.com/en/resolutions/doc/781>> (13. 4. 2019)

Rožić, Peter. 2013. „Consociational Electoral Engineering Revisited: Findings from Bosnia and Herzegovina.“ *Romanian Journal of Political Science* 13 (2): 4–39.

Ruge, Majda. 2018. „The Electoral Crisis in Bosnia and Herzegovina.“ 8. 3. 2018 (online) Dostupné z: <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-electoral-crisis-in-bosnia-and-herzegovina>> (3. 4. 2019)

Rza, 2010. „Zemřel „buldozer“ americké diplomacie Richard Holbrook.“ *ČT24*, 14. 12. 2010 (online). Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1298044-zemrel-buldozer-americke-diplomacie-richard-holbrooke>> (26. 3. 2019)

Sandić-Hadžihasanović, Gordana, Alan Crosby. 2019. "Bosnian Government Bickering Costs It Seat At Council of Europe Assembly." Rferl, 9. 4. 2019 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/bosnian-government-bickering-costs-it-seat-at-council-of-europe-assembly/29871195.html>> (12. 4. 2019)

Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: Slon.

„Serb Nationalist Wins Bosnia Presidency Seat in Ethnically Charged Election.“ rferl.org, 2018b. (online). Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/bosnia-herzegovina-presidency-election-russia-dodik/29530509.html> (16. 2. 2019)

Schwimmer, Walter. 2002. „Bosnia and Herzegovina – The Council of Europe’s contribution to the judicial reform.“ 13. 3. 2002 (online). Dostupné z: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e26b0>

Smrčková, Markéta. 2006. „Bosna a Hercegovina: etnonáboženská situace a fungování konsociačního modelu.“ Časopis pro politiku a mezinárodní vztahy. (online). Dostupné z: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/bosna-konsociacni> (12. 2. 2019)

Supová, Tereza. 2007. „Lajčák: ‘Without police reform, the door to the EU will be closed’“ ohr, 21. 9. 2007 (online). Dostupné z: <<http://www.ohr.int/?p=38487>> (2. 4. 2019)

Szewczyk, Bart M. J. 2010. *The EU in Bosnia and Herzegovina: powers, decisions and legitimacy*. Condé-sur-Noireau: European Union Institute for Security Studies.

T.J. 2013. “The Sejdic-Finci question.” Economist, 9. 10. 2013 (online). Dostupné z: <<https://www.economist.com/eastern-approaches/2013/10/09/the-sejdic-finci-question>> (7. 4. 2019)

Tamkin, Emily. 2018. „Bosnia Is Teetering on the Precipice of a Political Crisis. Foreignpolicy, 21. 3. 2018 (online). Dostupné z: <<https://foreignpolicy.com/2018/03/21/bosnia-is-teetering-on-the-precipice-of-a-political-crisis-balkans-election-law-dodik/>> (5. 4. 2019)

Taylor, Rupert. 2001. „Northern Ireland: Consociation or Social Transformation?“ Pp 36 in John McGarry (ed.). *Northern Ireland and the Divided World*. New York: Oxford University Press

Tejchman Miroslav. 2016. *Balkán ve 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum.

The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. OSCE. 1995a. (online) Dostupné z: <<https://www.osce.org/bih/126173?download=true>> (2. 4. 2019)

Thompson, Wayne C. 2018. *Nordic, Central and Southeastern Europe 2018-2019*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Tirak, Goran. 2010. „The Bosnian Hiatus: A Story of Misinterpretations.“ Centre for European Policy Studies. (online). Dostupné z: <<http://www.populari.org/files/docs/62.pdf>> (5. 4. 2019)

Toè, Rudolfo. 2015. „Russia Repeats Call for Closure of Bosnia’s OHR.“ *Balkaninsight.com*, 25. 11. 2015 (online). Dostupné z: <<https://balkaninsight.com/2015/11/25/dayton-anniversary-rises-new-questions-about-future-of-ohr-11-24-2015/>> (6. 4. 2019)

Touquet, Heleen. 2009. „Multi-ethnic Parties in Bosnia-Herzegovina: Nasa Stranka and the Paradoxes of Postethnic Politics.“ Příspěvek přednesený na konferenci ECPR General Conference Postdam. 10–12. 9. 2009.

„United Nations Protection Force.“ Un.org, září 1996 (online). Dostupné z: <https://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unprof_b.htm> (17. 4. 2019)

„Vitalni nacionalni interes.“ *Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine*, (online). Dostupné z: <<https://www.parlament.ba/Content/Read/39?title=Vitalninacionalniinteres>> (31.3. 2019)

Vulliamy, Ed. 2005. „Farewell, Sarajevo.“ *Theguardian*, 2. 11. 2005 (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2005/nov/02/warcrimes.politics>> (4. 4. 2019)

“What is agreed at the Meeting of Republika Srpska President and Entity Parties?” *Sarajevotimes*, 3.4. 2019c (online). Dostupné z: <<https://www.sarajevotimes.com/what-is-agreed-at-the-meeting-of-republika-srpska-president-and-parties-in-that-entity/>> (24. 4. 2019)

Woelk, Jens. 2016. “The Constitutional Transition of Bosnia and Herzegovina between Nationalism and European Conditionality.” Pp 23 in Ludovica Benedizione, Valentina Rita Scotti (eds.). *Twenty years after Dayton. The Constitutional Transition of Bosnia and Herzegoviny*. Rome: LUISS University Press.

Zahar, Marie-Joelle. 2005. „The Dichotomy of International Mediaton and Leader Intransigence: The Case of Bosnia and Herzegovina.“ Pp 123 in Ian O’Flynn, David Russell (eds), *New Challenges for Power-Sharing: Institutional and Social Reform in Divided Societies*. Londo: Pluto Press.

Zakaria, Fareed. 1997. „The Rise of Illiberal Democracy.“ *Foreign Affairs* 76 (6): 22–43.

Zdeb, Aleksandra. 2017. “Prud and Butmir Processes in Bosnia and Herzegovina: Intra-ethnic Competition from the Perspective of Game Theory.” *Ethnopolitics* 16 (4): 369–387.

SEZNAM ZKRATEK

BiH – Bosna a Hercegovina, Bosna

DB – Distrikt Brčko

DF – Demokratická fronta

DPA – Daytonská mírová dohoda

ECHR – Evropský soud pro lidský práce

EU – Evropská unie

FBiH – Federace Bosny a Hercegoviny

HDZ – Chorvatské demokratické společenství

ICTY – Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

IFOR – The Implementation Force

IPA – Nástroj předvstupní pomoci

NATO – Severoatlantická aliance

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OHR – Úřad vysokého představitele

HR – Vysoký představitel

OSN – Organizace spojených národů

PIC – Rada pro implementaci míru

RS – Republika srbská

RF – Ruská federace

SAA – Stabilizační a asociační dohoda

SDA – Strana demokratické akce

SDP – Sociálně demokratická strana

SDS – Srbská demokratická strana

SFOR – Mezinárodní mírová mise NATO v Bosně

SFRJ – Socialistická federativní republika Jugoslávie

SNSD – Aliance nezávislých sociálních demokratů

UNPROFOR – United Nations Protection Force

USA – Spojené státy americké

ÚS BIH – Ústavní soud Bosny a Hercegoviny

VNI – Ochrana vitálních zájmů

PŘÍLOHY

Příloha č.1: Rozhovor s Janem Pšenidou

Jan Pšenica – Riaditeľ odboru štátov juhovýchodnej Európy a Turecka, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky, 5. 4. 2019

1. Co vnímáte jako největší problém současné Bosny a Hercegoviny?

Závisí od toho, z akej stránky sa na problematiku nazerá. Hoci je BaH krajinou bohatou na prírodné a ľudské zdroje, niekoľko tisíc ľudí z nej každoročne odchádza do rozvinutých krajín. Jadro problémov je v manažovaní spoločnosti zo strany politických elít. Tie v záujme zachovania, alebo posilnenia svojho postavenia vo svojich verejných vystúpeniach kladú dôraz na minulosť, na to, čo národy a obyvateľov BaH skôr rozdeľuje a nie na to, čo ich spája. Tým vo verejnom priestore udržiavajú vedomie minulého konfliktu a naznačujú, že tento ešte nebol vyriešený. Následne, vo verejných vystúpeniach, a to nielen počas predvolebných kampaní, sú málo prítomné myšlienky hľadania kompromisu a riešení, ktoré by boli prospešné pre všetkých (a nielen pre niekoho – vlastnú etnickú skupinu).

2. Podle mnohých autorů, Bosna a Hercegovina naplňuje principy konsociační demokracie – teorie nizozemského politologa Arenda Lijpharta, která je charakteristická přítomností vlády velké koalice politických lídrů zastupující všechny důležité segmenty pluralitní společnosti, druhým charakteristickým znakem je vzájemné menšinové veto, které má zajistit dodatečnou ochranu zájmů všech menšin. Dalším znakem je proporcionalita, která má být celosystémová a všudypřítomná. Vysoký stupeň autonomie pro každý segment za účelem spravování svých vnitřních záležitostí je posledním typickým znakem. Na kolik se podle Vás tento konsociační model v zemi osvědčil v praxi? Které nástroje jsou podle Vás funkční či naopak velice nefunkční pro bosenský politický systém? Domníváte se, že by nějaké jiné politické uspořádání vyhovovalo zemi více?

Nie som politológ, ale pokiaľ viem, predpokladom úspechu konsociačnej demokracie je, aby spolupráca a hľadanie kompromisov zreteľne prevládali nad konfrontáciou. Preto hoci BaH, ako segmentovaná spoločnosť vo viacerých rovinách by bola vhodným priestorom pre takéto

typ demokracie, politická kultúra preferujúca skôr konflikt na úkor kompromisu limituje aplikáciu uvedeného modelu v praxi.

3. Co pro Vás představuje Daytonska dohoda? Měla by být zachována ve stávající podobě? Měla by být upravena či nahrazena „Daytonem II“?

Daytonska dohoda umožnila zastaviť zabíjanie a vojnový konflikt. V čase jej podpisu sa nepredpokladalo, že dohoda zostane platná aj ďalších vyše 20 rokov. Medzinárodné spoločenstvo predpokladalo, že postupom času sa vo vnútri krajiny vytvorí spoločenský tlak, ktorý by za pomoci medzinárodného spoločenstva vyústil do prijatia novej ústavy krajiny. Žiaľ, napriek masívnej podpore medzinárodného spoločenstva, politickej a finančnej, sa tak nestalo. Neverím, že by cesta vpredu viedla cez prípadný „Dayton 2“. Doplním, že ani súčasný Dayton nie je úplne naoktrojovaným/nanúteným riešením, pretože na finálne znenie dohody mali vplyv aj jej signatári zastupujúci 3 hlavné národy BaH: A. Izetbegović, F. Tudjman a S. Milošević. Ideálne by bolo, keby sa na novej ústave krajiny dohodli len domáce politické sily. V reálnom svete sa ale ukazuje, že bez nejakej pomoci zo strany medzinárodného spoločenstva to zrejme možné nebude. Dôležité je nájsť vhodný pomer medzi domácimi s zahraničnými hráčmi s tým, že hlavnú úlohu by predsa len mali mať hráči domáci.

4. Jak vnímáte roli Vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu? Je podle Vás systémově prospěšná? Do jaké míry ovlivnil Úřad vysokého představitele ne/funkčnost politického systému v zemi? Jaký by byl podle Vás scénář ve chvíli, kdy by zemi opustily všechny zapojené mezinárodní organizace?

Odpoveď na túto otázku vyplýva z predchádzajúcej. Vysoký predstaviteľ bol veľmi dôležitý najmä v povojnovom období pri sfunkčnení inštitúcií a obnove krajiny. Myslím si, že v r. 1995 si nikto nemyslel, že vysoký predstaviteľ bude v krajine plniť svoje úlohy aj v r. 2019. Pre zatvorenie Úradu vysokého predstaviteľa (OHR) boli stanovené podmienky. Konečným cieľom je, aby BaH bol funkčný štát aj bez medzinárodnej prítomnosti (OHR, misia EUFOR/Althea a pod.), aby sa rozvíjal a naplňoval svoje ambície, ako napríklad členstvo v EÚ.

5. Myslíte si, že role Vysokého představitele měla být pouze dočasná, jak bylo původně předpokládáno? Nebo podle Vašeho názoru tato funkce stále plní nezastupitelnou roli v zemi?

Úloha vysokého predstaviteľa bola vždy zamýšľaná ako dočasná. Krajina nemôže byť napríklad členom EÚ a mať vysokého predstaviteľa.

6. V súvislosti s Bosnou a Hercegovinou se hovorí o niekoľko možných scénárioch do budúcnosti. Od tých veľmi pesimistických, ktoré počítajú s tým, že zemi znovu pohltnú válka, až po veľmi optimistické, a sice, že zem prejde potrebné reformy a následne vstúpi do Európskej únie a Severoatlantickej aliance. Jaký scénár je podľa Vás najviac pravdepodobný?

Verím, že k obnoveniu ozbrojeného konfliktu nedôjde. Je ale ťažké uviesť, čo sa stane, pretože to závisí od viacerých parametrov. Závisí to od vývoja v regióne západného Balkánu a najmä od politiky Európskej únie. Tým myslím aj vnútorný vývoj v jej členských štátoch, schopnosť dohodnúť sa na potrebných reformách únie a uskutočniť ich, ako aj na hodnovernosti EÚ smerom do zahraničia, čo smerom k západnému Balkánu znamená aj pokračovanie procesu rozširovania EÚ ako nádeje pre lepšiu budúcnosť.

7. Myslíte si, že spolupráca politických elit naprieč segmenty v BiH napomáha k dosiahnutiu stabilnej demokracie?

O: Na jednej strane môžeme povedať, že demokracia BaH je z istého pohľadu stabilná. Na strane druhej si myslím, že krajine a jej obyvateľom by pomohlo, keby sa politické elity viac sústreďovali na spoločnú budúcnosť a na hľadanie kompromisných riešení.

Příloha č.2: Rozhovor s Drahoslavem Štefánkem

Drahoslav Štefánek – Vedoucí kanceláře Rady Evropy v Bosně a Hercegovině, 10. 4. 2019

1. Co vnímáte jako největší problém současné Bosny a Hercegoviny?

Ako najvacsi problem vnimam momentalne otazku vytvorenia vlady BiH na statnej urovni (Rada ministrov). V zmysle principu „kym nie je dohodnute vsetko, nie je dohodnute nic“, otazka kreovania vlady viac ako 6 mesiacov od volieb je prekazkou aj dalsich procesov napr v parlamente.

2. Podle mnohých autorů, Bosna a Hercegovina naplňuje principy konsociační demokracie – teorie nizozemského politologa Arenda Lijpharta, která je charakteristická přítomností vlády velké koalice politických lídrů zastupující všechny důležité segmenty pluralitní společnosti, druhým charakteristickým znakem je vzájemné menšinové veto, které má zajistit dodatečnou ochranu zájmů všech menšin. Dalším znakem je proporcionalita, která má být celosystémová a všudypřítomná. Vysoký stupeň autonomie pro každý segment za účelem spravování svých vnitřních záležitostí je posledním typickým znakem. Na kolik se podle Vás tento konsociační model v zemi osvědčil v praxi? Které nástroje jsou podle Vás funkční či naopak velice nefunkční pro bosenský politický systém? Domníváte se, že by nějaké jiné politické uspořádání vyhovovalo zemi více?

Osobne som nepocul o konsociacnom modeli, ale je iste, ze model vytvoreny Daytonskou mierovou zmluvou bol postacujuci na zastavenie vojny v rokoch 1992-1995, nie je vsak uplne sposobily pre riadne a kazdodenne fungovanie statu. Krajina bude musi prejst od kolektivnych prav k pravam individualnym, kde budu zaujmy etnik podriadene zaujmu obcanov a statu ako takeho. Nevyhnutne bude zavedenie obcianskeho, nie etnickeho principu. V buducnosti by mala mat BiH napriklad jedneho prezidenta, nie 3 clenov predsednictva. Takisto si myslim, ze kantony vo Federacii BiH su zbytocnym medzičlankom. Krajine by skor vyhovoval federalny model usporiadania s 2 entitami.

3. Co pro Vás představuje Daytonská dohoda? Měla by být zachována ve stávající podobě? Měla by být upravena či nahrazena „Daytonem II“?

Uloha Vysokeho predstaviteľa (OHR) bola určite nevyhnutná predovšetkým pri budovaní inštitúcií či na stanovnej, lebo úrovni entít. OHR už nevykonáva tzv. Bonnske právomoci, ale myslím, že ešte nepríšiel čas na úplne odstránenie tohto postu. Je však jasné, že krajina vážne aspirujúca do EÚ nemôže mať takýto inštitucionálny prvok vo svojom systéme. K scenáru opustenia všetkých medzinárodných organizácií – BiH by asi nebola trvale udržateľnou predovšetkým z ekonomického hľadiska, medzinárodné inštitúcie stále suplujú veľa riadnych funkcií štátu. 40 % ľudí je zamestnaných v štátnom sektore, pričom platy v štátnom sektore sú vyššie ako v sektore súkromnom. Otázkou je aj bezpečnostné hľadisko, pokiaľ by odišiel EUFOR.

4. Jak vnímáte roli Vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu? Je podle Vás systémově prospěšná? Do jaké míry ovlivnil Úřad vysokého představitele ne/funkčnost politického systému v zemi? Jaký by byl podle Vás scénář ve chvíli, kdy by zemi opustily všechny zapojené mezinárodní organizace?

Uloha a funkcia HR má byť určite dočasná, nejde o demokratický prvok v štandardne fungujúcej demokracii. Krajina nemôže byť členom EÚ a zároveň mať pozíciu Vysokého predstaviteľa.

5. Myslíte si, že role Vysokého představitele měla být pouze dočasná, jak bylo původně předpokládáno? Nebo podle Vašeho názoru tato funkce stále plní nezastupitelnou roli v zemi?

Skor som v dlhodobom horizonte optimista, aj keď vstup do EÚ je skutočne časovo vzdialený. Myslím, že nová vojna nehrozi. Krajina raz vstúpi do EÚ (asi nie skor ako v roku 2030), podľa môjho odhadu však nevstúpi do NATO z dôvodu odporu Republiky srpskej, ktorý sa asi tak ľahko nezmení.

6. V souvislosti s Bosnou a Hercegovinou se hovoří o několika možných scénářích do budoucna. Od těch velmi pesimistických, které počítají s tím, že zemi znovu pohltní válka, až přes ty velmi optimistické, a sice, že země provede patřičné reformy a následně vstoupí do Evropské unie a Severoatlantické aliance. Jaký scénář je podle Vás nejvíce pravděpodobný?

Skor som v dlhodobom horizonte optimista, aj keď vstup do EU je skutočne časovo vzdialený. Myslím, že nová vojna nehrozi. Krajina raz vstúpi do EU (asi nie skor ako v roku 2030), podľa mojho odhadu však nevstúpi do NATO z dôvodu odporu Republiky srpskej, ktorý sa asi tak ľahko nezmení.

7. Myslíte si, že spolupráce politických elit naprieč segmenty v BiH napomáha k dosiahnutiu stabilnej demokracie?

Takáto spolupráca v BiH zatiaľ dlhodobo neexistuje, vytvárajú sa často iba dočasne ad hoc koalície podľa aktuálnych záujmov. Chyba vizionárske a statické myslenie.

Příloha č.3: Rozhovor s Hasanem Dzonlagićem

Hasan Dzonlagić – Občan Bosny a Hercegoviny, 20. 3. 2019

1. Co vnímáte jako největší problém současné Bosny a Hercegoviny?

Současná Bosna a Hercegovina byla řízena mezinárodním společenstvím (USA a EU), které je největším viníkem nefunkčnosti BiH. Bosna a Hercegovina byla zrušena a namísto toho byl vystaven umělý koncept dvou subjektů, který je pro zemi absolutně nepřirozený. Jedná se o umělá etno-teritoria, přičemž jeden z nich – Republika Srbska, byl tvořen etnickými čistkami Bosňáků a Chorvatů během občanské války v letech 92-95. V současné době neexistuje žádná hospodářská, právní ani politická soudržnost subjektů, díky čemuž jsem dospěl k závěru, že největším problémem země je diskriminační ústava Bosny a Hercegoviny, která nezaručuje rovnost práv všem občanům země. Politické strany zastupující etnické skupiny zastávají názor, že by svá práva měly uplatňovat kolektivy, a nikoliv jednotlivci, občané. Což je vynikající základ pro korupci a přinášení podobných, neschopných k moci.

2. Podle mnohých autorů, Bosna a Hercegovina naplňuje principy konsociální demokracie – teorie nizozemského politologa Arenda Lijpharta, která je charakteristická přítomností vlády velké koalice politických lídrů zastupující všechny důležité segmenty pluralitní společnosti, druhým charakteristickým znakem je vzájemné menšinové veto, které má zajistit dodatečnou ochranu zájmů všech menšin. Dalším znakem je proporcionalita,

kteřá má být celosystémová a všudypřítomná. Vysoký stupeň autonomie pro každý segment za účelem spravování svých vnitřních záležitostí je posledním typickým znakem. Na kolik se podle Vás tento konsociační model v zemi osvědčil v praxi? Které nástroje jsou podle Vás funkční či naopak velice nefunkční pro bosenský politický systém? Domníváte se, že by nějaké jiné politické uspořádání vyhovovalo zemi více?

Bosna Hercegovina před rokem 1992 byla příkladem pluralitní společnosti, která velmi fungovala. Rozdíly byly do společnosti zaneseny zločineckou politikou Slobodana Miloševiče v tehdejších SFRY v 90. letech, která způsobila vlnu nacionalismu. Lijphartův model konsociační demokracie v BiH je jen experiment! Koalice vůdců, podezřelá morálka s přístupem k moci která reprezentuje celý národ je nesmysl. Neexistuje žádný lid, národ, který by mohl být vůdcem jen na základě etnika. V Bosně tento přístup a vytvoření „velké koalice vůdců“ s oslabením opozice a každé politické myšlenky, vyjma etnicity, přivedl občany BiH na okraj existence. Pluralitní společnost je bohatství, ne problém! Zásada veta vedla k tomu, že žádný zákon, prostřednictvím kterého mělo dojít k posílení státních institucí, nemůže být přijat, protože zástupci Republiky srbské neumožní převod pravomocí z úrovně entit na státní úroveň. V první řadě posilují instituce entit, což má za následek dysfunkci celostátních institucí BiH. Proporcionalita a parita fungují od dob socialismu a jsou jedinými principy, které jsou respektovány při ustavování moci, ale jsou zneužívány rovněž, protože se vytvářejí podobné, neudržitelné kádry. V Bosně a Hercegovině se tento model ukázal jako špatný, protože BiH není hluboce rozdělenou společností, ani chovatelskou komunitou. Pro Bosnu a Hercegovinu to není přirozený stav. Bosnou se musí stát občané! To jediné je přirozeným stavem této země.

3. Co pro Vás představuje Daytonská dohoda? Měla by být zachována ve stávající podobě? Měla by být upravena či nahrazena „Daytonem II“?
4. Jak vnímáte roli Vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu? Je podle Vás systémově prospěšná? Do jaké míry ovlivnil Úřad vysokého představitele ne/funkčnost politického systému v zemi? Jaký by byl podle Vás scénář ve chvíli, kdy by zemi opustily všechny zapojené mezinárodní organizace?

Vysoký představitel dlouho nehrál žádnou roli, ani jeho přítomnost. Je velmi důležité, aby se BiH stala členem aliance NATO, z důvodu koexistence zemí (Srbsko a Chorvatsko), které neustále předstírají na území BiH. Budoucnost BiH vidím v Evropské Unii a NATO, ale stejní

lidé (USA a EU), kteří naši zemi drží Daytonskou dohodou (která zastavila válku, ale nepřinesla zemi prosperitu), nám musí pomoci se dostat ze svěřací kazajky.

5. Myslíte si, že role Vysokého představitele měla být pouze dočasná, jak bylo původně předpokládáno? Nebo podle Vašeho názoru tato funkce stále plní nezastupitelnou roli v zemi?
6. V souvislosti s Bosnou a Hercegovinou se hovoří o několika možných scénářích do budoucna. Od těch velmi pesimistických, které počítají s tím, že zemi znovu pohltní válka, až přes ty velmi optimistické, a sice, že země provede patřičné reformy a následně vstoupí do Evropské unie a Severoatlantické aliance. Jaký scénář je podle Vás nejvíce pravděpodobný?
7. Myslíte si, že spolupráce politických elit napříč segmenty v BiH napomáhá k dosažení stabilní demokracie?

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá tématem konsociační demokracie nizozemsko-amerického politologa Arenda Lijpharta a jejím fungováním v Bosně a Hercegovině. Cílem práce je na základě analýzy fungování konsociačního uspořádání v Bosně a Hercegovině identifikovat limity konsociačního ústavního inženýrství jakožto nástroje stabilizace demokracie v etno-nábožensky rozdělených společnostech. Práce zodpovídá tři výzkumné otázky, které se přímo či nepřímo konsocionalismu týkají. Otázky řeší faktory, které ovlivnily vznik konsocionalismu v zemi a charakteristické znaky konsociačního uspořádání podle Arenda Lijpharta, jež bosensko-hercegovinský politický systém naplňuje. Diplomová práce zodpovídá také otázky, nakolik se model konsociačního uspořádání osvědčil v praxi a které konkrétní nástroje konsociačního uspořádání se v praxi ukázaly jako funkční/nefunkční pro bosenský politický systém. Rovněž hodnotí roli zástupce mezinárodního společenství v procesu post konfliktní demokratizace a stabilizace země. Konkrétně se zaměřuje na otázku, zda pozice vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu, který je nejen zástupcem mezinárodního společenství v zemi, ale i formálně jejím nejvyšším politickým představitelem, přispívá ke stabilizaci politického systému, či naopak.

Práce zjistila, že ačkoliv Bosna a Hercegovina teoreticky naplňuje všechny charakteristické znaky konsocionalismu dle Arenda Lijpharta, v praxi konsociační režim v zemi nefunguje. Konsociační model v zemi nastavilo mezinárodní společenství jako jediné možné východisko z občanské války. Úřad vysokého představitele pro BiH v průběhu své existence sice napomáhal zajistit fungování konsociačních principů a zpočátku byla jeho existence nevyhnutelná, dnes by však jeho pravomoci měly být postupně omezovány. Jelikož dokud je stát pod kontrolou mezinárodního společenství, kde nejvyšším představitelem země je zahraniční diplomat, nemůžeme mluvit o tom, že je demokratický a nezávislý.

ABSTRACT

The diploma thesis deals with the theory of consociational democracy coined by the Dutch-American political scientist Arend Lijphart and its functioning in Bosnia and Herzegovina. The aim of the thesis is to identify the limits of consociational constitutional engineering as a tool for stabilization of democracy in ethno-religiously divided societies based on the analysis of the consociational arrangement of Bosnia and Herzegovina. The thesis answers three research questions, which are directly or indirectly related to consociationalism. The questions address the factors which influenced the formation of the consociational model in Bosnia and Herzegovina and analyze features of consociationalism, as identified by Lijphart, within the political system of the country. The thesis also answers the question of how well the consociational arrangement worked in practice and which particular tools of consociationalism proved to be functional or non-functional in practice for the Bosnian political system. It also assesses the role of the representative of the international community in the process of post-conflict democratization and country stabilization. Specifically, it focuses on the question whether the High Representative's position in Bosnia and Herzegovina, which is not only about representing the international community in the country, but also about being its highest formal political representative, contributes to stabilization of the political system or the contrary.

The author concludes that, although Bosnia and Herzegovina theoretically fulfills all the characteristics of consociationalism, as put forward by Arend Liphart, in practice the consociational arrangements do not work there. The consociational model has been established in Bosnia by the international community as the only possible way out of the civil war. The Office of the High Representative for BiH has been indeed instrumental in ensuring the functioning of consociational principles in the country, but today its powers should be gradually reduced. Since as long as Bosnia is under the control of the international community, where the country's top representative is a foreign diplomat, it can be hardly identified as being democratic and independent.